

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ-ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΛΕΙΒΑΔΑΡΟΥ
(Α.Μ.: 1012202103027)

Θέμα: «Από την Αγία Πετρούπολη στη Βιέννη: Η πορεία του Αλέξανδρου
Υψηλάντη ως ηγέτη της Ελληνικής Επανάστασης στις Παρίστριες Ηγεμονίες»

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ιωάννα-Σουλτάνα Κοτσώρη

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2024

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	2
Εισαγωγή.....	4

Α΄ Κεφάλαιο

Αλέξανδρος Υψηλάντης: Από υπασπιστής του τσάρου στην κορυφή της Φιλικής.....	6
1.1. Τα νεανικά χρόνια του Αλέξανδρου στην τσαρική Ρωσία.....	6
1.2. Η Φιλική Εταιρεία και οι προθάλαμοί της.....	10
1.3. Από τον Καποδίστρια στον Υψηλάντη.....	15
1.4. Η σχέση του Αλέξανδρου Υψηλάντη με το κίνημα των Δεκεμβριστών.....	19

Β΄ Κεφάλαιο

Η προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης.....	23
2.1. Οι οργανωτικές κινήσεις του Υψηλάντη.....	23
2.2. Συνέλευση Ισμαηλίου. Το σχέδιο της εξέγερσης.....	26
2.3. Αλλαγή σχεδίου.....	29

Γ΄ Κεφάλαιο

Η Επανάσταση στις Παρίστριες Ηγεμονίες.....	34
3.1. Η έκρηξη της Επανάστασης.....	34
3.2. Η συμμετοχή του Βλάχου οπλαρχηγού Βλαδιμηρέσκου.....	40
3.3. Η αντίδραση των Ευρωπαϊκών δυνάμεων και της Υψηλής Πύλης.....	45
3.4. Η πορεία των εξελίξεων.....	53
3.5. Η μάχη του Δραγατσανίου.....	59

Δ΄ Κεφάλαιο

Οι τελευταίες εξελίξεις και τα χρόνια της αιχμαλωσίας.....	62
4.1. Η καταφυγή του Υψηλάντη και της συνοδείας του στην Αυστρία.....	62
4.2. Το τέλος της Επανάστασης στη Μολδοβλαχία.....	64
4.3. Τα χρόνια της αιχμαλωσίας και το τέλος του Φαναριώτη πρίγκιπα.....	67
Επίλογος.....	78
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	81
Παράρτημα.....	87
Περίληψη.....	95

Πρόλογος

Η παρούσα Διατριβή Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης με θέμα: «Από την Αγία Πετρούπολη στη Βιέννη: Η πορεία του Αλέξανδρου Υψηλάντη ως ηγέτη της Ελληνικής Επανάστασης στις Παρίστριες Ηγεμονίες» εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία: Νέες Θεωρήσεις και Προοπτικές» του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Κύριος στόχος της παρούσας μελέτης είναι να σκιαγραφηθεί η πολυδιάστατη προσωπικότητα του Αλέξανδρου Υψηλάντη και, παράλληλα, να αποτιμηθεί ο ρόλος και η συνεισφορά του στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του 1821. Ερευνώντας αρχειακά και βιβλιογραφικά τεκμήρια, γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης και αξιολόγησης των επαναστατικών γεγονότων που έλαβαν χώρα στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Συγχρόνως, παρουσιάζεται ο βίος και η δράση του Φαναριώτη πρίγκιπα, ο οποίος επωμίσθηκε το επίμοχθο έργο της προετοιμασίας της Γραικικής Επανάστασης αλλά και το βάρος της πραγμάτωσης των επαναστατικών σχεδίων της Φιλικής Εταιρείας.

Το βέβαιο είναι πως το συγκεκριμένο πόνημα δεν είναι πλήρες ως προς το περιεχόμενο, καθότι επιχειρήθηκε σταχυολόγηση των σημαντικότερων στοιχείων από τη σχετική διαθέσιμη και προσβάσιμη βιβλιογραφία. Μολονότι η υπάρχουσα βιβλιογραφία είναι πλούσια, εντούτοις, το αρχείο του Αλέξανδρου Υψηλάντη, που θα ήταν χρήσιμο για την εξακρίβωση των γεγονότων της Μολδοβλαχίας, έχει χαθεί ολόκληρο. Η εικόνα όμως που δημιουργείται για τη φυσιογνωμία του Πόντιου ευπατρίδη είναι αντιπροσωπευτική, ώστε ο αναγνώστης να αναπτύσσει μία ολοκληρωμένη άποψη επί του θέματος. Το αντικείμενο μελέτης της παρούσας Μεταπτυχιακής Διατριβής θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για μια μελλοντική ενδελεχέστερη και πληρέστερη έρευνα.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στον Επιβλέποντα Καθηγητή μου κύριο Θανάση Χρήστου, Καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και Διευθυντή του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία: Νέες Θεωρήσεις και

Προοπτικές» του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου για την πολύτιμη βοήθεια, την καθοδήγηση, καθώς και τις κατατοπιστικές συμβουλές του κατά την εκπόνηση της ανά χείρας μελέτης.

Επίσης, ευγνώμονες ευχαριστίες οφείλω στον Συνεπιβλέποντα Καθηγητή, κύριο Ιάκωβο Μιχαηλίδη, Καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, καθώς και στην κυρία Ιωάννα-Σουλτάνα Κοτσώρη, μέλος ΕΔΙΠ στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου για τη στήριξη και την υπομονή της κατά τη διάρκεια των σπουδών μου.

Ειλικρινώς, τους ευχαριστώ όλους βαθύτατα!

Εισαγωγή

Στο παρόν πόνημα επιχειρείται η σκιαγράφηση της προσωπικότητας, του βίου, αλλά και του έργου ενός Φαναριώτη πρίγκιπα, του Αλέξανδρου Υψηλάντη (1792-1828), ο οποίος αφιέρωσε τη ζωή του στον υπέρ της ελευθερίας ιερό αγώνα των Ελλήνων. Ήταν γόνος μιας ισχυρής Φαναριώτικης οικογένειας, σταδιοδρόμησε στον ρωσικό στρατό και κατέλαβε υψηλά αξιώματα.

Την άνοιξη του 1820 ανέλαβε τα ηνία της Φιλικής Εταιρείας και ξεκίνησε ευθύς αμέσως τις προπαρασκευαστικές ενέργειες για την προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης, την οποία ο ίδιος κήρυξε στις Παρίστριες Ηγεμονίες τον Φεβρουάριο του 1821. Εντούτοις, το δυσχερές επαναστατικό εγχείρημα του Πόντιου ευπατρίδη στη Μολδαβία και τη Βλαχία δεν στέφθηκε με επιτυχία, δημιούργησε όμως έναν ισχυρό αντιπερισπασμό για τους Οθωμανούς, οδηγώντας, με τον τρόπο αυτόν, στην εδραίωση της Επανάστασης στο νότιο τμήμα της ελληνικής χερσονήσου.

Λόγω του κεντρικού ρόλου που είχε ο μονόχειρας πρίγκιπας στην έναρξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων, οι ενέργειές του σχολιάστηκαν ποικιλοτρόπως. Η παρούσα μελέτη προσπαθεί να φωτίσει πτυχές της φυσιογνωμίας και της βιωτής του Έλληνα εθνεγέρτη μέσα από το πρίσμα των επαναστατικών γεγονότων του 1821. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, παρά τις αριστοκρατικές του καταβολές, διακρινόταν από ένα εν γένει φιλελεύθερο πνεύμα με θερμό ζήλο για την πατρίδα και την ελευθερία της. Τα ιστορικά επίσης τεκμήρια αποκαλύπτουν τη ρομαντική του ιδιοσυγκρασία.

Η ανά χείρας μελέτη διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια στα οποία διερευνάται η πολύπλευρη προσωπικότητα του Φαναριώτη αξιωματικού, ενώ παράλληλα, εξετάζονται όψεις του βίου αλλά και της πορείας του ως επικεφαλής των στρατιωτικών επιχειρήσεων στις Ηγεμονίες.

Πιο συγκεκριμένα:

Στο Α΄ Κεφάλαιο γίνεται μνεία στα νεανικά χρόνια του ευγενή πρίγκιπα και στη σταδιοδρομία του στον ρωσικό στρατό. Στη συνέχεια, η έρευνα επικεντρώνεται στην ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας και την ανάληψη της αρχηγίας από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, αλλά και στη σχέση του με τον Ιωάννη Καποδίστρια και τους Δεκεμβριστές της Ρωσίας.

Στο Β' Κεφάλαιο αναπτύσσονται τα οργανωτικά και επαναστατικά σχέδια των Φιλικών. Ειδικότερα, μελετώνται οι προπαρασκευαστικές ενέργειες του Έλληνα αρχηγού για την προετοιμασία της εξέγερσης, καθώς και οι παράγοντες που επηρέασαν τις αποφάσεις και τις δράσεις του.

Στο Γ' Κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται εκτενώς τα επαναστατικά γεγονότα, που έλαβαν χώρα στις Παρίστριες Ηγεμονίες, καθώς και το μοιραίο τέλος των στρατιωτικών αυτών επιχειρήσεων. Επιπροσθέτως, σκιαγραφείται αδρομερώς η αντίδραση των Ευρωπαίων μοναρχών έναντι της εξέγερσης των Ελλήνων.

Στο Δ' Κεφάλαιο και τελευταίο γίνεται αναφορά στην περίοδο της αιχμαλωσίας του πρωτεργάτη της Ελληνικής Επανάστασης. Αναλυτικότερα, γίνεται λόγος για τις συνθήκες κράτησης του ευγενή ευπατρίδη αλλά και την κατάσταση της υγείας του. Η εργασία ολοκληρώνεται με την περιγραφή του τέλους του επίγειου βίου του, καθώς και με την τελική εκτίμηση της δράσεώς του.

Α' Κεφάλαιο

Αλέξανδρος Υψηλάντης: Από υπασπιστής του τσάρου στην κορυφή της Φιλικής

1.1. Τα νεανικά χρόνια του Αλέξανδρου στην τσαρική Ρωσία

Ευρέως γνωστή είναι η δράση του Πόντιου ευπατρίδη από την εποχή που ανέλαβε τα ηνία της Φιλικής Εταιρείας, ωστόσο πολλές λεπτομέρειες για τον πρότερο βίο του παραμένουν ακόμη άγνωστες. Πλούσιες πληροφορίες θα μπορούσαμε να αντλήσουμε από τα ρωσικά αρχεία, στα οποία όμως οι Έλληνες ερευνητές δεν έχουν απευθείας πρόσβαση. Βάσει των υπολοίπων διαθέσιμων πηγών θα γίνει μία προσπάθεια σκιαγράφησης του πρώιμου βίου του ευγενή πρίγκιπα.

Γεννημένος τον Δεκέμβριου του 1792 στην Κωνσταντινούπολη, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ήταν γόνος μιας πολύ σημαντικής και επιφανούς οικογενείας, μέλη της οποίας είχαν υπηρετήσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία ως ανώτατοι αξιωματούχοι. Ήταν το πρεσβύτερο τέκνο του ηγεμόνα της Βλαχίας, Κωνσταντίνου Υψηλάντη, από τον δεύτερο γάμο του με την Ελισάβετ Βακαρέσκου¹.

Μετά από τα πρώτα του παιδικά χρόνια στην Κωνσταντινούπολη, έζησε στο Βουκουρέστι. Όπως αναφέρει ο Ιωάννης Φιλήμων, διδάσκαλός του υπήρξε ο γνωστός Έλληνας καθηγητής Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος. Το 1806 οι σχέσεις του Κωνσταντίνου Υψηλάντη με τον σουλτάνο διερράγησαν, ένεκα της συμμαχίας του πρώτου με τους Ρώσους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη διαφυγή της οικογένειας Υψηλάντη στη Ρωσία και την εκτέλεση από τους Οθωμανούς του Αλέξανδρου Υψηλάντη, πατέρα του Κωνσταντίνου και παππού του πρωτεργάτη της Ελληνικής Επανάστασης.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ακολούθησε τον πατέρα του στη Ρωσία, όπου και σπούδασε σε ρωσικά ιδρύματα με τη βοήθεια και τη χρηματοδότηση του τσάρου Αλεξάνδρου Α'. Μέσω μιας επιστολής του Ρώσου υπουργού Εξωτερικών προς τον διευθυντή της εκπαιδευτικής περιφέρειας της Πετρούπολης, η οποία δημοσιεύτηκε από τον καθηγητή G. L. Ars, γνωστοποιείται το γεγονός ότι ο Αλέξανδρος φοίτησε αρχικά στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο της Αγίας Πετρούπολης με ετήσια χορηγία για τις

¹ Ι. Δ. Δημάκης, «Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης πριν από την Επανάσταση του 1821», στα: *Πρακτικά της Επιστημονικής Διημερίδας (25-26 Φεβρ. 1993)*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 36, Π. Ροδάκης, *Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και η Φιλική*, Αθήνα 1996, σ. 32, Γ. Λ. Αρβανιτάκης, *Μία εξομολόγησης του Αλέξανδρου Υψηλάντου*, Αθήνα 2021, σ. 7

σπουδές του, ύψους 12.000 ρουβλίων. Μετά το πέρας της φοίτησής του, τον Απρίλιο του 1808, εισήχθη, πάντοτε με τη στήριξη του τσάρου, στη Σχολή της Αυτοκρατορικής Φρουράς, από την οποία αποφοίτησε έπειτα από τρία έτη².

Ας αναφερθεί στη συνάφεια αυτή, ότι ο Α. Υψηλάντης μιλούσε αρκετές γλώσσες. Γνωρίζουμε ότι ήταν κάτοχος σαφώς της ρωσικής, της γαλλικής, την οποία χρησιμοποιούσε κυρίως στον γραπτό του λόγο, της ελληνικής, καθώς και της γλώσσας των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, δηλαδή της μετέπειτα ρουμανικής. Πιθανώς να γνώριζε και γερμανικά, εκ του γεγονότος ότι για μακρά διαστήματα διέμενε σε γερμανικές χώρες, και ιδιαίτερα στην Αυστρία.

Τον Ιούλιο του 1812 ανέλαβε καθήκοντα υπολοχαγού (ορισμένοι ιστορικοί υποστηρίζουν λοχαγού) στην αυτοκρατορική φρουρά. Πολέμησε υπέρ της Ρωσίας σε πολλές μάχες κατά του Ναπολέοντος, επιδεικνύοντας εξαιρετική γενναιότητα και ευψυχία, όπως μαρτυρούν οι ημερήσιες διαταγές. Παρασημοφορήθηκε και έναν χρόνο αργότερα προάχθηκε στον βαθμό του αντισυνταγματάρχη (lieutenant-colonel).

Έπειτα, μετατέθηκε στο σύνταγμα των Ουσάρων και έλαβε μέρος στη μάχη της Δρέσδης (26-27 Αυγούστου 1813), όπου έχασε το δεξί του χέρι από γαλλική οβίδα. Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως ορισμένοι μελετητές εκφράζουν διαφορετικές απόψεις όσον αφορά τη μάχη, στην οποία ο ευγενής ευπατρίδης υπέστη ακρωτηριασμό. Κάποιοι αναφέρονται στη μάχη της Λειψίας (Οκτώβριος 1813), τη μάχη του Κουλμ (Αύγουστος 1813) αλλά και του Μπάουτσεν (Μάιος 1813). Ωστόσο, ο Ars, μελετώντας τα ρωσικά αρχεία, υποστηρίζει ότι ο Αλέξανδρος χτυπήθηκε στη μάχη της Δρέσδης. Εντούτοις, οι συνθήκες του τραυματισμού του δεν είναι εξακριβωμένες. Στο βιβλίο της Baronin du Montet μαρτυρείται ότι μετά το συμβάν, ο Φαναριώτης αξιωματικός παρέμεινε στο πεδίο της μάχης πολλές ώρες χωρίς περίθαλψη. Το αποτέλεσμα ήταν να πάθει γάγγραινα και να του αφαιρεθεί το χέρι μαζί με τμήμα του αντιβραχίου. Ύστερα από τον βαρύ αυτόν τραυματισμό, αναγκάστηκε να αφήσει την ενασχόλησή του με τη ζωγραφική και τη μουσική που τόσο αγαπούσε. Πέραν τούτων, αγαπούσε πολύ και το θέατρο. Η βαρόνη αναφέρεται επίσης σε

² Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1859-1861, τ. 2, σ. 74, Κ. Καλαντζής, *Μεγάλες μορφές. Αλέξανδρος Υψηλάντης (1792-1828)*, Αθήνα 1941, σ. 37, Ι. Δ. Δημάκης, *ό. π.*, σ. 37, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 33, Η. Şükrü Ilıcak, «The revolt of Alexandros Ipsilantis and the fate of the Fanariots in ottoman documents», στην: *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821: Ένα ευρωπαϊκό γεγονός*, (2009), σ. 321, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *Η αλήθεια για τον Αλέξανδρο Υψηλάντη*, Αθήνα 2021, σ. 36

θεατρική παράσταση στη Βιέννη, όπου ο Αλέξανδρος θα ενσάρκωνε τον κεντρικό ήρωα Αγαμέμνονα³.

Το 1814 ο μονόχειρας πρίγκιπας συμμετέχει ως μέλος της ρωσικής αποστολής στο συνέδριο της Βιέννης (Σεπτέμβριος 1814 - Ιούνιος 1815), στο οποίο λαμβάνονται αποφάσεις για την αναδιάρθρωση της Ευρώπης μετά τις αναταραχές που προκλήθηκαν από τη Γαλλική Επανάσταση και τους Ναπολεόντειους Πολέμους.

Στη Ρωσία ο ευγενής ευπατρίδης, όπως και πολλοί άλλοι που ανήκαν σε υψηλή κοινωνική τάξη εκείνη την εποχή, κατέστη μέλος του ελευθεροτεκτονισμού, μέσω του οποίου διασυνδέθηκε με ορισμένους από τους μετέπειτα Δεκεμβριστές. Απέκτησε στενή φιλία με έναν από τους ηγέτες των Ρώσων αυτών επαναστατών, τον Μ. Φ. Ορλώφ, τον οποίο και επισκέφθηκε το φθινόπωρο του 1820 στη Βεσσαραβία, συζητώντας μαζί του την πιθανότητα συμμετοχής του στη σχεδιαζόμενη επανάσταση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες.

Τον Ιανουάριο του 1816, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, ο οποίος είχε ήδη προαχθεί σε συνταγματάρχη, διορίζεται υπασπιστής του τσάρου Αλεξάνδρου Α΄ και το 1817 λαμβάνει τον βαθμό του υποστρατήγου. Βάσει ορισμένων μαρτυριών, πληροφορούμαστε ότι εκείνο το διάστημα έλειπε συχνά από τη Ρωσία, καθώς επισκεπτόταν διάφορες πόλεις της Ευρώπης, ίσως με σκοπό να υποβληθεί σε κάποιες θεραπείες, λόγω ορισμένων προβλημάτων υγείας που είχαν ήδη αρχίσει να κάνουν την εμφάνισή τους στη ζωή του⁴.

Τώρα σε ένα άλλο επίπεδο, ο Έλληνας αξιωματικός του ρωσικού στρατού υπήρξε άνθρωπος με πολλά φυσικά και ψυχικά χαρίσματα. Μία στενή του φίλη, η Lulu Thürlheim, κάνει λόγο στα απομνημονεύματά της για την εμφάνισή του, αναφέροντας ότι είχε «ένα μεγάλο κεφάλι πολύ ιδιότυπο, θαυμάσια μάτια, ωραία δόντια» και ότι ήταν «ένας τύπος καθαρής ανατολικής ομορφιάς, με εξαιρετικούς τρόπους, έξυπνος, γεμάτος φαντασία». Και ακόμα, ότι «είχε στη στάση του κάτι το ρεμβώδες και συγχρόνως ηρωικό».

³ Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1859-1861, τ. 2, σ. 74, Κ. Μ. Σωτηριάδου, «Μυοτονική Δυστροφία: Υποθέσεις και δεδομένα γύρω από τη νόσο των αδελφών Υψηλάντη», στην ιστοσελίδα: *Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών*, 1988, διαθέσιμο στο: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/0714>, ημερομηνία προσπέλασης 5.11.2023, σ. 4, Ι. Δ. Δημάκης, *ό. π.*, σ. 37, 41-42, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 33-34, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 36-37

⁴ Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 4, Ι. Δ. Δημάκης, *ό. π.*, σ. 37-38, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 34, Γ. Λ. Αρβανιτάκης, *ό. π.*, σ. 18, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 36-37

Όπως μαρτυρείται, ως χαρακτήρας ήταν μελαγχολικός, ονειροπόλος, ευγενής και ενθουσιώδης, ενώ ταυτόχρονα εμφορείτο από βαθιά πατριωτικά ελληνικά αισθήματα. Ο αποκεφαλισμός του παππού του, του ομωνύμου Αλέξανδρου Υψηλάντη, από τους Οθωμανούς, ενίσχυε έτι περισσότερο τη φανερή αποστροφή που έτρεφε προς τους τελευταίους⁵.

Αρκετές ήταν οι φορές που εκδήλωνε την επιθυμία του να μπορέσει να επιτύχει κάτι για τη λύτρωση της υποδουλωμένης πατρίδας του. Πίστευε πως η υπόθεση των Ελλήνων πρέπει να γίνει και υπόθεση της Ευρώπης. Είναι άξιο λόγου, το γεγονός ότι ο Α. Υψηλάντης, γόνος αριστοκρατών, επηρεασμένος από το κίνημα του Ρομαντισμού, με λογοτεχνικά –μελετούσε τον Πλούταρχο, τον Όμηρο και τον Όσσιαν– και μουσικά ενδιαφέροντα, κινούμενος στους υψηλούς κοινωνικούς κύκλους της Ρωσίας και της Κεντρικής Ευρώπης, μακριά από τη σκλαβωμένη πατρίδα του, αισθανόταν σε έντονο βαθμό το βάρος της υποδούλωσης των ομοεθνών του και διαπνεόταν από φιλελεύθερες και ριζοσπαστικές ιδέες. Μάλιστα, συνέγραψε το παρακάτω αλληγορικό ποίημα, αναφερόμενο στην υποδούλωση των Ελλήνων:

«Πουλάκι ξένο, κ' ερημωμένο,
πού πας και τρέχεις; Πού φωλιάν έχεις;
Φωλιάν δεν έχω, πηγαίνω τρέχω,
εδώ κι εκεί, χωρίς να ξεύρω την ησυχίαν.
Χωρίς να εύρω την ευτυχίαν, πού κατοικεί.
Μικρό σαν ήμουν είχα πατρίδα.
Μες σταις μυρσίναις εγλυκοζούσα.
Είχα ελπίδα».

Υπάρχουν ενδεικτικές μαρτυρίες για τις απόψεις του αυτές, καθώς όπως μας γνωστοποιεί ο Ιωάννης Φιλήμων, οι συζητήσεις του Αλέξανδρου Υψηλάντη με τον τσάρο Αλέξανδρο Α΄, καθώς και με την τσαρική οικογένεια, είχαν ως θέμα τους το ελληνικό ζήτημα.

Εξίσου σημαντικά στοιχεία μας παρέχει και ο κόμης August de la Garde, ο οποίος αναφέρεται εκτενώς στον ευγενή πρίγκιπα στο βιβλίο που συνέγραψε για το συνέδριο της Βιέννης. Ειδικότερα, γράφει: «Ένα πρωί, είχα βγει έφιππος για έναν

⁵ Ι. Δ. Δημάκης, *ό. π.*, σ. 39-40, 42, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 34, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Αθήνα 2007 (α΄ ανατύπωση), τ. 5, σ. 103, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 37

περίπατο στις δενδροστοιχίες του Prater. Το προηγούμενο βράδυ, μια σφοδρή καταιγίδα είχε αναστατώσει την Βιέννη... Εκεί σ' ένα δρομάκι, όπου τον είχα δει πριν από πολλά χρόνια για πρώτη φορά, αντίκρυσσα και πάλι τον Υψηλάντη... Το μέτωπό του ήταν όπως πάντα σκοτεινιασμένο. Αφήσαμε τα άλογά μας και προχωρήσαμε σε μια ερημική τοποθεσία. Έπειτα από μερικά βήματα σταμάτησε, έριξε μερικά φλογερά βλέμματα επάνω μου και σφίγγοντας το χέρι μου είπε: “Ο Ναπολέων εγκατέλειψε την Έλβα! Το ανέφερε σήμερα το πρωί στην αγγλική πρεσβεία ένας διπλωμάτης ταχυδρόμος που ήρθε από τη Φλωρεντία. Ο αυτοκράτωρ Αλέξανδρος και ο κύριος Nesselrode ενημερώθηκαν αμέσως. Τίποτε άλλο δεν είναι γνωστό μέχρι στιγμής... Σας έχω μιλήσει για τα σχέδιά μου για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Με αφορμή αυτό το μεγάλο γεγονός θα εργασθώ για να σπάσω τα δεσμά της, για να της δώσω μια θέση μέσα στα άλλα έθνη... Ο πόλεμος θα ταράξει την Ευρώπη για μια ακόμα φορά. Όπως εγώ, και άλλοι πολλοί πιστοί φίλοι δεν περιμένουν παρά το σύνθημα...”»⁶.

1.2. Η Φιλική Εταιρεία και οι προθάλαμοί της

Στα τέλη του 18ου αιώνα και στις αρχές του επομένου, ξεκινά να διαπλάθεται και να εξαπλώνεται στον ευρωπαϊκό χώρο ένα νέο σχήμα κοινωνικής οργάνωσης με ποικιλόμορφες επιδιώξεις (επαγγελματικές, πολιτιστικές, φιλανθρωπικές κ.ά), το οποίο ταχέως μετασχηματίζεται, για να αποκτήσει τελικά τη μορφή των φιλελεύθερων πολιτικών εταιρειών.

Αυτές οι εταιρείες, σύμφωνα με τον βαθμό δυσκολίας του στόχου που είχαν θέσει, διαμόρφωναν το πλαίσιο συνωμοτικότητας. Ενστερνίζονταν επίσης ένα συγκεκριμένο τελετουργικό μοντέλο, σαφώς επηρεασμένο από τον τεκτονισμό, χωρίς ωστόσο μεταφυσικά στοιχεία. Το τεκτονικό αυτό πρότυπο βοηθούσε στη διασφάλιση του απορρήτου αλλά και την ενότητα μεταξύ των μελών. Μία τέτοια φιλελεύθερη εταιρεία ήταν οι καρμπονάροι στην Ιταλία.

Αναφορικά με τις αντίστοιχες ελληνικές εταιρείες, πριν από την ίδρυση της Φιλικής, δημιουργήθηκαν φιλανθρωπικές, πολιτιστικές ή εκπαιδευτικές εταιρείες, οι

⁶ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Ρήγας-Υψηλάντης-Καποδίστριας. Έρευνα εις τα αρχεία της Αυστρίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Γαλλίας και Ελλάδος*, Αθήνα 1965, σ. 100-104, στο εξής βλ. Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Ρήγας-Υψηλάντης-Καποδίστριας*, Ι. Δ. Δημάκης, ό. π., σ. 42-45, Γ. Λ. Αρβανιτάκης, ό. π., σ. 18, 21-34, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, ό. π., σ. 37-38

οποίες διαμόρφωσαν ένα εταιριστικό κλίμα, το οποίο επέδρασε στη γένεση της κατοπινής επαναστατικής οργάνωσης των Φιλικών⁷.

Η παλαιότερη αναφορά ελληνικής εταιρείας είναι το *Ελληνόγλωσσον Ξενοδοχείον* (1809). Μέλος της υπήρξε ο Αθανάσιος Τσακάλωφ, ένας εκ των ιδρυτών της Φιλικής. Η εταιρεία αυτή στήριζε τις πολιτικές της επιζητήσεις στην πολιτική του Ναπολέοντα, είχε όμως και φιλανθρωπικό χαρακτήρα. Εφάρμοζε τις αρχές των καρμπονάρων της Ιταλίας και των ελευθεροτεκτόνων της Γαλλίας. Τα μέλη της φορούσαν ένα δαχτυλίδι με τα αρχικά «Φ.Ε.Δ.Α.» («Φιλίας Ελληνικής Δεσμός Άλυτος»). Μετά την ήττα του Ναπολέοντα, το *Ελληνόγλωσσον Ξενοδοχείον* παρήκμασε⁸.

Η αγγλόφιλη *Φιλόμουσος Εταιρεία* των Αθηνών δημιουργήθηκε το 1813, με στόχο την προστασία των αρχαιοτήτων, την ενίσχυση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της πόλης, τη χορήγηση υποτροφιών για σπουδές στην Ευρώπη και την προβολή των αξιών του αρχαιοελληνικού πολιτισμού. Η ίδρυση της εταιρείας αυτής οδήγησε σε ένα είδος εισχώρησης της αγγλικής πολιτικής στις ελληνικές χώρες, ωστόσο η απήχισή της στα λαϊκά στρώματα ήταν μειωμένη, καθώς κινείτο σε κύκλους ορισμένων λίγων διανοητών.

Ο Ιωάννης Καποδίστριας και ο Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιος αποφάσισαν, κατόπιν προτάσεως του Άνθιμου Γαζή, να ιδρύσουν ένα είδος παραρτήματος της εταιρείας αυτής στη Βιέννη το 1814, με κατεξοχήν εκπαιδευτικούς στόχους, στηριζόμενοι στην άποψη του τελευταίου για τη σημαντικότητα της παιδείας μεταξύ των Ελλήνων. Πίστευε και υποστήριζε τη γνώμη πως πρέπει πρώτα να μορφωθούν οι Έλληνες και ύστερα να αποκτήσουν την ελευθερία τους. Ο τσάρος επικύρωσε τη δημιουργία αυτής της νέας ομώνυμης εταιρείας, γεγονός που αποτέλεσε μια μορφή μέριμνας εκ μέρους του για το ελληνικό ζήτημα, ενώ παράλληλα προήχθησαν τα πολιτικά σχέδια της τσαρικής Ρωσίας στην Ανατολή για τον σχηματισμό ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους υπό τη στήριξη και την προστασία της. Σε αντίθεση με τον αγγλικό χαρακτήρα

⁷ Β. Παναγιωτόπουλος, «Η Φιλική Εταιρεία: Οργανωτικές προϋποθέσεις της Εθνικής Επανάστασης», στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000. Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1832* (Επιμ. Β. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα 2003, τ. 3, σ. 10, στο εξής βλ. *ΙΝΕ*

⁸ *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 10-11, Α. Ν. Χατζής, *Ο ενδοξότερος Αγώνας*, Αθήνα 2021, σ. 84-85, Λ. Μπιλουσόβα, *Φιλικοί στη Βεσσαραβία (1821-1823). Έγγραφα του Κρατικού Αρχείου της Περιφέρειας Οδησσού*, Αθήνα 2022, σ. 27

της *Φιλομούσου* των Αθηνών, αυτή της Βιέννης εξισορρόπησε την κατάσταση, δίνοντας ώθηση στα ρωσικά συμφέροντα.

Το 1820 η *Φιλόμουσος* της Βιέννης διέθετε ικανοποιητική χρηματοδότηση, η οποία διοχετευόταν σε εκπαιδευτικές υποτροφίες, με τις οποίες πολλοί Έλληνες σπούδαζαν στην Ευρώπη. Σχηματίστηκε έτσι μια τάξη πεπαιδευμένων Ελλήνων που βρισκόταν υπό την επίδραση της ρωσικής πλευράς.

Ο Μέτερνιχ, αντιλαμβανόμενος τη ρωσική εισχώρηση στην Αυστρία, τη Γερμανία και την Ιταλία, μέσω των Ελλήνων φοιτητών που σπούδαζαν εκεί, έσπευσε να αποδυναμώσει την εταιρεία, μεταχειριζόμενος τη μυστική αστυνομία της Αυστρίας και την επιρροή του στη Γερμανία.

Ο Φιλικός και ιερολοχίτης Π. Καλεβράς, μαρτυρεί την ύπαρξη και άλλων μυστικών οργανώσεων, όπως η *Εταιρεία του Λέοντος* και η *Εταιρεία του Φοίνικος*, οι οποίες επιδίωκαν την απελευθέρωση του Γένους των Ελλήνων. Η μεν πρώτη εταιρεία πρέσβευε ότι με την «ευδαιμονία των εν Τουρκία Χριστιανών» θα πραγματοποιόνταν ο στόχος τους, ωστόσο τα μέλη του *Φοίνικα* αποκάλεσαν την άποψη αυτήν «επιβλαβήν και καταχθόνιον», ενώ συγχρόνως τόνιζαν ότι μόνο μέσω επαναστατικής δράσεως θα μπορούσαν να επιτύχουν τον σκοπό τους. Ο Νικόλαος Σκουφάς και ο Εμμανουήλ Ξάνθος, δύο εκ των ιδρυτών της Φιλικής, υπήρξαν μέλη του *Φοίνικα*.

Θεωρείται βέβαιο πως οι εταιρείες αυτές έπλασαν το μοντέλο για κάτι μεγαλύτερο: έθεσαν τις βάσεις για μια εταιρεία με συνωμοτικό χαρακτήρα, ριζοσπαστικές ιδέες και πρώτιστο στόχο την προετοιμασία μιας Εθνικής Επανάστασης⁹.

Η ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας συνιστά την κορυφαία πολιτική δράση των σκλαβωμένων Ελλήνων, με βασικό στόχο την οργάνωση της Επανάστασης του 1821. Η θετική αξιολόγηση της πορείας και του έργου της Φιλικής δεν εντοπίζεται μόνο στο γεγονός ότι μέσω αυτής οργανώθηκε και πραγματοποιήθηκε η Ελληνική Επανάσταση αλλά ιδίως διότι, το ελληνικό ζήτημα θεωρήθηκε πως θα λυνόταν χωρίς να απαιτείται η αρωγή κάποιας μεγάλης ευρωπαϊκής δύναμης. Ο στόχος θα μπορούσε να επιτευχθεί,

⁹ *INE*, τ. 3 (2003), σ. 11-12, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 54-62, Σ. Καβαλλιεράκης, *1814-1821: Η προετοιμασία μιας Επανάστασης. Πρωταγωνιστές – Γεγονότα – Συγκυρίες*, Αθήνα 2020, σ. 67-68, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 242-244, Λ. Μπλοούσοβα, *ό. π.*, σ. 27-28

βασιζόμενοι οι Έλληνες στις δικές τους δυνάμεις, με μια βασική όμως προϋπόθεση: τη συνωμοτική οργάνωση¹⁰.

Έτσι, στις 14 Σεπτεμβρίου του 1814, όπως συμβολικά ορίστηκε η ημέρα αυτή, ιδρύεται στην Οδησσό –πόλη με ισχυρή ελληνική παρουσία– η Φιλική Εταιρεία. Οι τρεις ιδρυτές της, ο Νικόλαος Σκουφάς από το Κομπότι της Άρτας, ο Εμμανουήλ Ξάνθος από την Πάτμο και ο Αθανάσιος Τσακάλωφ από τα Ιωάννινα, ασχολούνταν με το εμπόριο και φαίνεται ότι προετοίμαζαν την ίδρυσή της επί σχεδόν έναν χρόνο. Ανήκαν και οι τρεις σε μεσαία κοινωνικοοικονομικά στρώματα, ήταν εγγράμματοι, και καθώς δεν διέθεταν μεγάλο πλούτο, δεν είχαν και σοβαρές αναστολές ως προς το επαναστατικό τους εγχείρημα.

Οι αρχηγοί αποφάσισαν να διαφυλάξουν τη μυστικότητα της Αρχής, γεγονός που προσέδιδε στην Εταιρεία μεγαλύτερο γόητρο, καθώς πολλά μέλη της φαντάζονταν ότι πίσω από την αόρατη Αρχή κρύβεται μια κραταιά δύναμη ή κάποιο σπουδαίο και επιφανές πρόσωπο.

Η Φιλική υιοθέτησε τεκτονικά στοιχεία, διέθετε καθορισμένο τελετουργικό και αυστηρή ιεραρχία, ενώ απαιτούμενη προϋπόθεση ένταξης σε αυτήν ήταν η μη συμμετοχή σε άλλη μυστική εταιρεία. Καθιερώθηκε επίσης ειδικό κωδικό αλφάβητο, καθώς και ένα ευρύ σύστημα συνθηματικών λέξεων, το οποίο ήταν χρήσιμο για τη μυστική αλληλογραφία¹¹.

Η δομή της στηρίχθηκε στο παλαιό έθιμο της αδελφοποίησης: στους «Αδελφοποιτούς» («Βλάμηδες») εντάσσονταν όσοι ήταν αγράμματοι και άσημοι, ενώ στους «Συστημένους» όσοι ήταν ομογενείς και ανήκαν σε κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Αυτές ήταν οι δύο πρώτες βαθμίδες, οι οποίες γνώριζαν μόνον ότι υπάρχει μια μυστική Εταιρεία, η οποία αγωνίζεται για το καλό του Έθνους και της ελευθερίας του. Επόμενη βαθμίδα, αυτή των «Ιερέων». Ήταν το βασικό όργανο εξάπλωσης της Φιλικής, καθώς μόνον εκείνοι είχαν τη δυνατότητα να κατηγήσουν νέα μέλη. Σε αυτήν ανήκαν οι πεπαιδευμένοι και περισσότερο εκλεκτοί. Υπήρχαν επίσης οι βαθμοί του

¹⁰ *INE*, τ. 3 (2003), σ. 9, Σ. Καβαλλιεράκης, *ό. π.*, σ. 69

¹¹ C. M. Woodhouse, *The Greek War of Independence*, Great Britain, 1952, σ. 43, *INE*, τ. 3 (2003), σ. 9-10, 13, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *Η Φιλική Εταιρεία*, Αθήνα 2007, σ. 9, Β. Κρεμμυδάς, *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821. Τεκμήρια, αναψηλαφήσεις, ερμηνείες*, Αθήνα 2016, σ. 35-37, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 88-89, Λ. Μπιλοούσοβα, *ό. π.*, σ. 41

«Ποιμένος» και του «Αρχιποιμένος» για τα μέλη της Αρχής. Μετέπειτα, εντάχθηκε και ο βαθμός των «Αφιερωμένων», τον οποίο λάμβαναν οι ένοπλοι και οι οπλαρχηγοί.

Ύστερα από την κατήχηση, σειρά είχε ο όρκος, τον οποίο έδινε ο μούμενος γονυκλινής, με το δεξί του χέρι στο Ιερό Ευαγγέλιο, ενώ με το αριστερό βάσταζε ένα κερι. Ακολουθούσε η καθιέρωση και το νέο μέλος αποκτούσε το «εφοδιαστικό» του¹².

Το 1817 η Φιλική διέθετε μόνο τριάντα μέλη· έμοιαζε περισσότερο με κλειστή λέσχη παρά με επαναστατική οργάνωση. Η κατάσταση άλλαξε ριζικά, όταν τον Απρίλιο του 1818, η έδρα της Εταιρείας μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Η μετακίνηση αυτή κρίθηκε απαραίτητη, εφόσον οι Έλληνες έμποροι της Ρωσίας δεν ενδιαφέρονταν για τους σκοπούς των Φιλικών. Από τότε ξεκίνησε κατ' ουσίαν η ραγδαία επέκτασή της. Η στρατολόγηση νέων και σημαντικών προσωπικοτήτων άρχισε να γίνεται με ταχείς ρυθμούς, ενώ συγχρόνως τα οικονομικά της βελτιώνονταν συνεχώς, καθώς πολλά νέα μέλη, μεταξύ των οποίων και μεγαλέμποροι, ενίσχυσαν οικονομικά το ταμείο της οργάνωσης.

Στις 13 Ιουλίου 1818, απεβίωσε ο Νικόλαος Σκουφάς, ο οποίος διέθετε εξαιρετες οργανωτικές ικανότητες και πρόσφερε τα μέγιστα στην Εταιρεία. Τη θέση του στην Αρχή κατέλαβε, με πρόταση του Ε. Ξάνθου, ο επιχειρηματίας Παναγιώτης Σέκερης, ο οποίος με τις ικανότητές του και την οικονομική του ευχέρεια μπόρεσε να σώσει τη Φιλική από το ενδεχόμενο αναβολής του σχεδίου της. Γι' αυτό, έγινε γενικός ταμίας και του απεκάλυψαν τα πρόσωπα της Αρχής. Πρόσφερε όλη την περιουσία του για τους σκοπούς της Εταιρείας και έφθασε στο σημείο να πτωχεύσει¹³.

Εντείνοντας τη δράση τους, τα ηγετικά στελέχη αποφάσισαν να θέσουν σε εφαρμογή το σύστημα των «Αποστόλων». Ο Ν. Σκουφάς ήταν εκείνος, ο οποίος προτού αποβιώσει συνέλαβε την ιδέα αυτήν και συνέταξε τον κατάλογο των «Δώδεκα Αποστόλων». Στόχος ήταν να αποσταλούν σε διάφορες περιοχές του Ελληνισμού για

¹² Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 68-71, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 11-12, Τ. Χ. Κανδηλώρος, *Η Φιλική Εταιρεία 1814-1821*, Αθήνα 2016, σ. 95-99, Κ. Νικολάου, «Το επαναστατικό και το πολιτειακό όραμα στον Ρήγα Βελεστινλή και στους σχεδιασμούς της Φιλικής Εταιρείας: συγκριτικές παρατηρήσεις», στο: *Η Φιλική Εταιρεία. Επαναστατική δράση και μυστικές εταιρείες στη νεότερη Ευρώπη (Επιμ. Α. Μανδύλαρά, Γ. Νικολάου)*, Αθήνα 2017, σ. 103-104

¹³ Δ. Μπογδανόπουλος, *Φιλική Εταιρεία. Άγνωστες σελίδες*, Αθήνα 1987, σ. 39, ΙΝΕ, τ. 3 (2003), σ. 16-18, Γ. Λ. Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011, σ. 242, Ρ. Κατσιμάρδου, «Η Φιλική Εταιρεία μέσα από το Αρχείο του Παναγιώτη Σέκερη», στο: *Η Φιλική Εταιρεία. Επαναστατική δράση και μυστικές εταιρείες στη νεότερη Ευρώπη (Επιμ. Α. Μανδύλαρά, Γ. Νικολάου)*, Αθήνα 2017, σ. 218-220, Σ. Καβαλλιεράκης, *ό. π.*, σ. 78-80, Ε. Κ. Βόγλη, «Η Φιλική Εταιρεία και η ιστορία της», στο: *1821: Η Επανάσταση των Ελλήνων (Επιμ. Θ. Βερέμης – Α. Κλάψης)*, Αθήνα 2021, σ. 88, 103-104, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 90-91

συλλογή πληροφοριών και πιο μεθοδική στρατολόγηση. Ήταν σημαντικό να ενταχθούν στη Φιλική οι κατά τόπους προεστοί και άρχοντες, καθώς η Αρχή θεωρούσε πως η Επανάσταση θα τελεσφορούσε, εάν αυτά τα σημαντικά πρόσωπα μούνταν στην Εταιρεία και παρακινούσαν την κατάλληλη ώρα τον απλό λαό.

Εκείνη την περίοδο η Φιλική είχε φθάσει στο σημείο να απαριθμεί πλήθος μελών· το γεγονός αυτό οδήγησε στην ανάγκη για οργανωμένη συγκρότηση των μουμένων. Ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος, ένα ακόμα σημαντικό στέλεχος της Εταιρείας, εργάστηκε συστηματικά για την επίλυση του προβλήματος αυτού. Συνέταξε τον κανονισμό των Εφορειών, οι οποίες ιδρύονταν σε μεγάλες πόλεις, όπου η παρουσία της Φιλικής ήταν ισχυρή. Αυτές οι Εφορείες ήταν έως έναν βαθμό αυτοδιοικούμενες και είχαν τη δυνατότητα να στρατολογούν νέα μέλη.

Η Εταιρεία είχε πλέον επεκταθεί σε μεγάλο βαθμό· οι Οθωμανοί, ακόμα και ο ίδιος ο σουλτάνος, είχαν ενημερωθεί μέσω κάποιων πηγών, για ορισμένες κινήσεις της Φιλικής. Φαίνεται, ωστόσο, πως οι Οθωμανοί, επεξεργαζόμενοι τις πληροφορίες αυτές, δεν διαμόρφωσαν μια σαφή εικόνα για τη δράση των Φιλικών. Συνεπώς, δεν έλαβαν δραστικά μέτρα κατά της οργάνωσης, η οποία συνέχισε με αμείωτους ρυθμούς τις δραστηριότητές της. Υπήρχε, όμως, ένα ζήτημα, το οποίο παρέμενε αδιευθέτητο. Δεν είχε βρεθεί ακόμα το κατάλληλο πρόσωπο για να αναλάβει τα ηνία της Εταιρείας¹⁴.

1.3. Από τον Καποδίστρια στον Υψηλάντη

Στις αρχές του 1820, την κεντρική επιτροπή της Φιλικής Εταιρείας τη συγκροτούσαν οι ιδρυτές της Τσακάλωφ και Ξάνθος (ο Σκουφάς είχε αποβιώσει), οι πλούσιοι έμποροι Σέκερης, Νικόλαος Πατζιμάδης και Αντώνιος Κομιζόπουλος, οι «Απόστολοι» Λεβέντης και Αναγνωστόπουλος, ο Αρχιμανδρίτης Δικαίος και ο διανοούμενος Άνθιμος Γαζής. Η ραγδαία εξάπλωση της Εταιρείας οφειλόταν, κατά κύριο λόγο, στην ισχυρή αντίληψη που είχαν διαμορφώσει τα ηγετικά της στελέχη πως η οργάνωσή τους βρισκόταν υπό την προστασία του τσάρου και πως ο ηγέτης της δεν ήταν άλλος από τον ίδιο τον Καποδίστρια.

¹⁴ *INE*, τ. 3 (2003), σ. 22-26, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 79-87, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 27-31, Τ. Χ. Κανδηλώρος, *ό. π.*, σ. 187-199, Ι. Φιλίμων, *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρείας*, Αθήνα 2021, σ. 214-225, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 92-96, Λ. Μπιλοούσοβα, *ό. π.*, σ. 42-43

Επιτακτική, λοιπόν, ήταν η ανάγκη εκλογής αρχηγού, καθώς η ηγετική ομάδα των Εταιριστών απέρριπτε το ενδεχόμενο της συλλογικής διοίκησης και επέμενε στην επιλογή ενός τρίτου επιφανούς προσώπου, με εξαιρετικές ικανότητες. Τα άτομα, όμως, που διέθεταν μεγάλο κύρος και ιδιαίτερα χαρίσματα ήταν ελάχιστα. Ασφαλώς, στην κορυφή των προτιμήσεων των Φιλικών βρισκόταν ο υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, Ιωάννης Καποδίστριας¹⁵.

Το 1816 οι Φιλικοί πρότειναν, μέσω του Νικολάου Γαλάτη, την αρχηγία της Εταιρείας στον Ιωάννη Καποδίστρια. Εκείνος όμως αρνήθηκε, προτρέποντας, ταυτόχρονα, τον Ιθακήσιο απεσταλμένο των Φιλικών να μην μιλήσει σε κανέναν για το συγκεκριμένο ζήτημα, να εγκαταλείψει τα ρωσικά εδάφη, αλλά και να τονίσει σε όσους τον έστειλαν ότι πρέπει να σταματήσουν κάθε είδους επαναστατική δραστηριότητα για να μην καταστραφούν οι ίδιοι και το Γένος των Ελλήνων. Η περίπτωση του Γαλάτη παρουσιάζει ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον, ωστόσο, στην παρούσα εργασία δεν θα αναλυθεί περαιτέρω¹⁶.

Η δεύτερη προσέγγιση του Κερκυραίου διπλωμάτη, ανατέθηκε αυτήν τη φορά στον Εμμανουήλ Ξάνθο, ο οποίος στις 15 Ιανουαρίου 1820 έφθασε στην Αγία Πετρούπολη και την επόμενη ημέρα έγινε δεκτός από τον Καποδίστρια. Μετά από 4-5 ημέρες, οι δύο άνδρες συναντήθηκαν ξανά. Ο Ξάνθος ήλπιζε πως θα κατόρθωνε να μνησεί τον υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας στη Φιλική και να του αναθέσει την ηγεσία της. Η Εταιρεία είχε αποκτήσει πια νέα δυναμική, ήταν καλά οργανωμένη και ακμάζουσα. Ο Πάτριος Εταιριστής θα παρουσίαζε αυτήν τη νέα εικόνα της μυστικής οργάνωσης και θα είχε το ποθούμενο αποτέλεσμα. Φρόντισε, μάλιστα, να του εγχειρίσει συστατική επιστολή γραμμένη από τον κοινό τους φίλο, τον Άνθιμο Γαζή.

Ο Ιωάννης Καποδίστριας, όμως, αρνήθηκε για δεύτερη φορά, υποστηρίζοντας πως δεν μπορούσε να αναλάβει τα ηνία μιας επαναστατικής οργάνωσης όσο ήταν ακόμη υπουργός του τσάρου. Πίστευε, επίσης, πως η αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού

¹⁵ Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 10, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 90-91, D. Dakin, *Ο Αγώνας των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία 1821-1833*, Αθήνα 2010, σ. 69

¹⁶ *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 18-22, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 71-72, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση. Επιστολές απόπειρα μάρτυρα και ένα υπόμνημα του πρίγκιπα Γεωργίου Καντακουζηνού*, Αθήνα 2015, σ. 121, στο εξής βλ. Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 71-79

ήταν δυνατόν να επιτευχθεί με άλλα μέσα. Απελπισμένος ο Ξάνθος έπρεπε να στραφεί αλλού· η Αόρατη Αρχή δεν μπορούσε να μείνει ακέφαλη¹⁷.

Η μετέπειτα συνάντηση του Εμμανουήλ Ξάνθου με τον Ιωάννη Μάνο, ο οποίος ήταν ξάδελφος του Αλέξανδρου Υψηλάντη, δραστήριος Φιλικός και μεταφραστής στη βρετανική πρεσβεία, είχε ως επακόλουθο την πρόταση ενός σημαντικού προσώπου για την ηγεσία της Φιλικής. Ο Μάνος υπέδειξε τον 28χρονο στρατιωτικό, υποστράτηγο του ρωσικού στρατού και ήρωα των Ναπολεοντειών Πολέμων, Αλέξανδρο Υψηλάντη. Ήταν Έλληνας αριστοκράτης, υπασπιστής του τσάρου, αγνός και άδολος πατριώτης με υψηλό κοινωνικό κύρος¹⁸.

Ο Πάτριος Εταιριστής αναπτερώθηκε και ζήτησε από τον Μάνο να προγραμματίσει μια συνάντηση με τον υποψήφιο αρχηγό. Ο ευγενής πρίγκιπας ενημερώθηκε από τον συγγενή του και δέχθηκε να συναντήσει τον Ξάνθο για να συζητήσουν την πρόταση των Φιλικών. Τα απομνημονεύματα του Ξάνθου αναφέρουν πως ο Υψηλάντης «τον υπεδέχθη ευμενώς και με πολλήν ευγένειαν», εστίασε στην κατάσταση και τις συνθήκες διαβίωσης των υπόδουλων Ελλήνων, και στις σχετικές απαντήσεις του Ξάνθου, αναρωτήθηκε γιατί δεν επιχειρούν να ενεργήσουν, ώστε να ελευθερωθούν. Ο ιδρυτής της Φιλικής τού τόνισε ότι το Γένος των Ελλήνων δεν είχε βρει ακόμη τον κατάλληλο ηγέτη για να προχωρήσει σε ένα τέτοιο εγχείρημα, καθώς όσοι είχαν τη δυνατότητα να αναλάβουν το επίμοχθο αυτό έργο είχαν καταφύγει σε ξένους τόπους, συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου του Αλέξανδρου. Τότε ο Φαναριώτης αξιωματικός, πλημμυρισμένος από συγκίνηση, είπε: «αν εγώ εγνώριζον ότι οι ομογενείς μου είχαν ανάγκη από εμέ και εστοχάζοντο ότι ηδυνάμην να συντελέσω εις την ευδαιμονίαν των σοι λέγω εντίμως ότι ήθελον μετά προθυμίας κάμω κάθε θυσίαν». Και πράγματι, ο Πόντιος ευπατρίδης θυσίασε την περιουσία, τη θέση, ακόμα και τη ζωή του.

¹⁷ Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 156-161, Θ. Χρήστου, *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999, σ. 26, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 12 (2000), σ. 28, στο εξής βλ. *ΙΕΕ*, σ. 15, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 11-13, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 26-27, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 98-102, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 47-49, Γ. Γιαννόπουλος, *Οι Ιδρυτές της Νεότερης Ελλάδας. Αλέξανδρος και Δημήτριος Υψηλάντης*, Αθήνα 2020, σ. 44-45, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 97-98, Χ. Λούκος, *Ιωάννης Καποδίστριας. Μια απόπειρα ιστορικής βιογραφίας*, Αθήνα 2022, σ. 159-164

¹⁸ Δ. Γατόπουλος, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Ο εθνικός ήρωας του εικοσιένα*, Αθήνα 1940, σ. 26, Ε. Μωραϊτίνης-Πατριαρχέας, *Αλέξανδρος Υψηλάντης*, Αθήνα 1977, σ. 30, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 102-103, Β. Παναγιωτόπουλος, *Κωνσταντίνος Καντιώτης, Κερκυραίος: Ελάσσων Φιλικός, Αγωνιστής της Ελληνικής Επανάστασης*, Αθήνα 2019, σ. 53-56, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 98

«Δος μοι πρίγκηψ την χείρα σας εις βεβαίωσιν των όσων εκφράσθητε», είτε ο Ξάνθος με έντονη συναισθηματική φόρτιση στον Υψηλάντη και ο τελευταίος τού έδωσε το αριστερό του χέρι, το μοναδικό του χέρι. Την επομένη ο ιδρυτής της Φιλικής επανήλθε· ανέφερε στον ευγενή πρίγκιπα τα επαναστατικά σχέδια της Εταιρείας και του προσέφερε την ηγεσία της. Τόνισε, επίσης, ότι: «Ο Θεός πρίγκηψ σας προσκαλεί να οδηγήσετε τον λαόν αυτού... και ο Θεός ευλογεί ήδη άνωθεν την αρχηγίαν την οποία σας προσφέρει το Έθνος. Τη επαύριον ο Υψηλάντης εδέχθη αυτήν» αναφέρει ο Ιωάννης Φιλήμων. Είναι σίγουρο, ότι ο μονόχειρας πρίγκιπας είχε ήδη διαμορφώσει μια γενική εικόνα αναφορικά με τη δράση των Εταιριστών, καθώς οι μικρότεροι αδελφοί του, ο Δημήτριος, ο Γεώργιος και ο Νικόλαος, ήταν μέλη της επαναστατικής οργάνωσης και, αργότερα, έλαβαν μέρος στην Ελληνική Επανάσταση¹⁹.

Ο Ξάνθος αποκαλύπτει στα απομνημονεύματά του ότι ο Αλέξανδρος Υψηλάντης θέλησε να συναντήσει τον Ιωάννη Καποδίστρια, προκειμένου να τον ενημερώσει για την απόφασή του να αναλάβει τα ηνία της Φιλικής Εταιρείας και να τεθεί επικεφαλής του επαναστατικού εγχειρήματος των Ελλήνων. Μάλιστα, του ζήτησε να μεσολαβήσει στον τσάρο για βοήθεια προς απελευθέρωση των ομογενών του. Ο Φιλήμων υποστηρίζει ότι ο Κερκυραίος διπλωμάτης «ουδεμία αντέταξε εναντίαν γνώμην», ωστόσο δεν συμφώνησε με την ιδέα του ευγενή πρίγκιπα να ζητήσει ακρόαση από τον τσάρο, και έτσι τον απέτρεψε, ισχυριζόμενος πως μια τέτοια ενέργεια, εκείνη τη στιγμή, δεν θα μπορούσε να επιφέρει τα ποθούμενα αποτελέσματα.

Η κρίσιμη και αμφιλεγόμενη αυτή συνάντηση των δύο ανδρών έγινε σημείο αντιπαράθεσης, καθώς τα όσα ειπώθηκαν μεταξύ τους ερμηνεύθηκαν διαφορετικά από αυτούς. Ο Υψηλάντης έκρινε πως ο Καποδίστριας δεν τον αποθάρρυνε, απεναντίας, ενέκρινε την επιλογή του να ηγηθεί της Φιλικής Εταιρείας και τον εμπύχωσε. Μάλιστα, σε επιστολή του προς τον τσάρο Νικόλαο Α΄, την οποία έγραψε λίγες ημέρες πριν από τον θάνατό του, μαρτυρεί πως: «Ο κόμης Καποδίστριας ον συνεβουλεύθην, συνεφώνησε προς την γνώμην μου, εύρε τα σχέδια και τας παρασκευάς μου καλώς και καταλλήλους, και μοι συνεβούλευσεν, ίνα ενεργήσω και επιχειρήσω την έναρξιν τούτων, μη δεικνύων δισταγμόν τινά περί της επιτυχίας». Έδρασε, λοιπόν, έχοντας τη

¹⁹ Εμ. Ξάνθος, *Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρείας*, Αθήνα 1845, σ. 40-41, Δ. Γατόπουλος, *ό. π.*, σ. 26-28, Α. Ξόδιλος, *Η Εταιρεία των Φιλικών και τα πρώτα συμβάντα του 1821*, Αθήνα 1964, σ. 12, Ε. Μωραϊτίνης-Πατριαρχέας, *ό. π.*, σ. 32, 81-85, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 163-164, *INE*, τ. 3 (2003), σ. 27-28, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 105, 108-110, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αιτιάν, *ό. π.*, σ. 50-51, Μ. Mazower, *The Greek Revolution: 1821 and the Making of Modern Europe*, Great Britain, 2021, σ. 19, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 98-99

συγκατάθεση του Κερκυραίου διπλωμάτη και ενθουμούμενος το ενδιαφέρον που έδειχνε ο Αλέξανδρος Α΄ για την τύχη του Γένους των Ελλήνων.

Μολαταύτα, ο υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας εξέφρασε αντίθετη άποψη περί του ζητήματος, υποστηρίζοντας ότι μεταχειρίστηκε την υπόθεση με επιφυλακτικότητα. Μήπως, τότε, έλεγε ψέματα ο ετοιμοθάνατος Υψηλάντης; Θεωρώ πως ο ευγενής ευπατρίδης δεν θα χάλκευε τα γεγονότα για να αποποιηθεί τις ευθύνες του. Προφανώς, ο ηγέτης της Φιλικής εξέθεσε στον Κερκυραίο διπλωμάτη ορισμένες βασικές ιδέες των βλέψεων της Εταιρείας και όχι ένα οργανωμένο σχέδιο, όπως το «Σχέδιον Γενικόν», το οποίο εκπονήθηκε αργότερα. Το σχέδιο, λοιπόν, που «ενέκρινε» (με αινιγματική φρασεολογία) ο Καποδίστριας δεν περιείχε την εκστρατεία του Έλληνα αρχηγού στις Ηγεμονίες, αλλά ούτε και την αναγγελία περί επικείμενης ρωσικής επικουρίας. Έτσι, η κατοπινή διάβαση του Προύθου τον εξέπληξε ιδιαίτερα²⁰.

Στις 12 Απριλίου 1820, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, ο Εμμανουήλ Ξάνθος και ο Ιωάννης Μάνος υπογράφουν γραπτή συμφωνία, η οποία αναφέρει ότι ο μονόχειρας πρίγκιπας αποδέχεται την υπέρτατη ευθύνη του «Γενικού Εφόρου» της «Ελληνικής» [=Φιλικής] Εταιρείας. Έτσι, το Γένος των Ελλήνων εξασφάλισε έναν θαρραλέο ηγέτη με θερμά πατριωτικά αισθήματα και βαθιά πίστη στα όνειρα του έθνους. Η ανάληψη των ηνίων της Φιλικής Εταιρείας από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη ήταν μια σπουδαία στιγμή και στην προσωπική του διαδρομή και στη διαδρομή της επαναστατικής οργάνωσης, αλλά ήταν και ένας κομβικός σταθμός για την εξέλιξη του ελληνικού ζητήματος και την πορεία της ίδιας της Επανάστασης. Έναν μόλις χρόνο αργότερα, θα άναβε η επαναστατική φλόγα στη Νότια Βαλκανική²¹.

1.4. Η σχέση του Αλέξανδρου Υψηλάντη με το κίνημα των Δεκεμβριστών

Από το 1820 στα ρωσικά στρατεύματα είχαν εκδηλωθεί ταραχές. Η πιο σοβαρή από αυτές ξέσπασε σε ένα από τα παλαιότερα στρατιωτικά συντάγματα της

²⁰ Π. Β. Πετρίδης, «Αλέξανδρος Υψηλάντης και Ιωάννης Καποδίστριας. Η κοινή τους πορεία στον αγώνα της εθνικής αναγέννησης», στα: *Πρακτικά της Επιστημονικής Διημερίδας (25-26 Φεβρ. 1993)*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 53, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 164-171, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 15, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 28-29, D. Dakin, *ό. π.*, σ. 71-72, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 124-128, 132-137, Γ. Γιαννόπουλος, *ό. π.*, σ. 45-46, 74-78, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 99-100, 270-273

²¹ Ε. Μωραϊτίνης-Πατριαρχάς, *ό. π.*, σ. 81-85, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 13, 16, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 16-17, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 28, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 111, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 100

αυτοκρατορίας, στο Σεμιόνοφσκι, το οποίο είχε συγκροτηθεί από τον Μεγάλο Πέτρο και είχε λάβει μέρος στις μάχες κατά του Ναπολέοντα. Η περιρρέουσα επαναστατική ατμόσφαιρα που είχε διαμορφωθεί, είχε προκαλέσει την έντονη ανησυχία του τσάρου Αλεξάνδρου Α΄, ο οποίος τότε πληροφορήθηκε πως έχουν δημιουργηθεί στην αυτοκρατορία του πολυάριθμες συνωμοτικές οργανώσεις. Η ίδρυσή τους ήταν κυρίως απόρροια της άνθησης του φαινομένου του εταιρισμού. Μέλη των οργανώσεων αυτών ήταν κατά κύριο λόγο ανώτεροι αξιωματικοί του ρωσικού στρατού, οι πιο πολλοί σημαντικές μορφές του Πατριωτικού Πολέμου του 1812 και των εκστρατειών κατά του Ναπολέοντα. Ορισμένοι, και κυρίως όσοι δραστηριοποιούνταν στον Νότο και στο Κισινιόφ, είχαν έλθει σε επαφή με τους Φιλικούς και ιδιαίτερα με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη. Οι οργανώσεις αυτές είχαν δημιουργήσει ένα εκτεταμένο συνωμοτικό σύστημα σε πανρωσικό επίπεδο, ενώ κοινός τους στόχος ήταν η διεκδίκηση συνταγματικών αρχών. Ασφαλώς, είχαν ανατρεπτικές και ριζοσπαστικές ιδέες, δεν είχαν όμως ενιαίες θεωρήσεις περί του συντάγματος· ήταν Ρώσοι εθνικιστές, φιλοευρωπαίοι και αντιοθωμανιστές. Τους προβλημάτιζε η πολιτική κατάσταση της χώρας τους, στην οποία δέσποζε η απόλυτη εξουσία του τσάρου και κυριαρχούσε η δουλοπαροικία²².

Ο τσάρος, αν και γνώριζε τα ονόματα των μελών των ομάδων αυτών, δεν κινήθηκε εναντίον τους, διατηρώντας ουδέτερη και ήπια στάση απέναντί τους. Αργότερα, το 1822, θέλοντας να μειώσει τη δράση τους, αποφάσισε να παρεμποδίσει τη λειτουργία των μασονικών στοών, καθώς καταλάβαινε πως οι κύκλοι αυτοί ήταν επαναστατικά φυτώρια.

Τον Δεκέμβριο του 1825, αμέσως μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου Α΄, οι φιλελεύθεροι αυτοί Ρώσοι αξιωματικοί αποφάσισαν να στασιάσουν στην πλατεία της Γερουσίας στην Αγία Πετρούπολη. Η εξέγερσή τους καταπνίγηκε, ενώ πολλοί επαναστάτες συνελήφθησαν και είχαν θλιβερό τέλος.

Ο μονόχειρας πρίγκιπας κινείτο στους ίδιους κύκλους με τους φιλελεύθερους εκείνους Ρώσους αξιωματικούς και είχε αναπτύξει στενές σχέσεις με ορισμένους (Μιχαήλ Ορλόφ, συνταγματάρχη Πέστελ κ.ά.), γεγονός το οποίο εντοπίζεται σε

---

²² Λ. Μπολίσάκωφ, *Νέα στοιχεία για τη Φιλική Εταιρεία*, Αθήνα 1972, σ. 46, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 37-38, 45-46, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 175-177, Α. Διάλλα, *Η Ρωσική Αυτοκρατορία και ο ελληνικός κόσμος. Τοπικές, ευρωπαϊκές και παγκόσμιες ιστορίες στην Εποχή των Επαναστάσεων*, Αθήνα 2023, σ. 186-187

αρκετές ρωσικές πηγές. Υπάρχουν μαρτυρίες που αποκαλύπτουν πως οι αδελφοί Υψηλάντη ήταν μέλη στις ίδιες τεκτονικές στοές με αρκετούς από αυτούς και πως είχαν συμμετάσχει σε κάποιες από τις πολιτικές τους συζητήσεις²³.

Συγκεκριμένα, ο Ορλώφ, ο οποίος ήταν γόνος αριστοκρατικής οικογενείας Ρώσων φιλελλήνων, υπήρξε ένας από τους ηγέτες των Δεκεμβριστών και διοικητής της 16ης μεραρχίας στη Βεσσαραβία. Διακρινόταν για τις φιλελεύθερες ιδέες του, ήταν επιστήθιος φίλος του Υψηλάντη, και όχι μόνο είχε ενημερωθεί για τη σύσταση και τη λειτουργία της Φιλικής, αλλά επιχείρησε να υιοθετήσει τις οργανωτικές της αρχές στη δράση των συνωμοτικών οργανώσεων των Δεκεμβριστών. Είχε δηλώσει επίσης την επιθυμία να πολεμήσει στο πλευρό των Ελλήνων επαναστατών για την απόκτηση της ελευθερίας τους, γράφοντας στον Α. Ν. Ραγιέφσκι πως θα ήταν καλή ιδέα να πολεμήσει η 16η μεραρχία υπέρ των Ελλήνων. Φυσικά, όταν πληροφορήθηκε πως η Ελληνική Επανάσταση ετοιμαζόταν να ξεσπάσει, έκρινε πως θα ήταν αναγκαίο να βοηθήσει τους εξεγερμένους Έλληνες με τις δυνάμεις της μεραρχίας του. Τη συμμετοχή του στον αγώνα των Ελλήνων τη συσχέτιζε με τον αγώνα για ανατροπή του απολυταρχικού καθεστώτος της Ρωσίας²⁴.

Ο Πάβελ Ιβάνοβιτς Πέστελ, ο επίσης φιλελεύθερος αξιωματικός του ρωσικού στρατού, του οποίου η σχέση με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη ήταν εξίσου στενή, γνώριζε για τη δράση των Φιλικών, και όπως ο Ορλώφ, έτσι και εκείνος θέλησε να εφαρμόσει τις οργανωτικές μεθόδους της Φιλικής στις μυστικές οργανώσεις των μετέπειτα Δεκεμβριστών. Είχε θετική στάση απέναντι στις επαναστατικές δράσεις των Εταιριστών και κατέβαλε σημαντικές προσπάθειες για να ενισχύσει τον ηγέτη της Φιλικής, επιχειρώντας ακόμα και να πείσει την κυβέρνησή τους να δράσει υπέρ των Ελλήνων.

Ένας ακόμα στρατηγός του ρωσικού στρατού, ο Γάλλος Αλέξανδρος Λανζερόν, ο οποίος ήταν γενικός διοικητής της Νέας Ρωσίας, ήταν ενήμερος των κινήσεων των Φιλικών. Εθελουφλούσε, δίνοντας τη δυνατότητα στους Εταιριστές, για

²³ N. Todorov, *Η βαλκανική διάσταση της Επανάστασης του 1821: Η περίπτωση των Βουλγάρων*, Αθήνα 1982, σ. 97, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 45-46, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 104-105, Ε. Ναξίδου, «Η Φιλική Εταιρεία και οι ευρωπαϊκές εκδοχές της Βαλκανικής Ομοσπονδίας», στο: *Η Φιλική Εταιρεία. Επαναστατική δράση και μυστικές εταιρείες στη νεότερη Ευρώπη (Επιμ. Α. Μανδυλαρά, Γ. Νικολάου)*, Αθήνα 2017, σ. 132, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 192, Λ. Μπιλοούσοβα, *ό. π.*, σ. 86, Α. Διάλλα, *ό. π.*, σ. 187-188

²⁴ Λ. Μπολισάκωφ, *ό. π.*, σ. 47-48, N. Todorov, *ό. π.*, σ. 96, Ι. Δ. Δημάκης, *ό. π.*, σ. 38, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 39-42, Γ. Λ. Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011, σ. 388-391, 422-423, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 179-180, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 192, Λ. Μπιλοούσοβα, *ό. π.*, σ. 85, 89

ορισμένο χρονικό διάστημα, να ενεργούν σε ρωσικό έδαφος απρόσκοπτα, καθώς πίστευε πως οι δράσεις του ευγενή πρίγκιπα ήταν εναρμονισμένες με τη ρωσική πολιτική²⁵.

Εκτός από τους προαναφερθέντες, αρκετοί ακόμα φιλελεύθεροι αξιωματικοί του ρωσικού στρατού έκαναν προσπάθειες για να υποστηρίξουν τα σχέδια του Υψηλάντη και να επηρεάσουν με τη συνδρομή τους την πορεία των επαναστατικών εξελίξεων. Και τούτο, διότι ήταν υπέρ του αγώνα ανεξαρτησίας των Ελλήνων από τον τυραννικό ζυγό των Οθωμανών, καθώς πίστευαν ότι ο αγώνας αυτός είναι δίκαιος. Ήταν επίσης υπέρ της συμμετοχής των ρωσικών δυνάμεων σε αυτόν τον πόλεμο.

Είναι γεγονός ότι οι ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις της Βεσσαραβίας, ασχέτως της ύπαρξης των φιλελεύθερων αξιωματικών σε σημαντικές θέσεις του στρατεύματος, είχαν ευνοϊκή στάση απέναντι στις προπαρασκευαστικές δράσεις του Φαναριώτη αξιωματικού. Πέραν τούτου, όταν ξέσπασε η εξέγερση διευκόλυναν τη μεταφορά των εθελοντών στρατιωτών από το ρωσικό έδαφος στα στρατόπεδα του Υψηλάντη στις Ηγεμονίες. Επιπλέον, όταν επήλθε η ήττα του επαναστατικού στρατού του Πόντιου ευπατρίδη, προστάτευσαν έναν μεγάλο αριθμό μαχητών από την καταστροφική πολεμική ορμή των Οθωμανών. Αν, τώρα, συνυπολογίσουμε ορισμένες θετικές δράσεις προς το κίνημα του Υψηλάντη, αυτές των μετέπειτα Δεκεμβριστών, τότε μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα την πεποίθηση του Έλληνα αρχηγού πως η Ρωσία θα στήριζε το επαναστατικό κίνημα των Ελλήνων²⁶.

---

²⁵ Λ. Μπολίσάκωφ, *ό. π.*, σ. 47, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 43-45, Γ. Λ. Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011, σ. 388, 420-425, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 185-189, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 192

²⁶ Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 42-45, Κ. Βαλέτας, *Αλληλογραφία Αλέξανδρου Υψηλάντη*, Αθήνα 2002, σ. 86, Γ. Λ. Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011, σ. 422-424, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 139-141, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 193, 196, 199, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 192, 200, Χ. Λούκος, *ό. π.*, σ. 173-175

Β' Κεφάλαιο

Η προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης

2.1. Οι οργανωτικές κινήσεις του Υψηλάντη

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, μόλις αποδέχθηκε την ηγεσία της Εταιρείας, έλαβε το συνθηματικό όνομα «Καλός» και τα γράμματα ΑΡ για την αλληλογραφία του. Ο ίδιος διαθέτοντας αξιοσημείωτες οργανωτικές ικανότητες αλλά και συνεργαζόμενος γόνιμα με τα κυρίαρχα στελέχη της Φιλικής, ξεκίνησε πάραυτα το έργο του. Έως τότε η Εταιρεία στόχευε κυρίως στην ιδεολογική και ψυχολογική προπαρασκευή των Ελλήνων για την επαναστατική δράση εναντίον των Οθωμανών. Ο νέος αρχηγός, όμως, άρχισε με συστηματικό τρόπο να οργανώνει την εξέγερση.

Η Εταιρεία, την περίοδο αυτή, έχει επεκταθεί σε μεγάλο βαθμό, καθώς η δράση των «Αποστόλων» έχει ευοδωθεί. Ορισμένα νέα μέλη, όπως για παράδειγμα ο Γρηγόριος Δικαίος, προσφέρουν νέα δυναμικότητα στους κύκλους των Φιλικών²⁷.

Ο ηγέτης της επαναστατικής οργάνωσης πληροφορήθηκε από τον Εμμανουήλ Ξάνθο για την κατάσταση της Φιλικής και έπειτα θέλησε να επικοινωνήσει με όλα τα σημαίνοντα πρόσωπα της Εταιρείας. Τους δήλωσε ότι ανέλαβε τη γενική αρχηγία και τους έδωσε συμβουλές για τις περαιτέρω κινήσεις τους. Εν συνεχεία, ανασχημάτισε τον οργανισμό της Φιλικής: κατήργησε δηλαδή τις δύο κατώτερες βαθμίδες των «Βλάμηδων» και των «Συστημένων», θεωρώντας πως πρέπει να σταματήσει η στρατολόγηση απλών λαϊκών ανθρώπων, καθώς αυτοί θα εξεγείρονταν, εάν τους παρακινούσαν οι επιφανείς συμπολίτες τους. Άλλαξε επίσης τον τρόπο ένταξης των μελών στη βαθμίδα των «Αφιερωμένων», ενώ τον βαθμό του «Αρχηγού των Αφιερωμένων» τον διατήρησε μόνο για τον εαυτό του. Θέλησε επίσης να αναμορφώσει και να αναπτύξει τις τοπικές Εφορείες, αποσκοπώντας στη μείωση των οικονομικών παρεκτροπών²⁸.

Ευρισκόμενος στην Πετρούπολη ο ήρωας των Ναπολεοντείων Πολέμων συνάντησε τον Ιωάννη Καποδίστρια, όπως αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα, και ύστερα ζήτησε και έλαβε από τον τσάρο, χωρίς να του αναφέρει οτιδήποτε για τη

²⁷ Ε. Μωραϊτίνης-Πατριαρχέας, *ό. π.*, σ. 54, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 174, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 15-16, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 28, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 51, Σ. Καβαλλιεράκης, *ό. π.*, σ. 85

²⁸ Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 111-112, D. Dakin, *ό. π.*, σ. 75, Γ. Λ. Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011, σ. 346-347, Τ. Χ. Κανδηλώρος, *ό. π.*, σ. 350

Φιλική, διετή άδεια απουσίας για λουτροθεραπεία στο εξωτερικό. Έτσι, τον Ιούλιο του 1820, αποχώρησε από την Αγία Πετρούπολη με προορισμό τη Μόσχα, ακολουθούμενος από τον ιατρό Πέτρο Ηπίτη, τον Εμμανουήλ Ξάνθο και τον εξάδελφό του Ιωάννη Μάνο.

Στη Μόσχα ο νέος αρχηγός έλαβε ενισχυτικά μηνύματα από το υπάρχον περιβάλλον της Φιλικής. Εκεί συναντήθηκε και γνώρισε όλα τα επιφανή και σημαντικά πρόσωπα της Εταιρείας, από τους οποίους και έλαβε σεβαστά χρηματικά ποσά. Έτσι, τέθηκε σε λειτουργία η «Φιλόμουσος και Φιλάνθρωπος Γραικική Εμπορική Εταιρεία», διά της οποίας προσδοκούσαν οι Φιλικοί να έχουν ισχυρά οικονομικά οφέλη, τα οποία θα ενδυνάμωναν την «Εθνική Κάσσα» και θα ενίσχυαν τον μελλοντικό επαναστατικό αγώνα. Δημιουργήθηκε επίσης κεντρικό ταμείο στην πόλη της Κωνσταντινούπολης²⁹.

Οι επαναστατικές διεργασίες σταδιακά κορυφώνονταν και οδήγησαν στο πρώτο δομημένο επιχειρησιακό σχέδιο των Εταιριστών, το «Σχέδιον Γενικόν». Κατά πάσα πιθανότητα, συντάχθηκε από τον Γεώργιο Λεβέντη, διερμηνέα του Γενικού Προξενείου της Ρωσίας στο Ιάσιο, και τον Αρχιμανδρίτη Γρηγόριο Δικαίο, το καλοκαίρι του 1820.

Βάσει του σχεδίου οριζόταν ως επαναστατική αφετηρία των Ελλήνων η Πελοπόννησος, ενώ παράλληλα, ο αρχηγός των Φιλικών θα μετέβαινε στη Μάνη μέσω θαλάσσης, από κάποιο λιμάνι στο Δέλτα του Δούναβη. Συγχρόνως, ο οθωμανικός στόλος στην Κωνσταντινούπολη θα πυρπολούνταν, ενώ ταυτόχρονα, στην Ήπειρο, τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία, τη Στερεά Ελλάδα και τα νησιά θα εκδηλώνονταν επαναστατικές δράσεις.

Θα ξεσπούσαν, επίσης, εξεγέρσεις στην πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά και στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, οι οποίες θα λειτουργούσαν ως αντιπερισπασμός. Φυσικά, ο ξεσηκωμός και άλλων βαλκανικών λαών, όπως των Σέρβων, κρίθηκε ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ευόδωση των επαναστατικών επιδιώξεων της Φιλικής Εταιρείας³⁰.

²⁹ Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, *Η Φιλική Εταιρεία*, Αθήνα 1964, σ. 70-71, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 113-115, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 52-55, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 174-175

³⁰ Σ. Ι. Παπαδόπουλος, «Το "Σχέδιον Γενικόν" της Φιλικής Εταιρείας και οι επαφές με τους Σέρβους», στα: *Μακεδονικά*, τ. 17 (1977), σ. 40-53, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 116-117, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Ποιο ήταν το επαναστατικό σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 86 στο εξής βλ. Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Ποιο ήταν το επαναστατικό σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας;», Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 180-181

Συν τοις άλλοις, ο Υψηλάντης ασχολήθηκε με τη συγκρότηση των χερσαίων δυνάμεων αλλά και με την παροχή εξοπλισμού στα ναυτικά νησιά. Εξαιτίας τού ότι ορισμένα μέλη της Φιλικής βρίσκονταν σε αντιπαλότητα μεταξύ τους, ο Αλέξανδρος συνέταξε στρατιωτικό νόμο, τον οποίο απέστειλε στις Εφορείες, έτσι ώστε να σταθεροποιηθεί η κατάσταση και να υπάρξει πειθαρχία. Πέραν τούτων, ο Πόντιος ευπατρίδης σχεδίασε να αυξήσει τα έσοδα της Εταιρείας, αποστέλλοντας στις Εφορείες έντυπα γραμμάτια συνεισφορών, τα οποία υπέγραφε ο ίδιος ή κάποιος αντιπρόσωπός του³¹. Σκόπευε, επίσης, να πραγματοποιήσει ένα σύντομο ταξίδι στη Γαλλία, ώστε να υποθηκεύσει τα κτήματά του υπέρ του επαναστατικού αγώνα. Εν τέλει όμως αποφάσισε να μεταβεί στη Βεσσαραβία για να επικεντρωθεί στην προπαρασκευή της Επανάστασης, καθώς ένα τέτοιο ταξίδι θα ήταν ιδιαίτερα χρονοβόρο³².

Από τη Μόσχα κατευθύνθηκε με τη συνοδεία του προς το Κίεβο, όπου επιδόθηκε σε ουσιαστικές προσπάθειες οργάνωσης των στρατιωτικών και πολεμικών δράσεων που θα επιχειρούσαν μελλοντικά οι Εταιριστές. Σκέφθηκε να αποστείλει τον Εμμανουήλ Ξάνθο στο Βουκουρέστι, ώστε να διευθετήσει το ζήτημα της συμμαχίας με τους Σέρβους και να εξετάσει το θέμα των στρατιωτικών δυνάμεων που βρίσκονταν στο Ιάσιο και το Βουκουρέστι. Υπήρχε η σκέψη της στρατολόγησης ατόμων που υπηρετούσαν σε αυτά τα στρατιωτικά σώματα, έτσι ώστε να καταστεί ευχερέστερη η χρησιμοποίησή τους εν ευθέτω χρόνω.

Κατόπιν, ο μονόχειρας πρίγκιπας μετακινήθηκε προς το Δουμπασάρι και από εκεί προς την Οδησό, όπου και παρέμεινε έως τα τέλη Σεπτεμβρίου. Εκεί, συνέπραξε με τα εξέχοντα στελέχη της Φιλικής αλλά και με σημαντικούς εμπόρους της πόλης, οι οποίοι πρόσφεραν σεβαστά χρηματικά ποσά στην Εταιρεία. Βλέποντας τη δυναμικότητα των μελών και τη μαζική μύηση των Ελλήνων στη Φιλική, αποφάσισε να επιταχύνει τις οργανωτικές διαδικασίες για την έναρξη της επαναστατικής δράσης³³.

Τον Αύγουστο του 1820, ο Έλληνας αρχηγός συναντήθηκε στην Οδησό με τον Ιωάννη Παπαρηγόπουλο, ο οποίος ήταν Έλληνας επιχειρηματίας και διερμηνέας στο ρωσικό Προξενείο της Πάτρας. Ο τελευταίος ανέφερε στον Υψηλάντη ότι η

³¹ Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, *ό. π.*, σ. 70, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 185, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 112-113, D. Dakin, *ό. π.*, σ. 75-76

³² Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 113-114, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 175

³³ Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, *ό. π.*, σ. 70-71, Γ. Ι. Σούρλας, *Στα βήματα του Ιερού Λόχου*, Αθήνα 2011, σ. 52-53, Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Φιλικής Εταιρείας*, Αθήνα 2021, σ. 259-260, Θ. Χρήστου, «Η Φιλική Εταιρεία, η προετοιμασία για την Επανάσταση και οι πρωταγωνιστές της», στο: *Το Βήμα*, αρ. φ. 180, 24.1.2021, σ. 40

Πελοπόννησος δεν ήταν έτοιμη να επαναστατήσει, και καθώς η κατάσταση ήταν οξυμένη, εξαιτίας τού ότι οι Οθωμανοί ήταν ιδιαίτερα φιλόποπτοι, η όποια καθυστέρηση θα μπορούσε να επιφέρει αρνητικές συνέπειες. Έτσι, πρότεινε στον ευγενή πρίγκιπα να ξεκινήσει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις από τις Ηγεμονίες, ώστε να δημιουργηθεί εκεί ένας σημαντικός αντιπερισπασμός. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι προεστοί της Πελοποννήσου θα είχαν περισσότερο χρόνο για να προετοιμάσουν μεθοδικότερα την πραγματική επανάσταση στη Νότια Βαλκανική.

Πέραν τούτων, κατέστησε σαφές στον Φαναριώτη πρίγκιπα ότι δεν θα έπρεπε να ελπίζει πως οι Πελοποννήσιοι θα ενίσχυαν οικονομικά την Εταιρεία, καθώς χρειαζόνταν οι ίδιοι χρήματα για να υλοποιήσουν τα επαναστατικά σχέδια στον Μοριά. Ουσιαστικά, οι τελευταίοι θεωρούσαν πως η Φιλική ή η Ρωσία, η οποία πίστευαν ότι στηρίζει τις δράσεις των Εταιριστών, θα ενίσχυαν και τους ίδιους οικονομικά, προκειμένου να προετοιμάσουν τον αγώνα.

Διά της επιρροής του Παπαρηγόπουλου, ο μονόχειρας Ρώσος αξιωματικός δημιούργησε μια ειδική Εφορεία, αποτελούμενη από σημαντικούς προεστούς και Επισκόπους της Πελοποννήσου, παρέχοντάς τους, παράλληλα, τη δυνατότητα να προπαρασκευάσουν οι ίδιοι την εξέγερση στον Μοριά, στηριζόμενοι σε ένα τοπικό ταμείο, το οποίο και θα ήλεγχαν.

Αναμφισβήτητα, ο Υψηλάντης επηρεάστηκε αρκετά από τις απόψεις του Παπαρηγόπουλου, χωρίς ωστόσο να τις ενστερνισθεί πλήρως, με αποτέλεσμα τη σταδιακή αποδυνάμωση του σχεδίου μετάβασης του πρώτου στη Μάνη. Οι σκέψεις για την πιθανότητα αλλαγής της επαναστατικής αφετηρίας πλήθαιναν. Σαφώς, ο Πόντιος ευπατρίδης δεν είχε αλλάξει ριζικά τα σχέδιά του. Πίστευε ακόμα πως ο αγώνας έπρεπε να ξεκινήσει από το νότιο τμήμα της ελληνικής χερσονήσου. Τα ζητήματα αυτά βέβαια θα αποτελούσαν το κεντρικό θέμα συζήτησης στη συνέλευση του Ισμαηλίου³⁴.

2.2. Συνέλευση Ισμαηλίου. Το σχέδιο της εξέγερσης

Την 1η Οκτωβρίου 1820 ο αρχηγός της Φιλικής βρίσκεται στο Ισμαήλιο της Βεσσαραβίας μαζί με τα κορυφαία στελέχη της Εταιρείας, μεταξύ των οποίων ο Ξάνθος, ο Περραιβός, ο Δικαίος, ο Ίπατρος, ο Θέμελης, ο Μαντζαράκης κ.ά. Δεν

³⁴ Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, *ό. π.*, σ. 70-71, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 28-30, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 116, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 57-58, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 183-184

γνωρίζουμε, εάν αυτή η συνάθροιση είχε σχεδιασθεί· αποτελεί πάντως σίγουρα ένα οργανωτικό επίτευγμα για την εποχή. Εκεί, λοιπόν, συσκέφθηκαν και έλαβαν σημαντικές αποφάσεις, ενώ παράλληλα, εκπόνησαν σχέδια και τροποποίησαν το «Σχέδιον Γενικόν».

Οι Εταιριστές έπρεπε να αποφασίσουν για δύο φλέγοντα ζητήματα· για το αν η Επανάσταση θα ξεκινούσε από την Πελοπόννησο με τη μετάβαση εκεί του Υψηλάντη και για το αν θα έπρεπε να αρχίσει άμεσα ο αγώνας ή όχι. Το δεύτερο θέμα οδήγησε σε σοβαρή διχογνωμία και έντονες αντιπαραθέσεις. Ορισμένοι Φιλικοί, όπως ο Δικαίος, ανέφεραν ότι οι Πελοποννήσιοι ήταν επιμελώς προετοιμασμένοι για την Επανάσταση και ότι το μόνο που προσμένουν είναι οι διαταγές του αρχηγού. Ο Χριστόφορος Περραιβός όμως απέκρουσε με έντονο τρόπο τις δηλώσεις αυτές, υποστηρίζοντας ότι είναι ψευδείς, διαβεβαιώνοντας ταυτόχρονα, ότι οι Πελοποννήσιοι και ιδίως οι Ρουμελιώτες ήταν εντελώς ανέτοιμοι. Ο Α. Υψηλάντης, που φυσικά επιθυμούσε να αρχίσει σύντομα η επαναστατική δράση, τάχθηκε υπέρ του Δικαίου, τον οποίο και απέστειλε μαζί με τον Περραιβό στη Νότια Ελλάδα, με στόχο να προλειάνουν το έδαφος για την έλευση του ίδιου³⁵.

Στο Ισμαήλιο αποφασίσθηκε η έναρξη της Επανάστασης το φθινόπωρο του 1820. Δεν ήταν μόνο η επιθυμία του Υψηλάντη και τα λόγια ορισμένων υπεραισιόδοξων Εταιριστών που οδήγησαν στην απόφαση αυτήν. Σημαντικότερο ρόλο έπαιξαν κάποιες πολύ ευοίωνες συγκυρίες· η Οθωμανική Αυτοκρατορία βρισκόταν σε περίοδο βαθιάς ύφεσης, ενώ, παράλληλα, η ανταρσία του Αλή Πασά των Ιωαννίνων πρόσφερε μια εξαιρετική ευκαιρία στους Έλληνες, καθώς ισχυρές οθωμανικές δυνάμεις ήταν απασχολημένες με τον εμφύλιο που είχε προκύψει ανάμεσα στον τελευταίο και την Υψηλή Πύλη. Η Ιερή Συμμαχία είχε στρέψει επίσης την προσοχή της στη ναπολιτάνικη επανάσταση του 1820, η οποία αποτελούσε έναν ακόμα σημαντικό αντιπερισπασμό. Αυτές οι περιστάσεις καλλιέργησαν την πεποίθηση ότι είχε φθάσει η κατάλληλη ώρα για την έναρξη του αγώνα.

³⁵ Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, *ό. π.*, σ. 72, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 30, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 125-126, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Ποιο ήταν το επαναστατικό σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας;», σ. 86, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 184-185, Θ. Χρήστου, «Η Φιλική Εταιρεία, η προετοιμασία για την Επανάσταση και οι πρωταγωνιστές της», στο: *Το Βήμα*, αρ. φ. 180, 24.1.2021, σ. 40, Θ. Χρήστου, «Παπαφλέσσας και Αλέξανδρος Υψηλάντης σε διασταυρούμενες ή συγκρουσιακές πορείες;», στο: *Documento*, 4.7.2021, σ. 14-15, Λ. Μπιλοούσοβα, *ό. π.*, σ. 45

Έτσι, έπειτα από αρκετές συζητήσεις, με την ολοκλήρωση των συσκέψεων στις 8 Οκτωβρίου 1820, συντάχθηκε ένα πολεμικό σχέδιο, το οποίο προέβλεπε, όπως προαναφέραμε, άμεση έναρξη της επαναστατικής δράσης, τον Νοέμβριο ή τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, ενώ η 25η Μαρτίου του επομένου έτους προσδιορίστηκε, κατά πάσα πιθανότητα, ως η ημέρα του γενικού ξεσηκωμού. Ο επαναστάτης πρίγκιπας θα μετέβαινε διά ξηράς μέχρι την Τεργέστη και από εκεί με πλοίο στη Μάνη, όπου και θα έδινε το σύνθημα για έναρξη της ένοπλης εξέγερσης. Ο Αλέξανδρος κατανοούσε πως οποιαδήποτε αναβολή θα μπορούσε να αποβεί μοιραία. Ταυτόχρονα, ήθελε οπωσδήποτε να εκμεταλλευθεί την ευκαιρία που ακούσια έδινε ο Αλή Πασάς στους Έλληνες, εξαιτίας της ανταρσίας του³⁶.

Ο Υψηλάντης τασσόταν σταθερά υπέρ της ενάρξεως του αγώνα από την Πελοπόννησο και όχι από τις Ηγεμονίες, καθώς για προσωπικούς μάλλον λόγους έναντι του τσάρου, πίστευε πως η επαναστατική αφετηρία δεν θα έπρεπε να βρίσκεται κοντά στα σύνορα της Ρωσίας. Θεωρούσε επίσης πως στις Ηγεμονίες θα γινόταν ούτως ή άλλως σοβαρός αντιπερισπασμός, λόγω των εξεγέρσεων που είχαν σχεδιασθεί να γίνουν, με αρχηγούς τον Σάββα Φωκιανό και τον Γεωργάκη Ολύμπιο. Όσες μισθοφορικές φρουρές διευθύνονταν από Έλληνες σκόπευαν να ξεσηκωθούν. Συγχρόνως, οι Εταιριστές προσδοκούσαν πως θα συμμετείχαν σε αυτές τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και οι Σέρβοι, οι οποίοι βρίσκονταν σε διαρκή αντιπαλότητα με τους Οθωμανούς, οπότε θα δημιουργείτο ένας γενικός αναβρασμός στις περιοχές αυτές.

Συν τοις άλλοις, αποφασίστηκε να μετατοπισθεί το κέντρο βάρους των πολεμικών δράσεων από την ελληνική χερσόνησο στην πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την Κωνσταντινούπολη, και να ξεσπάσει εκεί ένας σοβαρός πυρήνας εξέγερσης. Το νέο αναθεωρημένο σχέδιο, το οποίο συντάχθηκε, ονομάστηκε «Σχέδιον Μερικόν Κωνσταντινουπόλεως» και προέβλεπε σύλληψη του ίδιου του σουλτάνου, κατάληψη, αντί για πυρπόληση, του οθωμανικού στόλου στον Βόσπορο, πυρπόληση της πόλης και, τέλος, καταστροφή σημαντικών πολιτικών και στρατιωτικών κτιρίων

³⁶ Σ. Ι. Παπαδόπουλος, *ό. π.*, σ. 40-53, *JNE*, τ. 3 (2003), σ. 30, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 126-128, Θ. Χρήστου, *Πολιτικές και κοινωνικές όψεις της Επανάστασης του 1821*, Αθήνα 2013, σ. 30-31, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 65-69, Τ. Χ. Κανδηλώρος, *ό. π.*, σ. 384-385, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Ποιο ήταν το επαναστατικό σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας;», σ. 86, 89, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 184-185, Θ. Χρήστου, «Η Φιλική Εταιρεία, η προετοιμασία για την Επανάσταση και οι πρωταγωνιστές της», στο: *Το Βήμα*, αρ. φ. 180, 24.1.2021, σ. 40

της. Το σκέλος αυτό του σχεδίου χαρακτηρίζεται ως αρκετά ουτοπικό· όπως θα δούμε, τίποτα από τα παραπάνω δεν συνέβη³⁷.

Κρίθηκε επίσης αναγκαίο να κατευθυνθούν οι «Απόστολοι» της Εταιρείας προς διάφορα μέρη της Βαλκανικής, ώστε να προετοιμάσουν όσο το δυνατόν καλύτερα το επαναστατικό έδαφος. Οι «Απόστολοι» είχαν μαζί τους επιστολές και προκηρύξεις του Υψηλάντη, στις οποίες υπογραμμιζόταν ότι οι Έλληνες δεν θα έπρεπε να προσμένουν την άμεση στρατιωτική στήριξη της Ρωσίας στον αγώνα τους.

Ο ευγενής πρίγκιπας συνάντησε στο Σκουλένι τον Ιάκωβο Ρίζο Νερουλό, ο οποίος ήταν υπουργός Εξωτερικών της Βλαχίας και Φιλικός. Συζήτησαν για τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσαν να προσελκύσουν στην Εταιρεία τον ηγεμόνα της Μολδαβίας, Μιχαήλ Σούτσο, αλλά και για τις δράσεις αντιπερισπασμού στις Ηγεμονίες.

Κατόπιν, ο αρχηγός της Φιλικής μετέβη στο Κισνόβι για να δει την οικογένειά του και να ρυθμίσει τις τελευταίες λεπτομέρειες για τον επικείμενο ξεσηκωμό³⁸. Άραγε θα εφαρμόζονταν τα σχέδια που είχαν εκπονηθεί;

2.3. Αλλαγή σχεδίου

Ο ήρωας των Ναπολεοντείων Πολέμων συνέχιζε τις προπαρασκευαστικές ενέργειες για την αναμενόμενη Επανάσταση, ωστόσο στις 24 Οκτωβρίου 1820, λίγες ημέρες δηλαδή μετά τη λήξη του Συμβουλίου στο Ισμαήλι, αποφάσισε να ακυρώσει τη μετάβασή του στην Πελοπόννησο και να ξεκινήσει τον αγώνα στις 15 Νοεμβρίου 1820 από το Ιάσιο της Μολδαβίας. Παράλληλα, θα ξεσπούσαν εξεγέρσεις στην Κωνσταντινούπολη, όπου ήδη επικρατούσε αναταραχή, στο Βουκουρέστι, αλλά και σε

³⁷ Σ. Ι. Παπαδόπουλος, *ό. π.*, σ. 40-53, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 186-188, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 21-22, Γ. Λ. Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011, σ. 367-371, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 65-67, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Ποιο ήταν το επαναστατικό σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας;», σ. 86, Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Φιλικής Εταιρείας*, Αθήνα 2021, σ. 273

³⁸ Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 188-189, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 22-23, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 30-31, D. Dakin, *ό. π.*, σ. 77, Γ. Λ. Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011, σ. 373, 379-380, Τ. Χ. Κανδηλώρος, *ό. π.*, σ. 385-386, Θ. Χρήστου, «Η Φιλική Εταιρεία, η προετοιμασία για την Επανάσταση και οι πρωταγωνιστές της», στο: *Το Βήμα*, αρ. φ. 180, 24.1.2021, σ. 40

όλη την Ελλάδα. Ο Υψηλάντης θα μετέβαινε στον Μοριά διά ξηράς, διασχίζοντας τη Βαλκανική³⁹.

Η εισβολή του Πόντιου ευπατρίδη στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες θα αποτελούσε δόλωμα για τους Οθωμανούς, αλλά και για τους Ρώσους. Υπήρχε σοβαρό ενδεχόμενο ο σουλτάνος να καταπατήσει τις ρωσοτουρκικές συνθήκες και να επέμβει στρατιωτικά για να καταπνίξει την Επανάσταση, χωρίς την άδεια των τελευταίων. Εάν συνέβαινε κάτι τέτοιο, τότε πιθανότατα οι Ρώσοι θα εμπλέκονταν στον πόλεμο και θα στήριζαν τους υπόδουλους Έλληνες επαναστάτες. Βασιζόμενος, επίσης, ο Υψηλάντης στη συνδρομή και των άλλων Ορθόδοξων λαών των Βαλκανίων, αλλά και στο γεγονός ότι οι Ηγεμονίες ήταν αποστρατιωτικοποιημένες, πίστευε πως η νικηφόρα κάθοδος του στρατού του προς την Πελοπόννησο θα ήταν εύκολη υπόθεση⁴⁰.

Εντούτοις, και η νέα αυτή απόφαση του μονόχειρα πρίγκιπα δεν πραγματοποιήθηκε. Οι συνεχείς τροποποιήσεις των επαναστατικών σχεδίων των Εταιριστών οφείλονταν, κατά κύριο λόγο, στον φόβο για ενδεχόμενη διαρροή τους στον σουλτάνο. Ο Υψηλάντης λάμβανε από διάφορες πλευρές αντικρουόμενες πληροφορίες, οι οποίες έκαναν αναφορά άλλοτε για διαρροή και άλλοτε για προδοσία των επαναστατικών ενεργειών των Φιλικών. Φυσικά, ήταν πρακτικά αδύνατον να διασταυρωθούν οι πληροφορίες αυτές, καθώς και να ελεγχθεί η ορθότητά τους. Πάντως, η αλληλογραφία του Έλληνα αρχηγού με τους Σέρβους αλλά και με τον Αλή Πασά είχε υποκλαπεί από τους Οθωμανούς, με αποτέλεσμα να αντλήσουν πολύτιμα στοιχεία για τις επικείμενες κινήσεις των Εταιριστών⁴¹.

Πέραν τούτων, η λήψη μέτρων ύστερα από την επανάσταση στην Ιταλία αλλά και οι πολεμικές δράσεις των Αυστριακών για την καταστολή της καθιστούσαν δύσκολη (ή και αδύνατη) τη διέλευση του Υψηλάντη από το αυστριακό έδαφος.

³⁹ Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, *ό. π.*, σ. 79-80, Α. Ι. Δεσποτόπουλος, *Η απόφασις περί της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821*, Αθήνα 1965, σ. 107-111, Σ. Ι. Παπαδόπουλος, *ό. π.*, σ. 40-53, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 191-194, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 31-32, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 129-130, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 61-62, Γ. Α. Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011, σ. 380, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 160-161, Θ. Χρήστου, «Η Φιλική Εταιρεία, η προετοιμασία για την Επανάσταση και οι πρωταγωνιστές της», στο: *Το Βήμα*, αρ. φ. 180, 24.1.2021, σ. 40, Θ. Χρήστου, «Ποια είναι η ημερομηνία κήρυξης της Επανάστασης;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 58

⁴⁰ Σ. Ι. Παπαδόπουλος, *ό. π.*, σ. 40-53, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 23, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 61-62, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 185-186

⁴¹ Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 195-198, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 17-18, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 23-25, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 130, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 63-64, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 165-166, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Ποιο ήταν το επαναστατικό σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας;», σ. 89, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 185-187

Επομένως, το σχέδιο για τη μετάβασή του στην Πελοπόννησο μέσω Τεργέστης ματαιώθηκε, καθώς θεωρήθηκε ριψοκίνδυνο.

Εν τω μεταξύ, στη Βεσσαραβία, πράκτορες των Ρώσων, των Οθωμανών και των Αυστριακών προσπαθούσαν να συλλέξουν ενοχοποιητικά στοιχεία για τον μονόχειρα πρίγκιπα και τους συνεργάτες του. Συγχρόνως, ο ξεσηκωμός των άλλων Ορθόδοξων λαών των Βαλκανίων δεν ήταν δεδομένος. Ο Μίλος Ομπρένοβιτς, ο νέος ηγέτης των Σέρβων, πίστευε πως ο σερβικός λαός δεν θα ωφελείτο σημαντικά από τη συμμετοχή του σε μια επανάσταση καθοδηγούμενη από άλλους. Εξαιρώντας τους Βλάχους, οι υπόλοιποι λαοί της Βαλκανικής Χερσονήσου δεν ήταν αξιόπιστοι σύμμαχοι. Επιπλέον, οι οργανωτικές ελλείψεις και αδυναμίες, που παρατηρήθηκαν στην Πελοπόννησο και τη Μολδοβλαχία, γεννούσαν ισχυρές αμφιβολίες ως προς την επιτυχή εφαρμογή των επαναστατικών σχεδίων⁴².

Αναμφίβολα, η κατάσταση ήταν κρίσιμη και επηρέασε καταλυτικά τη σκέψη και τις αποφάσεις του Πόντιου ευπατρίδη και των συνεργατών του. Στις μετέπειτα ενέργειές του φαίνεται να επέδρασαν και οι επαφές του με τους Ρώσους Δεκεμβριστές. Παράλληλα, οι αρχαικές μαρτυρίες καταδεικνύουν ότι ο Έλληνας αρχηγός έπασχε από μια χρόνια ασθένεια, λεπτομέρειες της οποίας θα αναλυθούν σε προσεχές κεφάλαιο. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι, εκτός των άλλων, η πάθησή του αυτή έπαιξε ρόλο στην αναβολή της ενάρξεως του αγώνα έως την άνοιξη του 1821. Συγκεκριμένα, στην επιστολή του Υψηλάντη προς τον Ξάνθο, της 1ης Νοεμβρίου 1820, αναφέρεται: «Εις Σκουλένι εξ οικείας μικράς φιλασθενείας εισέτι δεν ήμουν...». Φαίνεται, όμως, πως ο Αλέξανδρος ταλαιπωρήθηκε αρκετά από αυτήν τη «φιλασθένεια» ή υποτροπίασε, καθώς σε άλλη επιστολή του Νικολάου Υψηλάντη προς τον Εμμανουήλ Ξάνθο, της 21ης Ιανουαρίου 1821, διαβάζουμε: «Ο Μπεζαϊδέ Αλέκος αναλαμβάνει θείω ελέει και δι' ευχών της πατρίδος καταγίνεται εις το κοινόν συμφέρον».

Έτσι, αμέσως μετά την ανάρρωσή του ο ηγέτης της Φιλικής αποφάσισε να δράσει άμεσα και να κηρύξει την Επανάσταση στις 27 Φεβρουαρίου 1821. Για τον λόγο αυτόν, έστειλε επιστολή στον Πάτμιο Εταιριστή, γράφοντάς του στις 16

⁴² Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, *ό. π.*, σ. 81, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 8, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 17-18, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 24-25, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 63-64, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Ποιο ήταν το επαναστατικό σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας;», σ. 89, Σ. Σφέτας, «Πώς επηρέασε τους άλλους βαλκανικούς λαούς η Ελληνική Επανάσταση;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 134, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 185-187

Φεβρουαρίου: «Αμέσως οπού λάβεις την παρούσαν μου, να σηκωθής και μετά του κυρίου Καλαματιανού να προφθάσης εδώ το ογληγορότερον, χωρίς την παραμικράν άργηταν, επειδή και έχω την μεγαλυτέραν χρείαν να σας ενταμώσω και τους δύο, και μήτε στιγμὴν να μην αργοπορήσετε»⁴³.

Και ενώ ο Έλληνας αρχηγός έκανε τις τελευταίες προπαρασκευές για τον αγώνα, πληροφορήθηκε πως τα επαναστατικά σχέδια είχαν διαρρεύσει στους Οθωμανούς αλλά και στις ρωσικές αρχές, και κινδύνευε να συλληφθεί ή και να τιμωρηθεί, εάν παρέμενε στο ρωσικό έδαφος. Δεν υπήρχε πια άνεση χρόνου. Έλαβε επομένως την απόφαση να επισπεύσει την αναχώρησή του, και έτσι, το βράδυ της 21ης Φεβρουαρίου 1821, ξεκίνησε από το Κισνόβι για να κηρύξει τη Γραικική Επανάσταση στο Ιάσιο. Προτού φύγει, έγραψε πάλι στον Ξάνθο, παραπονούμενος για την αργοπορία του τελευταίου: «Δεν δύναμαι να καταλάβω την αργοπορίαν σας, αφ' ου σας έγραφα τόσον βιαστικώς. Εγώ μετά των αδελφών και συγγενών μου κινώ απόψε διά το Γιάσι όπου θεία συνάρσει θέλομεν κάμει την αρχήν... Εγώ είμαι πειραγμένος καθ' όλων υμών των αρχηγών, και έστω εις είδησίν σας εκτός Δικαίου και Σέκερη, με αφήσετε ολομόναχον και όταν σας γράφω δεν έρχεσθε'», και αναγγέλλοντάς του την έναρξη του επαναστατικού εγχειρήματος, τόνισε, κλείνοντας την επιστολή του, ότι: «Ο Θεός είναι Δίκαιος. Νίκη ή θάνατος, υπέρ Πίστεως και πατρίδος»⁴⁴.

Ας υπογραμμισθεί στη συνάφεια αυτή ότι τα αρχειακά τεκμήρια δεν έχουν, έως σήμερα, αποκρυσταλλώσει πλήρως την εικόνα των προπαρασκευαστικών ενεργειών και σχεδίων της Φιλικής Εταιρείας. Ίσως μια πιο οργανωμένη έρευνα των ρωσικών αρχείων να συμπλήρωνε το ψηφιδωτό των ιστορικών μαρτυριών, να έριχνε περισσότερο φως σε ορισμένα σκοτεινά ακόμη σημεία της περιόδου αυτής και να συνέδραμε θετικά στη διαμόρφωση μιας σαφέστερης εικόνας. Εντούτοις, το πιθανότερο είναι ότι το διάστημα Οκτωβρίου 1820-Φεβρουαρίου 1821 θα

⁴³ Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 6-7, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 19, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 26-27, Γ. Λ. Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011, σ. 387-389, 400-401, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 169-170, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Ποιο ήταν το επαναστατικό σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας;», σ. 89, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 187, Θ. Χρήστου, «Η τελική απόφαση για την Επανάσταση και ο εμπνευστής της Αλέξανδρος Υψηλάντης (1792-1828)», στο: *Το Βήμα*, αρ. φ. 183, 14.2.2021, σ. 38

⁴⁴ Ε. Γ. Πρωτοψάλτης, *ό. π.*, σ. 83, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 7-8, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 19, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, τ. 2, σ. 27-28, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 184, Γ. Λ. Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011, σ. 401-403, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Ποιο ήταν το επαναστατικό σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας;», σ. 89, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 187, Θ. Χρήστου, «Η τελική απόφαση για την Επανάσταση και ο εμπνευστής της Αλέξανδρος Υψηλάντης (1792-1828)», στο: *Το Βήμα*, αρ. φ. 183, 14.2.2021, σ. 38

εξακολουθήσει να είναι το πιο «νεφελώδες» στην ιστορία της προετοιμασίας της Ελληνικής Επανάστασης, καθώς αναφύονται συνεχώς νέα ερευνητικά ζητήματα⁴⁵.

---

⁴⁵ Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Ποιο ήταν το επαναστατικό σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας;», σ. 89, Θ. Χρήστου, «Η Φιλική Εταιρεία, η προετοιμασία για την Επανάσταση και οι πρωταγωνιστές της», στο: *Το Βήμα*, αρ. φ. 180, 24.1.2021, σ. 40

Γ' Κεφάλαιο

Η Επανάσταση στις Παρίστριες Ηγεμονίες

3.1. Η έκρηξη της Επανάστασης

Υπάρχουν αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις αναφορικά με τα γεγονότα της Μολδοβλαχίας. Το αρχείο του Αλέξανδρου Υψηλάντη, που σίγουρα θα ήταν σημαντική πηγή πληροφοριών για τη διασταύρωση ορισμένων συγκεχυμένων και ασαφών γεγονότων, δεν έχει σωθεί. Γίνεται, ωστόσο, προσπάθεια να αποτυπωθούν τα συμβάντα με αντικειμενικότητα και εγκυρότητα.

Ο ποταμός Προύθος, ο οποίος πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη και εκβάλλει στον Δούναβη, ήταν το φυσικό σύνορο μεταξύ Βεσσαραβίας και Μολδαβίας. Η πρώτη αποτελούσε τμήμα της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου (1812). Σε αντίθεση με τις Ηγεμονίες της Μολδαβίας και της Βλαχίας, που ήταν αποστρατιωτικοποιημένες ζώνες, σύμφωνα με την παραπάνω Συνθήκη, και οι Οθωμανοί δεν είχαν τη δυνατότητα να στείλουν εκεί στρατό χωρίς τη συγκατάθεση της Ρωσίας, η Βεσσαραβία ήταν στρατιωτικοποιημένη, με έντονη ρωσική ένοπλη παρουσία⁴⁶.

Στην περιοχή της Μολδαβίας και της Βλαχίας, οι οποίες παρέμεναν υπό οθωμανική επικυριαρχία, υπήρχαν μόνο κάποιες μικρές οθωμανικές φρουρές και πολιτοφυλακές. Οι τελευταίες βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του εκάστοτε ηγεμόνα. Περίπου 4.000 Ελληνορθόδοξοι μισθοφόροι συγκροτούσαν αυτές τις πολιτοφυλακές, ενώ αρκετοί αρχηγοί τους ήταν ήδη μνημένοι στη Φιλική. Ο Γεωργάκης Ολύμπιος, ο Ιωάννης Φαρμάκης, ο Σάββας Καμινάρης Φωκιανός και ο Ιωάννης Κολοκοτρώνης (ξάδελφος του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη) είναι οι πιο σημαντικοί από αυτούς, καθώς θα έχουν ενεργό ρόλο στην πορεία των εξελίξεων. Βρίσκονταν υπό τις διαταγές του Υψηλάντη, είχαν επιρροή στους άλλους Ορθόδοξους λαούς των Βαλκανίων και ήταν έτοιμοι να λάβουν μέρος στην εξέγερση.

Στις 6 το απόγευμα της 22ας Φεβρουαρίου 1821, ο ηγέτης της Φιλικής, συνοδευόμενος από μια μικρή ομάδα Εταιριστών (περίπου είκοσι ατόμων), μεταξύ των

⁴⁶ Σ. Π. Παπαγεωργίου, «Πρώτο έτος της ελευθερίας. Από τις Παρίστριες Ηγεμονίες στην Επίδαυρο», στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000. Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1832* (Επιμ. Β. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα 2003, τ. 3, σ. 53, στο εξής βλ. *ΙΝΕ*, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 161, 184-185, *D. Dakin, ό. π.*, σ. 81, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 189

οποίων οι δύο αδελφοί του, Γεώργιος και Νικόλαος, και ο ξάδελφός του Ιωάννης Μάνος, πέρασε, όπως προαναφέρθηκε, τον ποταμό Προύθο και εισήλθε στη Μολδαβία, δηλαδή σε οθωμανικό έδαφος.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης μπορεί να ήταν ο αρχηγός μιας επαναστατικής οργάνωσης, διατηρούσε όμως και την ιδιότητα του Ρώσου υποστρατήγου. Και όχι μόνο αυτό. Κατά τη διάβαση του ποταμού Προύθου και εισερχόμενος σε οθωμανικά εδάφη φορούσε τη ρωσική στρατιωτική στολή του. Βέβαια, αυτό ήταν προμελετημένο, καθώς ήθελε να δείξει τόσο στους Οθωμανούς όσο και στους επαναστάτες ότι η Ρωσία υποστηρίζει το κίνημά του ή, ακόμα καλύτερα, ότι υπάρχει πιθανότητα να επέμβει ο ρωσικός στρατός. Ασφαλώς, η ρωσική βοήθεια δεν ήταν εξασφαλισμένη και η κίνησή του αυτή εξέθεσε τον τσάρο και τη Ρωσία⁴⁷.

Ο επαναστατημένος αριστοκράτης κατευθύνθηκε με τη συνοδεία του προς το Ιάσιο, την πρωτεύουσα της Μολδαβίας. Καταφθάνοντας εκεί, επισκέφθηκε πρώτα τον Ρώσο πρόξενο, στον οποίο εξήγησε τις προθέσεις του και του εγγυήθηκε πως δεν επρόκειτο να διασαλεύσει τα ρωσικά συμφέροντα στις Ηγεμονίες. Ο Μιχαήλ Σούτσος, ο οποίος ήδη από το 1820 είχε μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία, προστέθηκε στις δυνάμεις του Υψηλάντη με την πολιτοφυλακή του, ενώ η μικρή οθωμανική φρουρά της πόλης (40 περίπου άνδρες) παραδόθηκε με όρο την ασφάλεια της ζωής των ανδρών. Εντούτοις, εκτελέστηκαν, όπως επίσης και οι 30 περίπου Οθωμανοί έμποροι που αιχμαλωτίστηκαν. Ο Γκόρντον αναφέρει ότι παρόμοια συμφορά είχε σημειωθεί μία ημέρα νωρίτερα και στην πόλη Γαλάτσι, όπου ο Βασίλης Καραβιάς έσφαξε τον αιχμάλωτο αρχηγό της φρουράς, καθώς και 30 περίπου ειρηνόφιλους Οθωμανούς εμπόρους, γεγονός για το οποίο ο Μιχαήλ Σούτσος είχε ενοχληθεί πολύ. Οι Φιλικοί σκότωσαν όσους Οθωμανούς της Μολδαβίας έπεσαν στα χέρια τους.

Ύστερα από κάποιες ημέρες, ο Ανδρέας Σφαέλος κυρίευσε 10 οθωμανικά εμπορικά καράβια στον Προύθο ποταμό, έπιασε και έκλεισε όλους τους Οθωμανούς στο κύτος ενός πλοίου από αυτά και το βύθισε. Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι ο Σφαέλος θα δρούσε ενάντια στους υπαίτιους για τη δολοφονία του Γαλάτη, καθοδηγούμενος από τον αδελφό του τελευταίου. Ο Δικαίος, ωστόσο, όχι

⁴⁷ Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 12-13, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 185-186, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 71, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 189-192, Θ. Χρήστου, «Η τελική απόφαση για την Επανάσταση και ο εμπνευστής της Αλέξανδρος Υψηλάντης (1792-1828)», στο: *Το Βήμα*, αρ. φ. 183, 14.2.2021, σ. 38, Λ. Μπιλοσούβα, *ό. π.*, σ. 46

μόνο τον έκανε να αφήσει το σχέδιό του αυτό, αλλά τον μύησε και στη Φιλική. Αργότερα, η Εταιρεία ανέθεσε σε εκείνον και στον Καραβιά να γίνουν οι δολοφόνοι του Καμαρηνού.

Είναι σίγουρο, ότι οι σκληρές αυτές πράξεις των Εταιριστών θορύβησαν και κατατρόμαξαν τις αυτόχθονες πληθυσμιακές ομάδες της Μολδαβίας, αλλά και τους Έλληνες εμπόρους που κατοικούσαν εκεί, οι οποίοι έφυγαν από το Ιάσιο για να γλυτώσουν την υψηλή έκτακτη φορολογία που εφήρμοσε ο Υψηλάντης⁴⁸.

Ο Γεώργιος Καντακουζηνός, ο οποίος ήταν συνταγματάρχης του ρωσικού ιππικού και εξ αγχιστείας συγγενής του Έλληνα αρχηγού, έφθασε στην πόλη του Ιασίου και προστέθηκε στις επαναστατικές δυνάμεις. Συγχρόνως, ήλθαν από την περιοχή της Βεσσαραβίας αρκετοί Ρώσοι μισθοφόροι και εθελοντές, οι οποίοι ήταν πεπεισμένοι πως η Ρωσία θα στήριζε την εξέγερση και θα επιτίθετο κατά των Οθωμανών.

Τότε όμως ο μονόχειρας πρίγκιπας έκανε ένα σοβαρό λάθος. Αφού πληροφόρησε τον Ρώσο πρόξενο του Ιασίου για τα επαναστατικά του σχέδια και την πρόθεσή του να φθάσει στη Νότια Βαλκανική πολεμώντας, και καθώς ήταν σίγουρος για την υποστήριξη της Ρωσίας, έστειλε στον Ρώσο πρέσβη της Κωνσταντινούπολης, τον Γκριγκόρι Στρογκανόφ, επιστολές, τις οποίες του ζητούσε να παραδώσει εκείνος στα βασικά στελέχη των Εφορειών της πρωτεύουσας των Οθωμανών. Σε αυτές περιλαμβάνονταν διαταγές για τις στρατιωτικές δράσεις που έπρεπε να εκτελέσουν τα στελέχη της Φιλικής. Του έστειλε επίσης μία επιστολή, προοριζόμενη για τον Ορθόδοξο Πατριάρχη, καθώς και μία επιστολή, απευθυνόμενη στον ίδιο τον Στρογκανόφ· του ζητούσε να παρέμβει σε περίπτωση που ο σουλτάνος θα έδινε διαταγή για άμεση εισβολή οθωμανικών στρατευμάτων στις Παρίστριες Ηγεμονίες⁴⁹.

Στις 24 Φεβρουαρίου 1821, ο αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας, Αλέξανδρος Υψηλάντης, από το γενικό στρατόπεδο του Ιασίου, δημοσίευσε την επαναστατική προκήρυξη «Μάχου υπέρ Πίστewος και Πατρίδος», την οποία είχε συντάξει ο Κεφαλονίτης ιατρός Γεώργιος Κοζάκης-Τυπάλδος. Στην προκήρυξη αυτή, ο επαναστατημένος αριστοκράτης αναφερόταν σε μια κραταιά δύναμη (τη Ρωσία), η οποία θα υποστήριζε εμπράκτως τις πολεμικές ενέργειες των Εταιριστών. Η νύξη αυτή

⁴⁸ Α. Πρασά, «Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και η επανάσταση στη Μολδοβλαχία», στο: *Ιστορία των Ελλήνων. Η Ελληνική Επανάσταση 1821* (Επιμ. Γ. Μαργαρίτης), Αθήνα 2006, τ. 9, σ. 63-64, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 184-185, 205, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 194-195, 201

⁴⁹ Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 186-187, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 195

εξέθεσε τον τσάρο, τρομοκράτησε ωστόσο τους Οθωμανούς, οι οποίοι πίστεψαν ότι η Ρωσία ήταν εκείνη που υποκινούσε τα επαναστατικά νήματα και ότι σύντομα θα επενέβαινε στρατιωτικά.

Φυσικά, ο Υψηλάντης δεν ονειροβατούσε. Παλαιότερα, ο τσάρος Αλέξανδρος τού είχε δηλώσει, εμμέσως πλην σαφώς, πως η Ρωσία θα στεκόταν στο πλευρό των Ελλήνων, εάν ερχόταν η κατάλληλη ώρα· αυτές τις ελπίδες, σύμφωνα με τον μονόχειρα πρίγκιπα, ο Ιωάννης Καποδίστριας δεν τις διέψευσε.

Βέβαια, εκτός από τη μνεία στη ρωσική βοήθεια που θα ερχόταν, η προκήρυξη αναφερόταν και στις φιλελεύθερες επαναστάσεις των ετών 1820-1821, και ειδικότερα στην Ισπανία. Αυτές οι εξεγέρσεις είχαν καταπνιγεί από την Ιερή Συμμαχία και ήταν «red flag» για τους Ευρωπαίους μονάρχες, οι οποίοι ήταν αντίθετοι σε κάθε είδους φιλελεύθερη επαναστατική κίνηση. Η νύξη αυτή, λοιπόν, παρουσίαζε στα μάτια των Ευρωπαίων την ελληνική περίπτωση ως μία ακόμα τέτοια φιλελεύθερη επανάσταση. Το γεγονός αυτό θα δυσχέραινε σοβαρά την πορεία του ελληνικού ένοπλου αγώνα, εάν ο Ιωάννης Καποδίστριας, όπως θα δούμε σε επόμενη ενότητα, δεν υποστήριζε την ιδιαιτερότητα της Γραικικής Επανάστασης και δεν την διαχώριζε με σοβαρά επιχειρήματα, από τις άλλες εξεγέρσεις στην Ιταλία και την Ισπανία.

Δύο ημέρες μετά τη διάβαση του Προύθου, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης παραιτήθηκε από τις τάξεις του ρωσικού στρατού, συντάσσοντας μία επιστολή προς τον Αλέξανδρο Α΄, που βρισκόταν στο Συνέδριο του Λάιμπαχ. Του ζητούσε να παρέμβει στρατιωτικά, να διώξει τους Οθωμανούς από την Ευρώπη και να αποκτήσει, με τον τρόπο αυτόν, τον τίτλο του ελευθερωτή της Ελλάδας. Άλλη επιστολή έστειλε στον Ιωάννη Καποδίστρια, στην οποία του ανέλυε τους λόγους για τους οποίους επαναστάτησε, ενώ παράλληλα, του εξηγούσε γιατί επέλεξε ως επαναστατική αφετηρία τα εδάφη των Ηγεμονιών. Οι επιστολές θα φθάσουν, όπως θα δούμε σε επόμενη ενότητα, στο Λάιμπαχ στις 7/19 Μαρτίου 1821. Επιστολή προς τον τσάρο έστειλε και ο ηγεμόνας Σούτσος, κατόπιν προτροπής του Υψηλάντη, ζητώντας την υποστήριξη της Ρωσίας⁵⁰.

⁵⁰ Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 9-10, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 13-14, Α. Πρασσά, *ό. π.*, σ. 64-65, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 187-189, 205, Β. Κρεμμυδάς, *ό. π.*, σ. 60-63, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 196, 198-200, Χ. Λούκος, *ό. π.*, σ. 171-173

Αναμφίβολα, το «Μερικόν περί Κωνσταντινουπόλεως Σχέδιον», θεωρήθηκε ουτοπικό και υπονομεύθηκε, με αποτέλεσμα τα ίδια τα στελέχη της Φιλικής στην Κωνσταντινούπολη να μην το υλοποιήσουν. Από την άλλη, ο Έλληνας αρχηγός σκόπευε να περάσει τον ποταμό Δούναβη πριν από τις 15 Μαρτίου. Για ποικίλους όμως λόγους δεν ήταν εύκολο να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, παρόλο που ένας μεγάλος αριθμός εθελοντών είχε ενταχθεί στις επαναστατικές δυνάμεις. Οι όχθες του Δούναβη ήταν γεμάτες οχυρά, τα οποία οι Οθωμανοί προάσπιζαν με σθένος· ακόμα και για τις φοβερές ρωσικές ένοπλες δυνάμεις κάτι τέτοιο θα φάνταζε δυσχερές.

Στο κάλεσμα του Υψηλάντη ανταποκρίθηκαν με ζήλο οι Έλληνες των Ηγεμονιών. Όσοι δεν μπορούσαν να ενταχθούν στα ένοπλα σώματα, έδωσαν χρήματα. Βέβαια, τα κόστη για τα πολεμικά εφόδια ήταν μεγάλα, ενώ ταυτόχρονα, τα διοικητικά ζητήματα που εγείρονταν ήταν πολυσύνθετα.

Ο ευγενής ευπατρίδης επέλεξε να διαιρέσει τον ολιγάριθμο στρατό του (περίπου 1.600 Έλληνες, Βούλγαροι, Σέρβοι και αργότερα μερικοί Μολδαβοί ένοπλοι) σε δύο τμήματα και όρισε επικεφαλής τους δύο αδελφούς του, Νικόλαο και Γεώργιο. Ο Γεώργιος Καντακουζηνός έγινε επιτελάρχης (και έπειτα γενικός διοικητής) και ο Γεώργιος Λασσάνης υπασπιστής του Αλέξανδρου. Οι διορισμοί ενόχλησαν αρκετούς· έτσι, άρχισαν οι πρώτες έριδες μεταξύ των αρχηγών των ενόπλων σωμάτων⁵¹.

Στις 27 Φεβρουαρίου 1821, στην Ιερά Μονή των Τριών Ιεραρχών στο Ιάσιο, ο Μητροπολίτης Μολδαβίας Βενιαμίν Κοστάκε, ο οποίος περίμενε πως η Ρωσία θα ενίσχυε στρατιωτικά τον αγώνα, ευλόγησε την πρώτη ελληνική επαναστατική σημαία και τα όπλα, και κατόπιν περιέζωσε με το ξίφος τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, αναφωνώντας το «περιέζωσε την ρομφαίαν Σου». Μέσα σε κλίμα πανηγυρικό αλλά και συνάμα κατανυκτικό, οι ένοπλοι αρχηγοί και στρατιώτες ορκίστηκαν να ελευθερώσουν την Ελλάδα.

Την 1η Μαρτίου, ο Υψηλάντης αναχώρησε από το Ιάσιο, κατευθυνόμενος νότια, έχοντας υπό τις διαταγές του 2.000 ιππείς. Βέβαια, ο στρατός αυτός, ο οποίος ήταν ανομοιογενής και απειθής, είχε προβεί σε αρκετές αυθαιρεσίες και κλοπές κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο Ιάσιο, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι να θορυβηθούν και να σχηματίσουν τη χειρότερη εικόνα για τους επαναστάτες. Δυστυχώς, τα γεγονότα

⁵¹ Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1859-1861, τ. 2, σ. 89, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 199-200, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 200-201

αυτά σπύλωσαν το κίνημα του Υψηλάντη τόσο στους εντοπίους, όσο και στους κατοίκους των κοντινών περιοχών⁵².

Ο Πόντιος ευπατριδής έφθασε στο Τίργου Φορμός, απ' όπου εξέδωσε νέες επαναστατικές προκηρύξεις, ενώ την ίδια ημέρα (2 Μαρτίου), οριστικοποίησε την απόφασή του να στείλει τον αδελφό του Δημήτριο, ως αντιπρόσωπό του, στην Πελοπόννησο. Εκεί, ωστόσο, πληροφορήθηκε για τη σύλληψη του Αριστείδη Παπά από τους Οθωμανούς. Ο Παπάς μετέφερε στον ηγέτη των Σέρβων ένα σημαντικότερο έγγραφο περί ελληνοσερβικής συμμαχίας. Έτσι, οι Οθωμανοί πλέον γνώριζαν τις συνωμοτικές δράσεις των Ελλήνων και κάθε προσδοκία για κινητοποίηση των Σέρβων χάθηκε.

Στις 5 Μαρτίου 1821, ο Υψηλάντης έφθασε στην πόλη Ρώμανο και στις 10 Μαρτίου, στην πόλη Φοξάνη, στα σύνορα Μολδαβίας – Βλαχίας, όπου τον πρόσμεναν οι χιλίαρχοι Καραβιάς και Αργυροκαστρίτης. Εκεί, ο ηγέτης της Φιλικής ισχυροποίησε τον στρατό του με εκατοντάδες εθελοντές, κυρίως Έλληνες, από περιοχές της Κεντρικής Ευρώπης και της Ρωσίας. Οργάνωσε επίσης ένα ειδικό ένοπλο σώμα, αποτελούμενο κυρίως από σπουδαστές του Ελληνικού Σχολείου της Οδησού, το οποίο ονόμασε Ιερό Λόχο, μιμούμενος τον ομώνυμο λόχο του Πελοπίδα. Οι στρατιώτες ήταν πεζοί και οπλισμένοι με καραμπίνες και ξιφολόγχες. Διοικητής του σώματος ορίστηκε ο Γεώργιος Καντακουζηνός και υπασπιστής ο Αθανάσιος Τσακάλωφ. Οι Ιερολοχίτες ξεχώριζαν για την τάξη και την υπακοή τους αφενός, και αφετέρου για τις μαύρες στολές που φορούσαν. Το σώμα του Ιερού Λόχου ήταν η πρώτη απόπειρα δημιουργίας τακτικού στρατού⁵³.

Στη Φοξάνη συνάντησε τον Υψηλάντη ο Σέρβος στρατηγός Βάδεν, πρώην αξιωματικός του ρωσικού στρατού, και τον διαβεβαίωσε πως ένα ένοπλο σώμα Βουλγάρων (4.000-6.000 στρατιωτών) θα εντασσόταν στις επαναστατικές δυνάμεις, μόλις αυτές θα διάβαιναν τον Δούναβη. Έπειτα, ο ηγέτης της Φιλικής αποφάσισε να κατευθυνθεί προς το Βουκουρέστι, την πρωτεύουσα της Βλαχίας. Δημοσίευσε νέα

⁵² Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 14-15, Α. Πρασσά, *ό. π.*, σ. 65, 67, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 201, 204-205, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 72-73, Γ. Ι. Σούρλας, *ό. π.*, σ. 100-102, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 201

⁵³ Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1859-1861, τ. 2, σ. 92-93, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 15-16, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 54, Α. Πρασσά, *ό. π.*, σ. 67, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 209-211, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 73-74, Γ. Ι. Σούρλας, *ό. π.*, σ. 105-106, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 202-203

προκήρυξη, με την οποία απευθυνόταν, όχι πλέον μόνο στους Έλληνες αλλά γενικώς στους κατοίκους της Δακίας, επιδιώκοντας την κινητοποίηση των εντοπίων, κάτι οπωσδήποτε επιβεβλημένο μετά την αδιάφορη στάση των Σέρβων έναντι της Επανάστασης.

Στην πρωτεύουσα της Βλαχίας, πλησιάζει και ένας άλλος στρατός με αρχηγό τον ντόπιο οπλαρχηγό Θεόδωρο Βλαδιμηρέσκου⁵⁴. Ποιος θα φθάσει όμως πρώτος στην πόλη; Οι δύο αρχηγοί θα μπορέσουν να συμπλεύσουν, ώστε να επιτύχουν τους σκοπούς τους;

3.2. Η συμμετοχή του Βλάχου οπλαρχηγού Βλαδιμηρέσκου

Για να κατανοήσουμε βαθύτερα το κίνημα του Βλάχου ηγέτη Θεόδωρου Βλαδιμηρέσκου, θα πρέπει, καταρχάς, να περιγράψουμε αδρομερώς τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες τις παραμονές της ενάρξεως του επαναστατικού αγώνα των Εταιριστών.

Οι Παρίστριες Ηγεμονίες, η Μολδαβία και η Βλαχία, ως αυτόνομες και όχι ανεξάρτητες, βρίσκονταν υπό την επικυριαρχία του σουλτάνου και διοικούντο από το 1711 από Φαναριώτες ηγεμόνες (οσποδάρους). Αυτοί οι ηγεμόνες μαζί με την άρχουσα τάξη των βογιάρων, οι ισχυρότεροι από τους οποίους διατηρούσαν στενές σχέσεις με τους πρώτους, καταδυνάστευαν συστηματικά την τάξη των χωρικών, ασκώντας τους ποικίλες πιέσεις. Ο λαός, λοιπόν, καταπονημένος καθώς ήταν από την εκμετάλλευση των βογιάρων και ορισμένων οσποδάρων, ήταν απαίδευτος και απειροπόλεμος. Μόνο οι Πανδούροι της Μικρής Βλαχίας ξεχώριζαν, από τους οποίους συγκρότησε, το 1803, ο ηγεμόνας Κωνσταντίνος Υψηλάντης (πατέρας του ηγέτη της Φιλικής) ένα σώμα που θα συμμαχούσε με τους Ρώσους εναντίον των Οθωμανών. Το σώμα αυτό αναδιαρθρώθηκε και έλαβε μέρος στον Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1806-1812. Ο αξιωματικός Θεόδωρος Βλαδιμηρέσκου ξεχώρισε τότε για τις ικανότητές του. Κάποιοι βογιάροι, επιδιώκοντας να χρησιμοποιήσουν τον Βλάχο αρχηγό για δικούς τους σκοπούς, ήλθαν σε επαφή μαζί του. Εκείνος, όμως, απογοητευμένος από την

⁵⁴ Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1859-1861, τ. 2, σ. 90-92, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 16, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 54, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 74-75

καταπιεστική εξουσία των Φαναριωτών ηγεμόνων, επιθυμούσε να απελευθερωθεί όχι μόνο από τους οσποδάρους αλλά και από τους εντόπιους άρχοντες⁵⁵.

Ο Γεωργάκης Ολύμπιος στρατολόγησε, ίσως το 1819, τον Βλαδιμηρέσκου στη Φιλική Εταιρεία. Ο Βλάχος ηγέτης ήταν έτοιμος να επαναστατήσει κατά των Φαναριωτών ηγεμόνων και στήριζε την ελευθέρωση του καταπιεσμένου λαού του στην επίτευξη των στόχων των Εταιριστών και στην έμπρακτη υποστήριξη της Ρωσίας στον αγώνα τους, χωρίς την οποία θα ήταν άκαρπη κάθε στρατιωτική επιχείρηση.

Ο Βλαδιμηρέσκου, λοιπόν, υποκινούμενος από τον Γεωργάκη Ολύμπιο, θα πυροδοτούσε εξέγερση στη Μικρή Βλαχία, η οποία θα στρεφόταν δήθεν κατά των οσποδάρων. Όταν στις 19/31 Ιανουαρίου 1821, πέθανε ο ηγεμόνας της Βλαχίας Αλέξανδρος Σούτσος, ο οποίος είχε διαμορφώσει αρνητική στάση απέναντι στους Φιλικούς, δόθηκε το έναυσμα για πολεμική δράση. Έτσι, ο Βλαδιμηρέσκου, υπογράφοντας συμφωνητικό με τον Γεωργάκη Ολύμπιο και τον Ιωάννη Φαρμάκη, αποφάσισε να συμμαχήσει με τους Εταιριστές και να κινηθεί εναντίον των Οθωμανών⁵⁶.

Αξίζει εδώ να επισημανθεί ότι η στρατιωτική αυτή επιχείρηση, σχεδιασμένη από τους Φιλικούς και σαφώς επηρεασμένη από τη Γαλλική Επανάσταση, βασιζόταν στα ίχνη των ιδεών του Ρήγα, καθώς οι Εταιριστές στηρίζονταν στην πιθανή σύμπραξη και των υπολοίπων υπόδουλων βαλκανικών λαών. Από την άποψη αυτή, η έναρξη της εξέγερσης από τη Μολδοβλαχία ήταν ασφαλώς η καλύτερη επιλογή, δοθέντος ότι επικρατούσαν ευνοϊκότερες συνθήκες για τον προσεταιρισμό των υπολοίπων βαλκανικών εθνοτήτων στην Ελληνική Επανάσταση. Η ηγεσία της Φιλικής προσέβλεπε στην ανασύσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας υπό τύπον Ελληνικής Αυτοκρατορίας, καθώς οι υπόδουλοι Έλληνες θεωρούσαν πως η οθωμανική κυριαρχία ήταν παράνομη και το τόνιζαν με κάθε τρόπο. Βεβαίως, ο ξεσηκωμός θα μπορούσε να

⁵⁵ Δ. Γατόπουλος, *ό. π.*, σ. 49, Δ. Α. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, Αθήνα 1956, τ. 1, σ. 190-191, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 9, *INE*, τ. 3 (2003), σ. 53, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 164-167, D. Dakin, *ό. π.*, σ. 79, R. Clogg, *Σύντομη Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Αθήνα 2012, σ. 57-58, Σ. Σφέτας, *ό. π.*, σ. 130, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 186

⁵⁶ Δ. Γατόπουλος, *ό. π.*, σ. 49-52, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 191-193, Γ. Κορδάτος, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Αθήνα 1957, τ. 2, σ. 124, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 223-228, *IEE*, τ. 12 (2000), σ. 28, *INE*, τ. 3 (2003), σ. 53, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 173-174, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 146, 170, Σ. Σφέτας, *ό. π.*, σ. 133

επιτύχει, εάν οι ετεροεθνείς ένοπλοι εμφορούντο από υψηλές αξίες, γνήσια συναδελφότητα και αυστηρό πνεύμα πειθαρχίας⁵⁷.

Ο Βλαδιμηρέσκου, λοιπόν, ο οποίος είχε υψώσει τη σημαία της εξέγερσης από τα μέσα Ιανουαρίου, όπως προαναφέρθηκε, κατάφερε να επικρατήσει στην Ολτένια (Μικρή Βλαχία). Οι ακόλουθοί του απεχθάνονταν εξίσου τους βογιάρους και τους Φαναριώτες, έτσι ο Βλάχος αρχηγός αποφάσισε να στραφεί προς τους Οθωμανούς και να ζητήσει τη στήριξή τους, επιθυμώντας να απαλλαγεί από την τυραννία των οσποδάρων και των βογιάρων. Οι Οθωμανοί όμως δεν ήθελαν να διαμορφωθεί μία ακόμα αυτόνομη ηγεμονία στα Βόρεια Βαλκάνια, ωστόσο δήλωσαν στον Βλαδιμηρέσκου ότι θα μπορούσαν να δεχθούν τα αιτήματα των Βλάχων, μόνο στην περίπτωση που εκείνος θα έμενε πιστός υπήκοος και δεν θα ένωνε τις δυνάμεις του με τους Εταιριστές.

Ακολουθώς, ο Βλάχος ηγέτης επέλεξε να κινηθεί προς το Βουκουρέστι και να το καταλάβει. Έτσι, την 1η Μαρτίου 1821 αναχώρησε από την Κραϊόβα, αρχηγός ένοπλης δύναμης 6.000 Βλάχων, Ελλήνων, Σέρβων και Βουλγάρων, από τους οποίους όμως οι μισοί δεν ήταν εμπειροπόλεμοι και δεν διέθεταν επαρκή οπλισμό. Εισήλθε στην περιοχή της Μεγάλης Βλαχίας, κατευθυνόμενος προς την πρωτεύουσα. Συγχρόνως, ένας άλλος στρατός προσέγγιζε το Βουκουρέστι· αυτός του Αλέξανδρου Υψηλάντη⁵⁸.

Το ένοπλο σώμα του Βλαδιμηρέσκου προέβαινε σε λεηλασίες και ωμότητες και το κακό παράδειγμά τους άρχισαν να ακολουθούν και μερικοί από τους ατάκτους ενόπλους του Υψηλάντη. Αμφότεροι οι ηγέτες επιχείρησαν να τερματίσουν τις βιαιότητες, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Ο εντόπιος πληθυσμός είχε πανικοβληθεί και είχε εγκαταλείψει την πόλη του Βουκουρεστίου, κατευθυνόμενος προς την Αυστρία και την

⁵⁷ Κ. Σβολόπουλος, «Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και η εξέγερση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Μία επανεκτίμηση», στα: *Πρακτικά της Επιστημονικής Διημερίδας (25-26 Φεβρ. 1993)*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 61, 65, στο εξής βλ. Κ. Σβολόπουλος, «Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και η εξέγερση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Μία επανεκτίμηση», Κ. Σβολόπουλος, *Κατακτώντας την ανεξαρτησία. Δέκα δοκίμια για την Επανάσταση του 1821*, Αθήνα 2010, σ. 86, 90, 92-94, στο εξής βλ. Κ. Σβολόπουλος, *Κατακτώντας την ανεξαρτησία*, Γ. Λ. Αρς, *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011, σ. 367

⁵⁸ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 37, 4.5.1821, σ. 191, Κ. Καλαντζής, *ό. π.*, σ. 115-119, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 193-194, Γ. Κορδάτος, *ό. π.*, σ. 124-128, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 28, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 54, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 175-177, 205, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 193, 201-202

Ουγγαρία. Η πρωτεύουσα ήταν σχεδόν έρημη· ακόμα και οι πρόξενοι της Αυστρίας και της Ρωσίας είχαν διαφύγει⁵⁹.

Ο Βλάχος αρχηγός έφθασε στις 20 Μαρτίου στο Βουκουρέστι. Εγκαταστάθηκε και ανέλαβε διοικητικά καθήκοντα, νομίζοντας πως είναι ο νέος ηγεμόνας της Βλαχίας. Είναι ενδεικτικό ότι είχε έλθει ήδη σε επαφή με τους ντόπιους πασάδες. Φανταζόταν ότι, εάν τελικά δεν ενσωματωνόταν στα επαναστατικά στρατεύματα του Υψηλάντη, ο σουλτάνος θα εκπλήρωνε τα αιτήματά του και θα τον όριζε νόμιμο ηγεμόνα στη θέση των οσποδάρων, των οποίων η εξουσία είχε κλονισθεί. Στην πραγματικότητα, δεν είχε κίνητρο για να στηρίξει τους Φιλικούς· γύρευε μόνο να εκμεταλλευθεί τον γενικότερο αναβρασμό που γεννούσε η εξέγερση του Υψηλάντη, ώστε να έχει κέρδος εκείνος και ο λαός του.

Ο γραμματέας του Αυστριακού προξένου, ο οποίος είχε παραμείνει στην πόλη, φανέρωσε στον Βλαδιμηρέσκου πως ο τσάρος της Ρωσίας δεν ήταν διατεθειμένος να συμπράξει με τους επαναστατημένους Έλληνες. Αυτό ήταν κάτι που ήδη ανησυχούσε τον Βλάχο αρχηγό και το υποψιαζόταν· τότε στράφηκε ξεκάθαρα πια προς τους Οθωμανούς και τους Αυστριακούς για να διασφαλίσει τα συμφέροντά του⁶⁰.

Στη βλαχική πρωτεύουσα βρίσκονταν, όπως αποκαλύπτουν αυτόπτες μάρτυρες, πάνω από 30.000 άνδρες έτοιμοι να στρατολογηθούν, καθώς η επαναστατική φλόγα τους είχε συνεπάρει. Τα ένοπλα σώματα του Ολύμπιου και του Φαρμάκη είχαν εισέλθει στο Βουκουρέστι τρεις ημέρες πριν φθάσει ο Βλαδιμηρέσκου, ενώ ο πολιτάρχης της πόλης Σάββας Φωκιανός βρισκόταν ήδη εκεί⁶¹.

Εάν ο Υψηλάντης και ο Βλαδιμηρέσκου είχαν ενοποιήσει τα στρατιωτικά τους σώματα και αυτά ήταν πιο συγκροτημένα και πειθαρχημένα, τότε οι ισχυροί αυτοί επαναστατικοί στρατοί θα κατατρόπωναν τις οθωμανικές δυνάμεις και θα απελευθέρωναν τα Νότια Βαλκάνια, εκφοβίζοντας παράλληλα τους Οθωμανούς, οι οποίοι θα πίστευαν πως οι Ρώσοι θα επέμβουν και θα στηρίξουν τους εξεγερμένους.

⁵⁹ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 37, 4.5.1821, σ. 191, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 206, Γ. Κορδάτος, *ό. π.*, σ. 130-132, Κ. Κ. Χατζόπουλος, «Η αναχώρηση του φιλικού Γεώργιου Λεβέντη από το Βουκουρέστι (17/19 Μαρτίου 1821)», στα: *Ελληνικά*, τ. 32, τχ. 2 (1980), σ. 288-298, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 255-256, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 54, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 177-178, 211-212, Ν. Μπότσαρης, *Τα βαλκανικά οράματα και ο ρόλος τους στην προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης (1789-1821)*, Αθήνα 2014, σ. 228-229, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 203-204

⁶⁰ Ι. Ιοννα, *Οι Δεκεμβριστές του νότου και το ελληνικό εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα*, Αθήνα 1986, σ. 19-20, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 257-258, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 54, Α. Πρασά, *ό. π.*, σ. 67-68, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 214-215, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 202, 204

⁶¹ Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 212-213, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 204

Τα κατορθώματά τους συν τοις άλλοις πιθανόν να παρότρυναν τον τσάρο να συμμαχήσει με τους επαναστάτες, δοθέντος ότι δεν θα ήθελε να χάσει ένα σημαντικό τμήμα της παρακμάζουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Παρά ταύτα, ο Βλάχος ηγέτης δεν θέλησε να ενισχύσει τον Υψηλάντη, καθώς καταλάβαινε πως οι Ρώσοι δεν σκόπευαν να δράσουν και, ως εκ τούτου, δεν ήταν πρόθυμος να θέσει σε κίνδυνο τον λαό του για χάρη των Ελλήνων.

Εκτός από την περίπτωση των Βλάχων, ο Έλληνας αρχηγός πιθανόν να μπορούσε να συγκροτήσει εξίσου ισχυρά ένοπλα σώματα, εάν οι Σέρβοι εντάσσονταν στις δυνάμεις του. Ωστόσο, στις αρχές Μαρτίου αντιλήφθηκε ότι δεν υπήρχε τέτοια πρόθεση από την πλευρά των Σέρβων. Άλλη λύση προς ενίσχυση των στρατιωτικών σωμάτων του Υψηλάντη ήταν οι Βούλγαροι, πολλοί από τους οποίους ήταν έτοιμοι να ενταχθούν στις δυνάμεις του, εφόσον όμως εκείνος περνούσε τον ποταμό Δούναβη, προτού οι Οθωμανοί εξαπολύσουν εναντίον του τις ισχυρές πεζικές και ιππικές δυνάμεις τους⁶².

Ο μονόχειρας πρίγκιπας ενημερωνόταν από τον Γεωργάκη Ολύμπιο για τις κινήσεις του Βλάχου ηγέτη, κατά τη διάρκεια της πορείας του προς την πρωτεύουσα της Βλαχίας. Αφού αναδιοργάνωσε τον στρατό του στην πόλη Βούκοβο και συσκέφθηκε με τους επιτελείς του, ξεκίνησε να πορεύεται προς το Βουκουρέστι. Διαπιστώνεται όμως πως για ποικίλους λόγους ο Υψηλάντης βραδυπορούσε και οι κινήσεις του ήταν διστακτικές· το γεγονός αυτό είχε απογοητεύσει αρκετούς ακολούθους του. Η στάση του αυτή παράγει πολλά ερωτήματα για τις εσώτατες σκέψεις και ανησυχίες του αλλά και για την ψυχολογική του κατάσταση εκείνη την περίοδο⁶³.

Φυσικά, ο επαναστατημένος αριστοκράτης είχε σοβαρές υπόνοιες για τις προθέσεις του Βλαδιμηρέσκου, δεν είχε όμως εμπιστοσύνη ούτε στους Έλληνες και τους Αρβανίτες που βρίσκονταν στη βλαχική πρωτεύουσα, πολλώ δε μάλλον στον αρχηγό τους, τον Σάββα Φωκιανό. Μέσα, λοιπόν, σε αυτό το κλίμα ο Γεώργιος Καντακουζηνός εγκατέλειψε τη θέση του γενικού διοικητή, καθότι δεν μπορούσε να

⁶² Κ. Σβολόπουλος, «Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και η εξέγερση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Μία επανεκτίμηση», σ. 66-69, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 16-17, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 212-213, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 199-200, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 215-217, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 204-205

⁶³ Λ. Μπολισιάκωφ, *ό. π.*, σ. 53, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 18, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 55, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 220

ελέγξει τα ανυπάκουα σώματα των ατάκτων· άρχισε έπειτα να αποδοκιμάζει τις ηγετικές ενέργειες του Υψηλάντη⁶⁴.

Ορισμένοι μελετητές επέκριναν αυστηρά τον Υψηλάντη για τη βραδυπορία που επέδειξε· σίγουρα υπήρχαν σοβαροί λόγοι, επομένως δεν θα στηρίζουμε τις κατηγορίες αυτές. Θα σταθούμε, ωστόσο, σε ένα κομβικό σημείο: εάν ο Υψηλάντης είχε κινηθεί ταχύτερα μετά τη διέλευση του Προύθου και είχε εκμεταλλευθεί την ανησυχία και τον φόβο των Οθωμανών, οι οποίοι δεν επεχείρησαν να επέμβουν για να καταπνίξουν την εξέγερση όσο ελλόχευε ο κίνδυνος εισβολής ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων για την ενίσχυση των επαναστατών, τότε η πορεία των εξελίξεων ενδεχομένως να ήταν διαφορετική. Σαφώς, η ιστορική έρευνα δεν μπορεί να στηρίζεται σε εικασίες, εντούτοις, ορισμένα υποθετικά συμπεράσματα αποτελούν τροφή για σκέψη και προβληματισμό⁶⁵.

Στις 25 Μαρτίου 1821, πέντε ημέρες, δηλαδή, μετά την άφιξη του Βλαδιμηρέσκου στο Βουκουρέστι, έφθασε ο ηγέτης των Εταιριστών στην Κολεντίνα, στα βόρεια σύνορα της πρωτεύουσας της Βλαχίας. Εκεί, σε διάφορα χωριά της περιοχής εγκατέστησε τα στρατιωτικά του σώματα, ενώ ταυτόχρονα, πρόσταξε τους οπλαρχηγούς Γεωργάκη Ολύμπιο, Ιωάννη Φαρμάκη και Δούκα Κωνσταντίνου να εισέλθουν στην πόλη με τους ενόπλους τους. Τα νέα όμως που θα έφθαναν, θα τάραζαν τους επαναστάτες και τον αρχηγό τους· μα περισσότερο, θα καταδίκαζαν σε αποτυχία την εξέγερση των Φιλικών⁶⁶.

3.3. Η αντίδραση των ευρωπαϊκών δυνάμεων και της Υψηλής Πύλης

Κρίνεται σκόπιμο να προσδιορισθούν συνοπτικά οι πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Ευρώπη πριν από το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης, ώστε να γίνει βαθύτερα αντιληπτή η αντίδραση των ευρωπαϊκών δυνάμεων στο ξέσπασμα της εξέγερσης του Υψηλάντη.

⁶⁴ Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 220, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 265, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 205

⁶⁵ Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 202, 205-206, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 204, 218, 220, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 265, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 205

⁶⁶ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 37, 4.5.1821, σ. 190, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 200, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 260-261, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 28-30, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 18, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 55, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 218-219, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 265-266, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 221, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 205

Η Ελληνική Επανάσταση ξέσπασε σε μια περίοδο που η Ευρώπη ήταν καταπονημένη από τους Ναπολεόντειους Πολέμους (1792-1815). Έπειτα από τις τρομερές αναταραχές και τις συμφορές που είχε βιώσει η ευρωπαϊκή ήπειρος, οι νικήτριες δυνάμεις επιθυμούν τώρα ειρήνη και ηρεμία. Ήταν αντίθετες σε κάθε είδους επαναστατική κίνηση, η οποία θα μπορούσε να κλονίσει την πολιτική ισορροπία και να διασαλεύσει το status quo που εκείνες με τόσες προσπάθειες είχαν επιβάλει.

Ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄, θέλοντας να διασφαλίσει την ευρωπαϊκή ειρήνη και την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων, διαμόρφωσε το σχέδιο της συνθήκης της Ιερής Συμμαχίας, την οποία υπέγραψαν μαζί με τον τσάρο, οι μονάρχες της Πρωσίας και της Αυστρίας στις 14/26 Σεπτεμβρίου του 1815. Κάθε επαναστατική δράση θα καταπιγιόταν από τις δυνάμεις που συγκροτούσαν την Ιερή Συμμαχία, όπως έγινε με τις εξεγέρσεις στην Ιταλία και την Ισπανία⁶⁷.

Την 1η Μαρτίου 1821 ο σουλτάνος ενημερώθηκε για το ξέσπασμα της Επανάστασης των Γραικών στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και η αντίδρασή του εκδηλώθηκε σε αρκετά επίπεδα. Ενήργησε, υποχρεώνοντας τον Οικουμενικό Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ να αφορίσει τους πρωτεργάτες της εξέγερσης. Εκείνος, αναγκασμένος να εκτελέσει τη διαταγή του σουλτάνου για να προστατεύσει το ποίμνιό του, εξέδωσε εγκύκλιο: «καταδικάζουσιν το κίνημα, καταρωμένην και αφορίζουσιν τον Υψηλάντη και τον Σούτσον και δίδουσα τας απαιτούμενας παραινήσεις και συμβουλάς».

Ευρισκόμενος, λοιπόν, ο Υψηλάντης στη βλαχική πρωτεύουσα πληροφορήθηκε ότι ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ είχε αφορίσει τον ίδιο και τον Μιχαήλ Σούτσο. Το γεγονός αυτό δεν ξάφνιασε τον Αλέξανδρο, που φανταζόταν αυτές τις εξελίξεις: έγραφε, μάλιστα, σε επιστολή του προς τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη στις 29 Ιανουαρίου: «Ο μεν Πατριάρχης, βιαζόμενος παρά της Πόρτας, σας στέλλει αφοριστικά και εξάρχους παρακινώντας σας να ενωθήτε με την πόρτα· εσείς όμως να θεωρήτε ταύτα ως άκυρα, καθότι γίνονται με βίαν και δυναστείαν και άνευ θελήσεως του Πατριάρχου». Εντούτοις, ο αφορισμός κατέστησε δυσχερέστερο το έργο της κινητοποίησης των Ορθοδόξων λαών των Βαλκανίων και χρησιμοποιήθηκε ως όπλο εναντίον του εθνεγέρτη, από εκείνους όμως που είχαν ήδη αποφασίσει να τον

⁶⁷ Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 23-25, Σ. Ριζάς, *Οι Μεγάλες Δυνάμεις και η Επανάσταση: Από το Λάιμπαχ στο Ναβαρίνο*, Αθήνα 2020, σ. 40-43, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 224, Α. Διάλλα, *ό. π.*, σ. 163-168

απαρνηθούν. Έτσι, περίμενε πλέον με πολύ μεγαλύτερη αδημονία την απόκριση του τσάρου στις επιστολές του⁶⁸.

Πέραν τούτων, ο Υψηλάντης ενημερώθηκε επίσης για τον διορισμό νέου ηγεμόνα στη Βλαχία. Ο Σκαρλάτος Καλλιμάχης ήταν εκείνος που ανέλαβε τη θέση και αποκάλυψε ότι θα ακολουθούσε τις διαταγές του σουλτάνου: θα συλλάμβανε και θα θανάτωνε τους πρωτεργάτες της εξέγερσης και όλους τους συνυπαιτίους. Πρότεινε ακόμα και στον Σάββα Φωκιανό να αφήσει τον Υψηλάντη, υποσχόμενος πλούσια ανταλλάγματα.

Οι εξελίξεις διαδέχονταν η μία την άλλη και τα γεγονότα θα λάμβαναν σύντομα μια δυσάρεστη τροπή. Για την ώρα, όμως, το κυριότερο ήταν ότι τα ένοπλα επαναστατικά σώματα δεν ήταν διόλου ασήμαντα. Εύλογα, λοιπόν, διερωτάται κανείς τι θα είχε διαδραματισθεί, εάν ο αρχηγός της Φιλικής και ο Βλάχος ηγέτης είχαν κατορθώσει να γεφυρώσουν το μεταξύ τους χάσμα και να ενώσουν τις ένοπλες δυνάμεις τους –όπως προσδοκούσε ο Υψηλάντης– για να αγωνισθούν κατά των Οθωμανών, οι οποίοι ήδη προετοιμάζαν την αντεπίθεσή τους⁶⁹.

Ο ευγενής πρίγκιπας επέλεξε να παραμείνει στην πρωτεύουσα της Βλαχίας, έως ότου λάβει απάντηση από τον τσάρο, καθώς η πορεία του επαναστατικού εγχειρήματος κρινόταν από τη στάση που ο τελευταίος θα τηρούσε. Πέραν τούτου, προσπάθησε να εξομαλύνει τη σχέση του με τον Βλαδιμηρέσκου. Εκείνος δέχθηκε να συναντήσει τον Υψηλάντη μόνο με την εγγύηση του Σάββα, που κρατήθηκε όμηρος: τέτοια διάσταση υπήρχε μεταξύ τους.

Στη συνάντηση αυτή, ο Υψηλάντης επιχείρησε να πείσει τον Βλάχο αρχηγό να συμπράξει μαζί του και να εισβάλουν στη Σερβία και τη Βουλγαρία, όπου θα εντάσσονταν στις δυνάμεις τους χιλιάδες Ορθόδοξοι Χριστιανοί. Παρά ταύτα, ο Βλαδιμηρέσκου είχε ήδη επιλέξει να διαχωρίσει τη θέση του από τον Έλληνα αρχηγό και είχε πάρει την απόφαση να μη συμμαχήσει μαζί του. Πρόβαλε ως δικαιολογία τις αμφιβολίες του για το αν πράγματι θα στήριζε τον αγώνα τους η Ρωσία. Ο ηγέτης της

⁶⁸ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 32, 17.4.1821, σ. 157-158, *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 37, 4.5.1821, σ. 190, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 201, Π. Α. Γεωργαντζής, *Ο «αφορισμός» του Αλέξανδρου Υψηλάντη (Ιστορική και Θεολογική διερεύνηση του θέματος)*, Καβάλα 1988, σ. 25, 38, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 34, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 18, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 55, Π. Θ. Πιζάνιας, *Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1830*, Αθήνα 2021, σ. 30, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 205, Λ. Μπλοουσόβα, *ό. π.*, σ. 74

⁶⁹ Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 200-201, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 205-206

Φιλικής τού εγγυήθηκε πως ο τσάρος θα τους στήριζε αλλά μόνο κεκαλυμμένα, για να μην διαρραγεί ο σύνδεσμος της Ιερής Συμμαχίας.

Φυσικά, ο Βλαδιμηρέσκου δεν μπορούσε να αρκεσθεί στην υπόσχεση του Υψηλάντη: διαβεβαίωσε τον τελευταίο ότι παρέμενε πιστός στη Φιλική, ωστόσο, είχε ήδη αποφασίσει. Δεν ήταν διατεθειμένος να συμπράξει με τους Εταιριστές, καθώς η επανάστασή του δεν είχε εθνικό σκοπό αλλά κοινωνικό. Ζητούσε μεταβολή του κοινωνικού κατεστημένου και διασφάλιση ευνοϊκότερων συνθηκών διαβίωσης για τον καταπονημένο λαό του. Επομένως, δεν σκόπευε να επιτεθεί στους Οθωμανούς, προτιμούσε να διατηρήσει ουδέτερη στάση. Για ποιον λόγο όμως υποσχόταν πως παραμένει πιστός στην Εταιρεία; Προφανώς επειδή δεν τον συνέφερε να αναμετρηθεί με τις ισχυρότερες στρατιωτικές δυνάμεις του Υψηλάντη. Για τον λόγο αυτόν, θέλησε να περιμένει την οθωμανική αντεπίθεση ή την υπεσχημένη –από την πλευρά του Υψηλάντη– στρατιωτική αρωγή των Ρώσων. Εάν, τελικά, η Ρωσία στήριζε έμπρακτα τον αγώνα των Φιλικών, τότε σαφώς ο Βλαδιμηρέσκου θα επανεξέταζε το ενδεχόμενο σύμπραξής του με τον Έλληνα αρχηγό⁷⁰.

Ο μονόχειρας πρίγκιπας είχε βρεθεί σε αδιέξοδο. Οι Σέρβοι δεν κινητοποιήθηκαν, ο Βλαδιμηρέσκου δεν ήταν πρόθυμος να ενταχθεί στις δυνάμεις του, ο Σάββας Φωκιανός δεν ήταν έμπιστος και ο τσάρος προς το παρόν σιωπούσε. Έτσι, απογοητεύτηκε: είναι φανερό ότι γνώριζε πως για τη διάβαση του Δούναβη απαιτείτο ισχυρός στρατός και ένοπλη συνδρομή του Βλαδιμηρέσκου και των Σέρβων. Σε τέτοιο βαθμό είχε φθάσει η απελπισία του, ώστε αρνήθηκε τη συνδρομή 10.000 Βουλγάρων, που ήταν πρόθυμοι να ενταχθούν στα επαναστατικά ένοπλα σώματα, όταν αυτά θα προσέγγιζαν τον Δούναβη. Δεν εμπιστευόταν τον Σάββα και ανησυχούσε μήπως προσβληθούν τα νώτα του από τον Βλάχο οπλαρχηγό: ήταν, λοιπόν, επόμενο να αρνηθεί την πρότασή τους. Παρόλα αυτά, ακόμη ήλπιζε στην αρωγή της Ρωσίας⁷¹. Πώς θα αντιδρούσε, όταν τελικά διάβαζε την επιστολή του Καποδίστρια;

Το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης στις Παρίστριες Ηγεμονίες βρήκε τις Μεγάλες Δυνάμεις σε συνδιάσκεψη στο Λάιμπαχ. Κατ' ουσίαν, οι συζητήσεις είχαν ξεκινήσει στο Τροπάου τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 1820 με βασικό θέμα τις

⁷⁰ Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 201, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 30, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 18, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 220-222, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 206

⁷¹ Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 200-201, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 18, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 222-224, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 206-207

φιλελεύθερες επαναστάσεις στην ιταλική χερσόνησο. Ο Αυστριακός καγκελάριος Κλέμενς φον Μέτερνιχ επιθυμούσε οι επαναστάσεις αυτές να καταπνιγούν από τις αυστριακές στρατιωτικές δυνάμεις. Αναμφίβολα, ήταν αντίθετος σε κάθε είδους επαναστατική κίνηση, επομένως, η αντίδρασή του έναντι της ελληνικής εξέγερσης ήταν ήδη προδιαγεγραμμένη⁷².

Η είδηση κατέλαβε εξαπίνης και θορύβησε τους Ευρωπαίους διπλωμάτες. Περισσότερο όμως ξαφνιάσθηκε η ρωσική αντιπροσωπεία, αφού ο Πόντιος ευπατρίδης υπήρξε υπασπιστής του τσάρου Αλεξάνδρου Α΄, φορούσε τη στολή των ουσάρων καθώς διέσχιζε τα σύνορα και στην επαναστατική του προκήρυξη δήλωνε εμμέσως μιν, πλην σαφώς ότι η Ρωσία επρόκειτο να συμπράξει με τους επαναστάτες. Πώς, λοιπόν, να μην υποπτευθούν όλοι ότι η Ελληνική Επανάσταση βασιζόταν σε ρωσικό σχέδιο; Στην πραγματικότητα, σε αυτήν τη φημολογία στηριζόταν και η Φιλική Εταιρεία για να προσελκύσει νέα μέλη, ενώ ακόμα και ο ίδιος ο αρχηγός των επαναστατών ήταν βέβαιος για την υποστήριξη της Ρωσίας.

Από την εξέταση των ιστορικών τεκμηρίων φαίνεται ότι ο τσάρος βρέθηκε σε δυσχερή θέση. Είχε λάβει από τις 8 Μαρτίου προσωπική επιστολή του Υψηλάντη, ο οποίος τον ενημέρωνε για τα συμβάντα, προτείνοντάς του, παράλληλα, να ηγηθεί του πολέμου εναντίον του σουλτάνου⁷³.

Είναι σχεδόν σίγουρο ότι η αυτενέργεια του ευγενή πρίγκιπα δεν ευαρέστησε τον τσάρο, αν και μαρτυρείται πως στην αρχή ο Αλέξανδρος Α΄ χάρηκε, αναφωνώντας: «Το γενναίο το παλικάρι! Καλά έκανε!» Εκείνοι που προσπάθησαν να τον μεταπείσουν και εν τέλει το κατάφεραν, ήταν ο Μέτερνιχ και ο Αυστριακός αυτοκράτορας, οι οποίοι επί δύο ώρες υποδείκνυαν στον τσάρο τους λόγους για τους οποίους το επαναστατικό

⁷² C. M. Woodhouse, *ό. π.*, σ. 51, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 227-228, Κ. Σβολόπουλος, *Κατακτώντας την ανεξαρτησία*, σ. 111-112, Σ. Ριζάς, *ό. π.*, σ. 76-77, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Πώς κρίνεται η στάση της Ρωσίας απέναντι στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 64, 67, στο εξής βλ. Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Πώς κρίνεται η στάση της Ρωσίας απέναντι στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη;», Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 239-240, Θ. Χρήστου, «Υπήρξαν κοινωνικές ή πολιτικές δυνάμεις που αντιτάχθηκαν στην Ελληνική Επανάσταση;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 51, G. Hering, *Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία και ο φιλελληνισμός*, Ηράκλειο 2021, σ. 21-22

⁷³ Θ. Χρήστου, *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999, σ. 26-27, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Πώς κρίνεται η στάση της Ρωσίας απέναντι στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη;», σ. 67, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 211, 256, Θ. Χρήστου, «Υπήρξαν κοινωνικές ή πολιτικές δυνάμεις που αντιτάχθηκαν στην Ελληνική Επανάσταση;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 53, Χ. Λούκος, *ό. π.*, σ. 169, Α. Διάλλα, *ό. π.*, σ. 200-201

εγχείρημα των Ελλήνων ήταν απειλητικό, και ασύμβατο με τα απώτερα συμφέροντα της Ρωσίας και τις αρχές της εξωτερικής πολιτικής του.

Μετά το αρχικό ξάφνιασμα, λοιπόν, ο τσάρος θέλησε να συνομιλήσει με τον έτερο Έλληνα συνεργάτη του, τον Ιωάννη Καποδίστρια. Έπρεπε να μάθει, εάν ο Κερκυραίος διπλωμάτης γνώριζε τα σχέδια του επαναστατημένου αριστοκράτη και, ακόμα χειρότερα, εάν υποβοήθησε με οποιονδήποτε τρόπο το επαναστατικό τόλμημα των Εταιριστών⁷⁴.

Δυστυχώς για τους Έλληνες, όταν ο αρχηγός της Φιλικής κήρυξε την Επανάσταση, ο αμφίθυμος τσάρος βρισκόταν ήδη υπό τον απόλυτο έλεγχο του Αυστριακού καγκελαρίου. Ο τελευταίος, αντιλαμβανόμενος ότι ο Καποδίστριας αποτελούσε εμπόδιο στην επιρροή που ασκούσε ο ίδιος στον τσάρο, θέλησε να τον εκμηδενίσει. Η ευκαιρία ήταν μοναδική: «Το άστρο του Καποδίστρια άρχισε να δύει», έγραφε με εμπάθεια ο Μέτερνιχ. Ισχυριζόμενος, λοιπόν, πως ο Καποδίστριας συνδεόταν με τις ενέργειες του Υψηλάντη και των Εταιριστών και βασιζόμενος σε ατεκμηρίωτα στοιχεία, προσπαθούσε επίμονα να σπλώσει την εικόνα του Κερκυραίου διπλωμάτη και βαθμιαία το κατόρθωσε⁷⁵.

Ο τσάρος ήταν υπέρμαχος της ειρήνης και της σταθερότητας· δεν ήθελε η Ευρώπη να βρεθεί ξανά στη δίνη καταστροφικών πολέμων και επαναστάσεων. Εκείνος ήταν ο εμπνευστής της Ιερής Συμμαχίας, γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο: για να αποτραπεί κάθε ενδεχόμενος κίνδυνος, που θα μπορούσε να διασαλεύσει την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων. Έτσι, έδωσε εντολή να αποστρατευθούν από τον ρωσικό στρατό ο Πόντιος ευπατρίδης και οι αδελφοί του. Ανακοίνωσε επίσης στον σουλτάνο, μέσω του Στρογκανόφ, ότι η Ρωσία αποκήρυσσε την εξέγερση και επιθυμούσε τη διατήρηση του καλού κλίματος στις σχέσεις των δύο αυτοκρατοριών, υπογραμμίζοντας χαρακτηριστικά ότι: «ο αυτοκράτορας δεν έχει σχέση με καμία συνωμοσία κατά της ειρήνης, οπουδήποτε στην Ευρώπη». Φυσικά, ο σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ είχε ήδη

⁷⁴ Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 228, Κ. Σβολόπουλος, *Κατακτώντας την ανεξαρτησία*, σ. 114, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Πώς κρίνεται η στάση της Ρωσίας απέναντι στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη;», σ. 67, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 211, 256-257

⁷⁵ Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 228-229, Κ. Σβολόπουλος, *Κατακτώντας την ανεξαρτησία*, σ. 116-118, 128, Σ. Ριζάς, *ό. π.*, σ. 76-77, 84-85, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Πώς κρίνεται η στάση της Ρωσίας απέναντι στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη;», σ. 68, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 231-234, 250-251, 256-257, Χ. Λούκος, *ό. π.*, σ. 168, 170

ξεκινήσει να προετοιμάζει τις στρατιωτικές του δυνάμεις και να τις ισχυροποιεί, προκειμένου να καταπνίγει η εξέγερση του Υψηλάντη⁷⁶.

Ο Καποδίστριας βρισκόταν σε δυσχερή θέση έναντι των εκπροσώπων των υπολοίπων μελών της Ιερής Συμμαχίας, καθώς οι περισσότεροι τον θεωρούσαν, λόγω του Μέτερνιχ, συνεργό των επαναστατών. Ακολουθώντας, λοιπόν, τις διαταγές του τσάρου συνέταξε επιστολή προς τον ηγέτη της Φιλικής, με την οποία αποκήρυσσε την επαναστατική του δράση. Ήθελε, με τον τρόπο αυτόν, να αποδείξει ότι και ο ίδιος αποδοκίμαζε τις ενέργειες του Υψηλάντη και, φυσικά, δεν ήταν συνυπαίτιος.

Επέπληξε, επίσης, τον πρωτεργάτη της Επανάστασης, επειδή έβαζε σε κίνδυνο τους Έλληνες με τις ενέργειές του, οι οποίες ήταν προϊόν «ολέθριας τυφλότητας» και «πνεύματος παραλογισμού»: επειδή ήταν αρχηγός ενός επαναστατικού εγχειρήματος, σχεδιασμένου από μια «ειδεχθή και εγκληματική μυστική οργάνωση»: επειδή με την επαναστατική του προκήρυξη και την έμμεση αναφορά του στη στρατιωτική αρωγή των Ρώσων, προξενούσε αναίτια αναστάτωση μεταξύ δύο αυτοκρατοριών, οι οποίες εκείνη την περίοδο είχαν καλές σχέσεις. Επιπλέον, τον προέτρεπε να βάλει τέλος στην ανταρσία του, διαβεβαιώνοντάς τον πως η Ρωσία θα μεσολαβούσε ούτως ώστε να βρεθεί μια συμβιβαστική λύση (ενδεχομένως οι Ρώσοι να κατόρθωναν να αποσπάσουν κάποιες μικρές παραχωρήσεις από την οθωμανική πλευρά προς όφελος των Ορθόδοξων Χριστιανών). Ο πυρήνας της επιστολής συνοψιζόταν στην εξής φράση: «Ο αυτοκράτορας δεν πρόκειται να σας προσφέρει κανενός είδους βοήθεια, άμεσα ή έμμεσα»⁷⁷.

Όταν ο Υψηλάντης έλαβε την επιστολή και τη διάβασε, συγκλονίσθηκε. Επιχείρησε, ωστόσο, να υποτιμήσει τη σημασία της, διατεινόμενος πως το περιεχόμενό της δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές προθέσεις του τσάρου· και πως πρόκειται για

⁷⁶ Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 202-204, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 246-248, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 36-39, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 55, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 224-225, Κ. Σβολόπουλος, *Κατακτώντας την ανεξαρτησία*, σ. 114-120, Σ. Ριζάς, *ό. π.*, σ. 80-81, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Πώς κρίνεται η στάση της Ρωσίας απέναντι στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη;», σ. 67-68, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 207, 224-226, 251, 269, Χ. Λούκος, *ό. π.*, σ. 169-170, Α. Διάλλα, *ό. π.*, σ. 200-202

⁷⁷ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 32, 17.4.1821, σ. 161-162, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 202-204, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 246-248, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 38-39, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 266, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Πώς κρίνεται η στάση της Ρωσίας απέναντι στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη;», σ. 68, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 207, Χ. Λούκος, *ό. π.*, σ. 169-170, Α. Διάλλα, *ό. π.*, σ. 202

μια έξυπνη διπλωματική κίνηση. Φυσικά, τα αληθινά του συναισθήματα ήταν φανερά: ήταν σκυθρωπός και βαθύτατα απογοητευμένος.

Ο Γκόρντον μάς δίνει μια γλαφυρή περιγραφή για την κατάσταση που επικρατούσε στο στρατόπεδο των επαναστατών: «Τίποτα δεν θα μπορούσε να προκαλέσει μεγαλύτερη κατάπληξη στους Φιλικούς από τη διακήρυξη του αυτοκράτορα: οι περισσότεροι από όσους είχαν πάρει τα όπλα, σχεδόν βέβαιοι για τη ρωσική υποστήριξη, βρίσκονταν πλέον υπό το κράτος της ταραχής και της απελπισίας»⁷⁸.

Στις 29 Μαρτίου 1821 έγινε ευρέως γνωστή από τις αυστριακές εφημερίδες η είδηση της αποκήρυξης της Επανάστασης όχι μόνο από τον Αλέξανδρο Α΄ αλλά και από τους μονάρχες της Αυστρίας και της Πρωσίας. Ο Υψηλάντης ένωθε απογοητευμένος και προδομένος. Ο τσάρος και ο Καποδίστριας, δύο πρόσωπα του στενού κοινωνικού του κύκλου, τον είχαν εγκαταλείψει χωρίς τη συνδρομή της Ρωσίας, οι επαναστατικές του επιχειρήσεις στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες ήταν πλέον καταδικασμένες. Το πλήγμα ήταν βαθύ και δυσίατο, εντούτοις απάντησε με σθένος στον Καποδίστρια: «επειδή προκειμένου περί πατρίδος, ουδόλως περί εμαυτού σκέπτομαι, μετά προθυμίας αναδέχομαι την ευθύνην του κινήματος όλην». Του δήλωσε επίσης ότι η δράση του ήταν απόρροια των πατριωτικών του αισθημάτων, καθώς θεωρούσε πως μόνο με ένοπλη εξέγερση θα κατόρθωναν οι Έλληνες να ανεξαρτητοποιηθούν⁷⁹.

Μολονότι στο Λάιμπαχ αποφασίσθηκε η καταστολή της επανάστασης της Νάπολης, δεν λήφθηκε η ίδια απόφαση και για την εξέγερση του Υψηλάντη, παρόλο που ορισμένοι προσπάθησαν να δρομολογήσουν τις εξελίξεις προς την κατεύθυνση αυτήν. Μπορεί η Ρωσία να καταδίκασε ρητά την επαναστατική δράση των Εταιριστών, ωστόσο χάριν κυρίως των διπλωματικών ικανοτήτων του Ιωάννη Καποδίστρια, η Ιερή Συμμαχία δεν προέβη στην καταστολή της Ελληνικής Επανάστασης. Αναμφίβολα, εάν συνέβαινε κάτι τέτοιο θα φάνταζε αντιχριστιανικό, απεχθές και άνομο, καθώς θα συνέθλιβαν έναν ομόδοξο λαό και θα συμμαχούσαν με αλλοθρήσκους.

⁷⁸ *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 39-40, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο κρίσιμες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 267, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 207

⁷⁹ Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 205, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Πώς κρίνεται η στάση της Ρωσίας απέναντι στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη;», σ. 68, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 207-208, Χ. Λούκος, *ό. π.*, σ. 173

Παρότι ο τσάρος απέρριψε την έκκληση του Υψηλάντη για στήριξη της Ρωσίας προς τους εξεγερμένους, ενώ παράλληλα γινόταν σαφές ότι οι τελευταίοι δεν θα έπρεπε να περιμένουν κανενός είδους βοήθεια από τη Ρωσία, εντούτοις, ο τσάρος δεν συνταυτιζόταν με τις διαθέσεις της Αυστρίας ή της Βρετανίας, που ήταν αρνητικές έναντι του επαναστατικού εγχειρήματος των Ελλήνων. Ήταν όμως αδιάλλακτος, καθώς, μεταξύ άλλων, αγωνιούσε και για μια ενδεχόμενη αποσταθεροποίηση στην ίδια τη Ρωσία. Έτσι, ο ρωσικός στρατός διατάχθηκε να τηρήσει αυστηρή ουδετερότητα⁸⁰.

Η τσαρική πολιτική θα μπορούσε να διαφοροποιηθεί μόνο εάν συνέβαινε ένα απρόσμενο γεγονός. Το γεγονός αυτό, που τροποποίησε τη στάση του Αλέξανδρου Α΄, το πρόσφερε ο σουλτάνος με το να προστάξει τον απαγχονισμό του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄, αλλά και να προβεί σε διώξεις και σφαγές των Ελλήνων Ορθοδόξων στην Κωνσταντινούπολη, τον Απρίλιο και τον Μάιο του 1821. Ο τσάρος, μακριά πλέον από την επιρροή του Μέτερνιχ, δεν μπορούσε να μην εναντιωθεί στην καταπάτηση των σχετικών με τους Ορθοδόξους Χριστιανούς δεσμεύσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας απέναντι στη Ρωσία. Δεν γινόταν επίσης να αγνοήσει το συγκινησιακό κλίμα που δημιουργήθηκε στην επικράτειά του, εξαιτίας των τραγικών συμβάντων της Κωνσταντινούπολης. Θα ακολουθούσε όμως ο Αλέξανδρος Α΄ τις προτροπές του Κερκυραίου διπλωμάτη για το ελληνικό ζήτημα; Το ερώτημα αυτό έχει πολλές εκφάνσεις, οι οποίες δεν μελετώνται στην παρούσα εργασία. Το βέβαιο είναι πως η παρέμβαση της Ρωσίας θα γίνει όχι για να συμμαχήσει με τους Έλληνες εξεγερμένους, αλλά για να υποχρεώσει τον σουλτάνο να πάψει να προβαίνει σε καταστροφές, διωγμούς και φόνους εις βάρος των Ορθοδόξων Χριστιανών⁸¹.

⁸⁰ *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 38, Σ. Ριζάς, *ό. π.*, σ. 80-85, Θ. Χρήστου, «Οι διπλωματικές διεργασίες για την οριστική διευθέτηση του ελληνικού ζητήματος, 1831-1832», στο: *1821: Η Επανάσταση των Ελλήνων (Επιμ. Θ. Βερέμης – Α. Κλάψης)*, Αθήνα 2021, σ. 384, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Πώς κρίνεται η στάση της Ρωσίας απέναντι στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη;», σ. 71, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 224, 226, 237, 257, 269-270, Θ. Χρήστου, «Υπήρξαν κοινωνικές ή πολιτικές δυνάμεις που αντιτάχθηκαν στην Ελληνική Επανάσταση;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 53, Α. Διάλλα, *ό. π.*, σ. 202

⁸¹ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 39, 15.5.1821, σ. 199, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 253-254, Θ. Χρήστου, *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999, σ. 27-28, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 34-36, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 230, 234-235, Κ. Σβολόπουλος, *Κατακτώντας την ανεξαρτησία*, σ. 132-140, Σ. Ριζάς, *ό. π.*, σ. 82-83, Ι. Δ. Μιχαηλίδης, «Πώς κρίνεται η στάση της Ρωσίας απέναντι στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη;», σ. 71, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 260, Χ. Λούκος, *ό. π.*, σ. 174

3.4. Η πορεία των εξελίξεων

Παρότι ο μονόχειρας πρίγκιπας είχε αντιληφθεί το ισχυρότατο πλήγμα που υπέστη εξαιτίας της αποδοκιμασίας του από τον Ρώσο αυτοκράτορα, αποφάσισε να επικεντρωθεί στις διεξόδους που του παρείχε η απάντηση του Κερκουραίου διπλωμάτη. Έτσι, δέχθηκε τη διαμεσολάβηση του τσάρου, ζητώντας όμως ορισμένες εγγυήσεις: θεωρούσε, άλλωστε, πως ο Αλέξανδρος Α΄, φεύγοντας από το Λάιμπαχ, θα αναθεωρούσε την άποψή του για το γραικικό ζήτημα. Δεσμεύθηκε επίσης να μην επιτεθεί στους Οθωμανούς και να αναμένει την παρέμβαση της Ρωσίας. Συγκεκριμένα, έγραψε στον Καποδίστρια: «Οι Έλληνες τολμούν να αναμένουν με την ισχυρή επέμβαση της Α.Μ. τη βελτίωση της τύχης τους, ως αναγκαίο αγαθό για την ύπαρξή τους και ως ισχυρή εγγύηση εναντίον της σκληρής και αιματηρής καταπίεσης [...]. Θα περιμένω πάντοτε με βαθιά υποταγή τις διαταγές της Α.Μ. του Αυτοκράτορα στον τόπο της εξορίας μου, ευτυχής αν οι παρακλήσεις της άτυχης πατρίδας μου εισακουστούν»⁸².

Παρά τις ήδη υπάρχουσες δυσχέρειες, ήλθε να προστεθεί ακόμα μία: οι βογιάροι δεν είχαν πια θετική στάση έναντι των Ελλήνων· ήθελαν, πλέον, να διεκδικήσουν τα δικά τους πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα. Ορισμένοι ίσως επιθυμούσαν να αποτύχουν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις του Υψηλάντη, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να αναλάβουν τα διοικητικά ηνία της Βλαχίας. Ο ίδιος ο Βλαδιμηρέσκου ήταν τώρα αντίπαλος, εχθρικά διακείμενος προς τον Πόντιο ευπατρίδη. Υπήρχε βαθιά ρήξη μεταξύ των δύο αρχηγών, γεγονός που οδήγησε στην αποσύνθεση των στρατιωτικών τους δυνάμεων. Οι στρατοί τους προέβαιναν σε καταστροφές και λεηλασίες των πόλεων και των περιχώρων.

Εν τω μεταξύ, η ρωσική πλευρά έκανε προσπάθειες να πείσει τον σουλτάνο να διαπραγματευθεί με τον επαναστατημένο αριστοκράτη. Ωστόσο, αυτές δεν καρποφόρησαν. Ο σουλτάνος ήταν ανένδοτος· δεν υπήρχε περίπτωση να συνδιαλλαγεί με έναν «εγκληματία», έναν «προδότη», εξαιτίας του οποίου διασαλεύθηκε η κοινωνική ειρήνη και αμφισβητήθηκε η απολυταρχική εξουσία του⁸³.

Στις αρχές Απριλίου, ο ευγενής πρίγκιπας έλαβε την απόφαση να αποχωρήσει από την πρωτεύουσα της Βλαχίας και να κατευθυνθεί προς το ορεινό Τιργοβίστι (80

⁸² *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 40-41, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 229, Γ. Γιαννόπουλος, *ό. π.*, σ. 60-61, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 274, Χ. Λούκος, *ό. π.*, σ. 173

⁸³ Α. Ξόδιλος, *ό. π.*, σ. 41-44, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 41, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 232-234, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 199, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 275-276

χιλιόμετρα βορειοδυτικά του Βουκουρεστίου), όπου και στρατοπέδευσε. Τοποθέτησε το σώμα του Δούκα Κωνσταντίνου ανατολικά, στο Πλοέστι, και τα σώματα του Γεωργάκη Ολύμπιου και του Ιωάννη Φαρμάκη δυτικά, στο Πιτέστι. Ο επαναστατικός στρατός απαρτιζόταν από 6.500 άνδρες, 2.000 από τους οποίους ήταν Έλληνες.

Ο πολιτάρχης του Βουκουρεστίου Σάββας Φωκιανός επέλεξε να παραμείνει στη βλαχική πρωτεύουσα, προφασιζόμενος πως θα επιθεωρεί τον Βλαδιμηρέσκου και θα ελέγχει την κατάσταση στην πόλη. Στην πραγματικότητα, σχεδίαζε και εκείνος να συμπράξει με τους Οθωμανούς, ώστε να αναλάβει ενεργό ρόλο στη νέα διοίκηση μετά την εισβολή και την επικράτηση των οθωμανικών δυνάμεων στη Βλαχία. Φυσικά, ο αρχηγός της Φιλικής είχε αντιληφθεί τις διαθέσεις του Φωκιανού, και έτσι είχε απωλέσει την εμπιστοσύνη προς το πρόσωπό του⁸⁴.

Στα μέσα Απριλίου, οι εξεγερμένοι πληροφορήθηκαν για την έκρηξη της Επανάστασης στη Νότια Βαλκανική, όπως την είχαν σχεδιάσει οι Εταιριστές. Την ευχάριστη αυτήν είδηση επισκίασαν τα δυσάρεστα νέα για τις συνθήκες που επικρατούσαν στη Μολδαβία. Η κατάσταση γινόταν ολοένα και πιο χαλεπή. Ο ηγεμόνας Μιχαήλ Σούτσος είχε φύγει από το Ιάσιο και οι βογιάροι είχαν αναλάβει τα ηνία της εξουσίας. Τότε ο Πόντιος ευπατριδής αποφάσισε να στείλει εκεί δύο από τους αξιωματικούς του, με σκοπό να διεκδικήσουν τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ηγεμονίας, αλλά και να συνάξουν τις διάσπαρτες ένοπλες δυνάμεις και να τις κατευθύνουν στο Τιργοβίστι για να ενταχθούν στον στρατό του και να τον ισχυροποιήσουν.

Ο Κωνσταντίνος Πεντεδέκας κατόρθωσε να κυριεύσει την πόλη του Ιασίου, ενώ ο Αθανάσιος Καρπενησιώτης οργάνωσε τα επαναστατικά ένοπλα σώματα στο Γαλάτσι. Επέλεξαν και οι δύο να παραμείνουν στη Μολδαβία, προκειμένου να υπεραμυνθούν των δύο πόλεων. Κατ' εντολή του Υψηλάντη στάλθηκε και ο Γεώργιος Καντακουζηνός στη Μολδαβία, ώστε να γίνει διοικητής των εκεί στρατιωτικών δυνάμεων⁸⁵.

⁸⁴ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 45, 5.6.1821, σ. 226, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 206-207, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 41-42, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 18, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 56, Α. Πρασσά, *ό. π.*, σ. 72-74, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 224-227, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 276

⁸⁵ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 46, 8.6.1821, σ. 230, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 207-208, Α. Ξόδιλος, *ό. π.*, σ. 53, Ν. Γκαϊντατζής, «Τα γεγονότα του 1821 στη Βόρεια Μολδαβία: Γεωργάκης Ολύμπιος και Ιωάννης Φαρμάκης», στα: *Μακεδονικά*, τ. 13 (1973), σ. 227-266, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 42, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 20, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 56, Α. Πρασσά, *ό. π.*, σ. 74-75, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 242-245, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 276-277

Στο μεταξύ, η κατάσταση που επικρατούσε στο επαναστατικό στρατόπεδο ήταν ιδιαίτερα προβληματική και δύσκολη. Η ρωσική αποκήρυξη, οι συγκρούσεις και οι αντιπαραθέσεις μεταξύ των αξιωματικών, αλλά και η μετέωρη στάση του ισχυρού ακόμη Βλαδιμηρέσκου είχαν δημιουργήσει σοβαρά ζητήματα, με αποτέλεσμα να κυριαρχεί αταξία και απειθαρχία. Αρκετοί αποφάσισαν να λιποτακτήσουν· ανάμεσά τους και μέλη του Ιερού Λόχου. Λίγοι ξεχώριζαν, όπως ο Γεωργάκης Ολύμπιος, ο οποίος ήταν ο ικανότερος και πιο άξιος αξιωματικός του Υψηλάντη· είχε υποσχεθεί στον τελευταίο πως δεν θα τον απαρνιόταν ποτέ, ό,τι και αν συνέβαινε⁸⁶.

Όσο ο ήρωας των Ναπολεοντείων Πολέμων ανέμενε την παρέμβαση της Ρωσίας, ο τσάρος επέτρεψε στις οθωμανικές στρατιωτικές δυνάμεις να εισέλθουν στις Παρίστριες Ηγεμονίες και να επιτεθούν εναντίον των εξεγερμένων, ώστε να επανέλθει η ειρήνη και η σταθερότητα. Παράλληλα, αξίωνε την τήρηση των διεθνών συμφωνιών, οι οποίες όριζαν ότι οι Οθωμανοί θα έπρεπε να απομακρύνουν, αμέσως μετά την καταστολή, τα στρατεύματά τους από τις Ηγεμονίες.

Έτσι, στα τέλη Απριλίου, ισχυρή ένοπλη δύναμη, 30.000 στρατιωτών, υπό την αρχηγία του Γιουσούφ Πασά της Βραΐλας (του επονομαζόμενου Περκόφτσαλη), εισχώρησε στο έδαφος της Μολδαβίας. Σαφώς, ο επαναστατικός στρατός του Υψηλάντη δεν είχε τη δυνατότητα να αντιπαρατεθεί στα εμπειροπόλεμα οθωμανικά στρατεύματα. Την 1η Μαΐου δόθηκε η πρώτη μάχη κοντά στο Γαλάτσι. Οι υπέρτερες οθωμανικές δυνάμεις υπερίσχυσαν και την επόμενη ημέρα κατέλαβαν την πόλη, την οποία και κατέκαψαν. Το στρατιωτικό όμως σώμα του γενναίου χιλιάρχου Αθανάσιου Καρπενησιώτη προκάλεσε σοβαρές απώλειες στους αντιπάλους⁸⁷.

Ο Γεώργιος Καντακουζηνός αποφάσισε να αμυνθεί και να υπερασπισθεί την πόλη του Ιασίου, παρά τις αντιρρήσεις του Πεντεδέκα, με τον οποίο ήλθε σε έντονη σύγκρουση. Ο Πεντεδέκας, έπειτα από απαίτηση του πρώτου, αποχώρησε από το Ιάσιο και μετέβη στη Βεσσαραβία. Όταν ο Καντακουζηνός πληροφορήθηκε πως πλησιάζει στην πόλη ισχυρός οθωμανικός στρατός 12.000 ανδρών, πανικοβλήθηκε, εγκατέλειψε την άμυνα της πόλης και κατέφυγε στο ρωσικό λοιμοκαθαρτήριο. Αργότερα,

⁸⁶ *IEE*, τ. 12 (2000), σ. 46-47, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 246-251, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 277

⁸⁷ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 45, 5.6.1821, σ. 227, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 208-214, Α. Ξόδιλος, *ό. π.*, σ. 53-61, *IEE*, τ. 12 (2000), σ. 43-46, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 21-22, *INE*, τ. 3 (2003), σ. 56, Α. Πρασά, *ό. π.*, σ. 75-76, Α. Διάλλα, *ό. π.*, σ. 205, 246-247

δικαιολόγησε την πράξη του, λέγοντας πως η ζωή του βρισκόταν σε κίνδυνο· κατηγορήθηκε όμως ως προδότης και λιποτάκτης⁸⁸.

Στις 14 Ιουνίου 1821, οι Οθωμανοί εισέβαλαν στο Ιάσιο, αιχμαλωτίζοντας και θανατώνοντας κάθε Έλληνα που συναντούσαν. Ο θαρραλέος Αθανάσιος Καρπενησιώτης, μετά τις λιποταξίες του Πεντεδέκα και του Καντακουζηνού, ανέλαβε τη διοίκηση των εναπομεινάντων ατάκτων ελληνικών σωμάτων. Αποφάσισε, λοιπόν, να αντιμετωπίσει 6.000 Οθωμανούς στο Σκουλένι, έχοντας υπό τις διαταγές του μόλις 500 άνδρες. Μολαταύτα, ορκίσθηκε να αγωνισθεί μέχρι τέλους· στο ίδιο ακριβώς μέρος απ' όπου στις 22 Φεβρουαρίου ο μονόχειρας πρίγκιπας είχε διαβεί τον ποταμό Προύθο. Οι ανδρείοι εκείνοι μαχητές πολέμησαν με σθένος και τόλμη, ήταν όμως ακατόρθωτο να συντρίψουν τις ισχυρότερες εχθρικές δυνάμεις. Ο Αθανάσιος Καρπενησιώτης έπεσε ηρωικά και έγινε ο πρώτος μεγάλος αγωνιστής της Γραικικής Επανάστασης, που θυσίασε τη ζωή του για την ελευθερία. Οι Ρώσοι, από την αριστερή πλευρά του Προύθου, είχαν εντολή να τηρήσουν ουδέτερη στάση, ωστόσο τους είχε εντυπωσιάσει η γενναιοψυχία και το θάρρος των μαχητών. Μετά την ήττα, πολλοί Έλληνες κατέφυγαν στο Κισνόβι και την Οδησό για να σωθούν⁸⁹.

Εν τω μεταξύ, τα οθωμανικά στρατεύματα είχαν ήδη καταστείλει την Επανάσταση στη Βλαχία. Ο Βλαδιμηρέσκου με 2.000 υπολειπόμενους ενόπλους και ο Σάββας Φωκιανός με 1.500 πολιτοφύλακες έφυγαν από τη βλαχική πρωτεύουσα στις 15 Μαΐου, καθώς πληροφορήθηκαν ότι επρόκειτο να επιτεθούν στην πόλη πάνω από 20.000 στρατιώτες, οι οποίοι κινούνταν προς τα εκεί από σχεδόν κάθε κατεύθυνση.

Ο Φωκιανός αμφιταλαντευόταν, διατηρώντας διμερείς επαφές. Ο Βλάχος αρχηγός, όμως, είχε ήδη αποφασίσει να συμμαχήσει με τους Οθωμανούς, προκειμένου να τους ενισχύσει, και μαζί να εφορμήσουν κατά του επαναστατικού στρατού του Υψηλάντη και να τον συντρίψουν. Στα μέσα Μαΐου, οι Οθωμανοί επανέκτησαν την πόλη του Βουκουρεστίου και προχώρησαν σε συλλήψεις 150 Ορθοδόξων κατοίκων.

⁸⁸ Α. Ξόδιλος, *ό. π.*, σ. 67-73, Ν. Γκαϊντατζής, *ό. π.*, σ. 227-266, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 50, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 22-24, Α. Πρασά, *ό. π.*, σ. 76, Β. Παναγιωτόπουλος, *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση*, σ. 382-386, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 278

⁸⁹ Δ. Γατόπουλος, *ό. π.*, σ. 61, Γ. Κορδάτος, *ό. π.*, σ. 166, Α. Ξόδιλος, *ό. π.*, σ. 53-61, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 43-46, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 23-24, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 56, Α. Πρασά, *ό. π.*, σ. 76-77, Γ. Ι. Γκέκος, *Η επιστροφή: Αγωνιστές του Α. Υψηλάντη στον δρόμο για την Ελλάδα, 1822/1823*, Αθήνα 2021, σ. 142-144, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 278-279

Τους θανάτωσαν δι' απαγχονισμού ή ανασκολοπισμού, με την δικαιολογία, πως είχαν συμπράξει με τους επαναστάτες⁹⁰.

Απογοητευμένοι οι Έλληνες οπλαρχηγοί συνέταξαν μια τελευταία επιστολή προς τον Αλέξανδρο Α', ζητώντας του εναγωνίως στήριξη. Ο ευγενής πρίγκιπας επέλεξε να απευθυνθεί στην Ελισάβετ Αλεξέγιεβνα, τη σύζυγο του τσάρου, και τον Φρειδερίκο Γουλιέλμο Γ', τον βασιλιά της Πρωσίας. Δυστυχώς όμως, όταν οι παραλήπτες διάβασαν τις επιστολές αυτές, η εξέγερση των Φιλικών είχε καταπνιγεί⁹¹.

Πέραν τούτων, ο εθνεγέρτης έπρεπε να ασχοληθεί με την προδοσία του Βλαδιμηρέσκου. Ο Φωκιανός ενημέρωσε τον Υψηλάντη για τα καθέκαστα, προσδοκώντας να κερδίσει την εύνοιά του· μάταια όμως. Ο επαναστατημένος αριστοκράτης συνέχισε να τον αντιμετωπίζει με καχυποψία. Επειδή όμως ήταν σίγουρος για τη συμμαχία του Βλάχου αρχηγού με τους Οθωμανούς, διέταξε την άμεση σύλληψή του. Έτσι, μετέβη ο Γεωργάκης Ολύμπιος στο στρατόπεδο του Βλαδιμηρέσκου, όπου και τον συνέλαβε ενώπιον των στρατιωτών του. Τον έστειλε στον Υψηλάντη, ο οποίος τον καταδίκασε σε θάνατο για προδοσία. Ο Καραβιάς, ο Ορφανός, ο Πάργας και ο Λασσάνης εκτέλεσαν τα μεσάνυχτα της 23ης προς την 24η Μαΐου τον Βλάχο επαναστάτη, κατακρεουργώντας τον με τα σπαθιά τους. Αργότερα, ο Θεόδωρος Βλαδιμηρέσκου έγινε εθνικό σύμβολο του ρουμανικού λαού και τιμήθηκε για τους αγώνες του⁹².

Το τραγικό του τέλος φαίνεται ότι ωφέλησε τον στρατό του Υψηλάντη, καθώς πολλοί ένοπλοι του Βλαδιμηρέσκου εντάχθηκαν σε αυτόν, εξαιτίας της εμπιστοσύνης που έτρεφαν για τον Ολύμπιο. Οι στρατιωτικές δυνάμεις του Πόντιου ευπατρίδη μετακινήθηκαν στο Πιτέστι (116 χιλιόμετρα βορειοδυτικά του Βουκουρεστίου) και ήταν πλέον ικανές να αντικρούσουν τους Οθωμανούς. Σκοπός του μονόχειρα πρίγκιπα ήταν να επιτεθεί σε μία μικρή οθωμανική στρατιωτική μονάδα και να την αφανίσει,

⁹⁰ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 46, 8.6.1821, σ. 229-230, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 47, 52-53, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 24, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 56, Α. Πρασά, *ό. π.*, σ. 77-79, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 279-280

⁹¹ Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 261-262, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 280

⁹² *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 49, 19.6.1821, σ. 241-242, *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 50, 26.6.1821, σ. 247, Δ. Γατόπουλος, *ό. π.*, σ. 59-60, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 217-221, Γ. Κορδάτος, *ό. π.*, σ. 168, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 47-49, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 24-25, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 56, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 261-263, Σ. Σφέτας, *ό. π.*, σ. 133, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 280

προκειμένου να αναθαρρήσουν οι στρατιώτες του, πριν από την επίθεση στην πρωτεύουσα της Βλαχίας⁹³.

Τότε όμως ένα θλιβερό συμβάν άλλαξε την πορεία των εξελίξεων. Ενώ ισχυρές πεζικές και ιππικές οθωμανικές δυνάμεις κατευθύνονταν προς το στρατόπεδο των επαναστατών, ήλθαν σε σύγκρουση με μία μικρή ελληνική στρατιωτική μονάδα, της οποίας επικεφαλής ήταν ο χιλίαρχος Ιωάννης Κολοκοτρώνης, ο Γεράσιμος Ορφανός και ένας Σέρβος Αρχιμανδρίτης, γνωστός κοινώς ως παπά Σέρβος. Οι Έλληνες κατόρθωσαν να αποκρούσουν την επίθεση και τελικά να νικήσουν ένα τμήμα των οθωμανικών στρατευμάτων στο Νουτσέτ. Ωστόσο, ο Δούκας Κωνσταντίνου, ενώ είχε εγκαταλείψει τη μάχη μαζί με τους ιππείς του, πληροφόρησε λανθασμένα τον Υψηλάντη ότι μόνο εκείνος και το σώμα του σώθηκαν, ενώ όλοι οι υπόλοιποι σφαγιάστηκαν. Την εσφαλμένη αυτή είδηση τη διέδωσε είτε για να δικαιολογήσει τη φυγή του από το πεδίο της μάχης είτε γιατί είχε διαμορφώσει διαστρεβλωμένη εικόνα για την εξέλιξη της μάχης. Το αποτέλεσμα, όμως, ήταν τραγικό: τα επαναστατικά στρατεύματα πανικοβλήθηκαν και άρχισαν να διαφεύγουν σε κατάσταση πανικού. Ο Υψηλάντης επιχείρησε να εμποδίσει το μεγάλο κύμα φυγής, οι προσπάθειές του όμως ήταν ατελέσφορες. Το αρχηγείο, τα ζώα και τα εφόδια των εξεγερμένων εγκαταλείφθηκαν· ο στρατός κατευθύνθηκε εν εξάλλω καταστάσει προς Βορρά, στην πόλη Ρίμνικο (Râmnicu Vâlcea), σε απόσταση 48 χιλιομέτρων από τα αυστριακά σύνορα. Η άφιξη των νικητών στο Ρίμνικο αποτέλεσε χαρμόσυνο νέο, το ζημιογόνο γεγονός όμως είχε συμβεί. Στο μεταξύ, ο Δούκας, εξαιτίας του οποίου δημιουργήθηκε αυτό το χάος, λιποτάκτησε από το στρατόπεδο και κατέφυγε σε αυστριακό έδαφος⁹⁴.

3.5. Η μάχη του Δραγατσανίου

Στο Δραγατσάνι, έπειτα από μικρές συρράξεις στη Μικρή Βλαχία, περίπου 2.000 Οθωμανοί ένοπλοι οχυρώθηκαν σε διάφορα Μοναστήρια της περιοχής, ενώ οι εναπομείνουσες επαναστατικές δυνάμεις του Υψηλάντη (7.000 ένοπλοι και 4 κανόνια) διατάχθηκαν να τους περικυκλώσουν και να επιτεθούν στις 8 Ιουνίου. Μολονότι, η

⁹³ *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 50, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 25, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 56, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 262-264, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 280-281

⁹⁴ Δ. Γατόπουλος, *ό. π.*, σ. 62-63, Ι. Κ. Βασδραβέλλης, «Η συμμετοχή των Μακεδόνων οπλαρχηγών εις την Επανάστασιν των ηγεμονιών και η εποποιία της μονής του Σέκου (1821)», στα: *Μακεδονικά*, τ. 6 (1965), σ. 120-151, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 50-52, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 25, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 56, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 264-266, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 281

νίκη ήταν αναμφίβολη, εντούτοις χάθηκε, ένεκα της επιπολαιότητας και της απερισκεψίας του οπλαρχηγού Βασίλη Καραβιά. Υπό την επήρεια μέθης και φιλοδοξώντας να λάβει μόνος του το στεφάνι του θριάμβου –ενός εύκολου αλλά σημαντικού θριάμβου– όρμησε κατά των Οθωμανών με 500 ιππείς μία ημέρα νωρίτερα από την προκαθορισμένη, περιφρονώντας τις ξεκάθαρες εντολές του Υψηλάντη και του Ολύμπιου⁹⁵.

Ο Νικόλαος Υψηλάντης με τους Ιερολοχίτες έτρεξαν σε βοήθειά τους, ωστόσο το εμπειροπόλεμο ελαφρύ ιππικό των Οθωμανών, οι περιβόητοι Ντελήδες, σκόρπισαν τους ιππείς του Καραβιά και κατόπιν στράφηκαν εναντίον των νεαρών Ιερολοχιτών. Όπως αναφέρει ο Σπυρίδων Τρικούπης: «Είναι πασίγνωστο πόσο σφοδρή είναι η αρχική επέλαση του τουρκικού ιππικού». Το ιππικό του Καραβιά υποχώρησε, εγκαταλείποντας μόνους στο πεδίο της μάχης τους θαρραλέους, πλην όμως απειροπόλεμους, Ιερολοχίτες, οι οποίοι βάδιζαν απροστάτευτοι μέσα στην ανοιχτή πεδιάδα. Οι Ντελήδες διέλυσαν τις τάξεις τους και άρχισαν να τους κατασφάζουν.

Περισσότεροι από τους μισούς (205 Ιερολοχίτες) έπεσαν μαχόμενοι «πεσόντες ως ευθαλείς κλάδοι υπό την κοπτεράν αζίνην του στιβαρού ξυλοκόπου», όπως με γλαφυρότητα σημειώνει ο Τρικούπης. Τριάντα επτά Έλληνες τραυματίστηκαν, αιχμαλωτίστηκαν και στάλθηκαν στην Κωνσταντινούπολη για να αποκεφαλισθούν. Βαδίζοντας προς τον θάνατο, οι νεαροί αυτοί Ιερολοχίτες τραγουδούσαν τον «Θούριο» του Ρήγα⁹⁶.

Ο αφανισμός θα ήταν ολοσχερής, εάν δεν κατέφθαναν στο πεδίο της μάχης ο Γεωργάκης Ολύμπιος και μερικοί άλλοι οπλαρχηγοί, που διέσωσαν από τον θάνατο και την αιχμαλωσία τους υπόλοιπους 136 πολεμιστές. Όπως αναφέρει ο Φιλήμων: «Ούτως απωλέσθη εν ολίγη ώρα μία των γλυκυτέρων ελπίδων της Ελλάδος, ο ιερός λόχος...». Ο χαμός των γενναίων αυτών μαχητών σημάδεψε την Επανάσταση στη Μολδοβλαχία

⁹⁵ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 54, 17.7.1821, σ. 261-262, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 228-230, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 286-288, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 53-54, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 25, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 56-57, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 267, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 282

⁹⁶ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 53, 10.7.1821, σ. 257-258, *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 54, 17.7.1821, σ. 261-262, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 230-231, Β. Β. Σφυρόερας, *Η Ελληνική Επανάσταση*, Αθήνα 1978, σ. 50, Ε. Μωραϊτίνης-Πατριαρχέας, *Απομνημονεύματα του Πρίγκηπος Νικολάου Υψηλάντη*, Αθήνα 1986, σ. 43-47, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 55, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 25, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 57, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 267, Ι. Κ. Μαζαράκης-Ατινιάν, *ό. π.*, σ. 81, Γ. Ι. Σούρλας, *ό. π.*, σ. 122-124, Θ. Μ. Βερέμης – Γ. Σ. Κολιόπουλος – Ι. Δ. Μιχαηλίδης, *1821: Η δημιουργία ενός έθνους-κράτους*, Αθήνα 2018, σ. 111-112, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 282

και οδήγησε συνακόλουθα στη διάλυση του επαναστατικού στρατού του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Στερήθηκε επίσης το νεοσύστατο κράτος της Ελλάδας τους άξιους και ανδρείους Ιερολοχίτες, καθώς με τη μόρφωση και τη φιλοπατρία τους θα μπορούσαν να προσφέρουν τα μέγιστα, αναλαμβάνοντας διοικητικά και οργανωτικά καθήκοντα.

Αυτό ήταν το τέλος. Ο στρατός πλέον έχει διασπασθεί. Μόνο μπουλούκια περιπλανώνται στην περιοχή της Μικρής Βλαχίας κοντά στα αυστριακά σύνορα, προκαλώντας φόβο, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται ο επαναπατρισμός των κατοίκων. Σε ορισμένες περιοχές της υπαίθρου θα επικρατεί για μήνες χάος και αναταραχή· λεηλασίες, καταστροφές και ποικίλες παρανομίες λαμβάνουν χώρα, προερχόμενες από όλες τις πλευρές, κυρίως όμως από τα οθωμανικά στρατεύματα⁹⁷.

Ο Ρουμάνος ποιητής Grigore Alexandrescu τιμά το σώμα των Ιερολοχιτών, γράφοντας με γλαφυρότητα: «Κι ο νους μου πήγε σ' εκείνους που ίσκιος τους καλύπτει, στη νέα Ελλάδα που αυτοί της στάθηκαν στήριγμα, γιατί η υπέρ του Έθνους θυσία γίνεται δεκτή στα επουράνια, ενώ των μαρτύρων το αίμα είναι ένας βλαστός που αργά ή γρήγορα μέλλει να καρπίσει»⁹⁸.

⁹⁷ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 53, 10.7.1821, σ. 257-258, *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 54, 17.7.1821, σ. 261-262, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 231-232, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *Οι Έλληνες σπουδαστές στα 1821*, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 43-44, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 289-296, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 55-56, Εμ. Ξάνθος, *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2002, τ. 3, σ. 25, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 57, Α. Πρασσά, *ό. π.*, σ. 79, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 267-269, Γ. Ι. Σούρλας, *ό. π.*, σ. 124-126, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 282, Λ. Μπιλοπούσοβα, *ό. π.*, σ. 77

⁹⁸ Γ. Ι. Σούρλας, *ό. π.*, σ. 131-132

Δ' Κεφάλαιο

Οι τελευταίες εξελίξεις και τα χρόνια της αιχμαλωσίας

4.1. Η καταφυγή του Υψηλάντη και της συνοδείας του στην Αυστρία

Η μάχη του Δραγατσανίου (7/19 Ιουνίου 1821) είχε καταστρεπτικές συνέπειες και κατ' ουσίαν, ήταν εκείνη που καθόρισε την πορεία των εξελίξεων και αποδιοργάνωσε τον στρατό του Υψηλάντη, τα απομεινάρια του οποίου διασπάστηκαν σε μικρές ομάδες, επιχειρώντας να γλυτώσουν. Κυνηγήθηκαν και σταδιακά εξοντώθηκαν από τις οθωμανικές ή τις τοπικές ένοπλες δυνάμεις. Ορισμένοι αποπειράθηκαν να φθάσουν στη Ρωσία, την Αυστρία ή ακόμα και την Ελλάδα, ώστε να μπορέσουν να λάβουν μέρος στην Επανάσταση που ήδη είχε ξεσπάσει εκεί. Με την τελευταία ημερήσια διαταγή του, την οποία εξέδωσε μία ημέρα μετά τη δεινή ήττα, ο Έλληνας αρχηγός κήρυξε το τέλος της εκστρατείας του, αποκηρύσσοντας τους προδότες και τους λιποτάκτες, επαινώντας όμως το παράδειγμα και τις πατριωτικές αρετές των Ιερολοχιτών. Ύστερα από τρεισήμισι μαρτυρικούς μήνες, ο επαναστατικός αγώνας του Υψηλάντη έληξε με δραματικό τρόπο.

Επικρατεί έντονη αναταραχή και η ζωή του μονόχειρα πρίγκιπα απειλείται, καθώς οι Οθωμανοί ζητούν το κεφάλι του έναντι αμοιβής. Ορισμένοι, μάλιστα, σχεδιάζουν να τον συλλάβουν. Αισθανόμενος, λοιπόν, ανασφάλεια και έντονη θλίψη, αποφάσισε να φύγει από το Ρίμνικο και να κατευθυνθεί προς το Μοναστήρι Κόζια, κοντά στα αυστριακά σύνορα. Σκέφθηκε να περάσει σε αυστριακό έδαφος, επιθυμώντας να βρει τρόπο να μεταβεί στην Πελοπόννησο, προκειμένου να συμμετάσχει στη Γραικική Επανάσταση που είχε ξεσπάσει εκεί⁹⁹.

Αξίζει, ωστόσο, να υπογραμμισθεί στη συνάφεια αυτή ότι η Αυστρία και η Ρωσία, πριν από τη μάχη στο Δραγατσάνι, είχαν συμφωνήσει να χορηγηθεί στον Αλέξανδρο πλαστό διαβατήριο, ώστε να διασχίσει τα εδάφη της Αυστρίας ανεμπόδιστα, να φθάσει στο Αμβούργο και από εκεί να μεταβεί στην Αμερική. Φυσικά, οι Αυστριακοί είχαν διαφορετικά σχέδια. Στην επιστολή του Μέτερνιχ προς τον υπουργό Στρατιωτικών (3.6.1821) φανερώνονται οι αληθινές προθέσεις του: «Με την απομάκρυνση του υπαιτίου των ταραχών και στις δύο Ηγεμονίες την στιγμή αυτή, οι

⁹⁹ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 53, 10.7.1821, σ. 257-258, Δ. Γατόπουλος, *ό. π.*, σ. 66-69, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 233-234, Γ. Κορδάτος, *ό. π.*, σ. 168-169, Ε. Μωραϊτίνης-Πατριαρχέας, *ό. π.*, σ. 134-138, *ΙΝΕ*, τ. 3 (2003), σ. 57, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 269, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 284

σύντροφοί του θα διαλυθούν πιθανότατα από μόνοι τους και η εξουσία θα επανέλθει στον νόμιμο κάτοχό της, ενώ εμείς, από την άλλη πλευρά, θα επωφεληθούμε της ευκαιρίας για να συλλάβουμε τον επικίνδυνο αυτόν άνδρα και να πάρουμε τα κατάλληλα μέτρα». Όπως γίνεται αντιληπτό, η πορεία του Αλέξανδρου Υψηλάντη έχει αποφασισθεί εκ των προτέρων, ενώ ο ίδιος είναι εντελώς ανυποψίαστος¹⁰⁰.

Ο εθνεγέρτης, λοιπόν, αποφάσισε να ακολουθήσει το σχέδιο αυτό, για την εκτέλεση του οποίου εγγυήθηκε ο ίδιος ο Μέτερνιχ. Απέστειλε λοιπόν τον Γεώργιο Λασσάνη στα αυστριακά σύνορα, προκειμένου να λάβει την απαιτούμενη άδεια, ώστε να εισέλθει εκείνος και η συνοδεία του στην Αυστρία. Ασφαλώς, ο αρχηγός της Φιλικής δεν είχε πρόθεση να εγκαταλείψει τους αδελφούς του και ορισμένα πρόσωπα του στενού του κύκλου. Έτσι, οι αυστριακές αρχές έδωσαν τη συγκατάθεσή τους και χορήγησαν πλαστά διαβατήρια στον ευγενή πρίγκιπα, τους δύο νεότερους αδελφούς του και τέσσερα ακόμα πρόσωπα της ακολουθίας του. Βεβαίως, όπως προαναφέρθηκε, ο Αλέξανδρος δεν σκόπευε να φύγει για την Αμερική· θερμή του επιθυμία ήταν η μετάβασή του στον Νότο της Βαλκανικής. Προτού αναχωρήσει ο Έλληνας αρχηγός αγκάλιασε συγκινημένος τον γενναίο Γεωργάκη Ολύμπιο και με λυγμούς ευχήθηκαν ο ένας στον άλλον να ανταμώσουν στην ελεύθερη πατρίδα· η ευχή όμως αυτή δεν πραγματοποιήθηκε¹⁰¹.

Ο ευγενής ευπατρίδης, οι αδελφοί του, Νικόλαος και Γεώργιος, ο Γεώργιος Λασσάνης, ο Γεράσιμος Ορφανός, ο Κωνσταντίνος Καβαλλερόπουλος και ο Wazlon Hornowsky (Γαρνόφσκυ) πέρασαν το συνοριακό πέρασμα του Κόκκινου Πύργου (Rothenthurm), πλησίον της πόλης Σιμπίου της Τρανσυλβανίας και εισήλθαν στην Αυστριακή Αυτοκρατορία στις 16/28 Ιουνίου 1821. Το πλαστό διαβατήριο του Αλέξανδρου ήταν έτοιμο: Δημήτριος Παλαιογενίδης, μεγαλέμπορος, Ρώσος υπήκοος.

Στην Αυστρία κατέφυγε και το μεγαλύτερο μέρος του επαναστατικού στρατού και 100 διασωθέντες Ιερολοχίτες, ενώ ο ηγέτης τους βάδιζε εν αγνοία του προς την

¹⁰⁰ Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 233-234, Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828: Επί τη βάσει ανεκδότων εγγράφων εκ των μυστικών αρχείων της Βιέννης*, Αθήνα 1969, σ. 15-16, στο εξής βλ. Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, Ε. Μωραϊτίνης-Πατριαρχέας, *ό. π.*, σ. 136-141, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 13-14, Γ. Ι. Σούρλας, *ό. π.*, σ. 140, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 284-285

¹⁰¹ Δ. Γατόπουλος, *ό. π.*, σ. 68-70, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 234, Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 17-19, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 13-14, Γ. Λ. Αρς, «Αλέξανδρος Υψηλάντης, εθνικός ήρωας της Ελλάδας. Άγνωστα στοιχεία για τη ζωή και την πατριωτική του δράση», στα: *Πρακτικά της Επιστημονικής Διημερίδας (25-26 Φεβρ. 1993)*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 17-18, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 269-270, Γ. Ι. Σούρλας, *ό. π.*, σ. 140

αιχμαλωσία. Στην πραγματικότητα, οι Ρώσοι παρέδωσαν τον Φαναριώτη αξιωματικό στους Αυστριακούς. Έτσι, παρά την πρότερη διαβεβαίωση που είχε λάβει, εκείνος, οι αδελφοί του και η μικρή του συνοδεία συνελήφθησαν στις 24 Ιουλίου 1821, έπειτα από διαταγή του αυτοκράτορα της Αυστρίας, καθώς τους θεώρησε πολιτικούς κρατουμένους. Η χαλεπή περίοδος της αιχμαλωσίας μόλις είχε ξεκινήσει¹⁰².

4.2. Το τέλος της Επανάστασης στη Μολδοβλαχία

Μετά τη φυγή του ηγέτη της Φιλικής στην Αυστρία, οι Οθωμανοί και όσοι συνέπραξαν μαζί τους –όπως ο προδότης Σάββας Φωκιανός– καταδίωκαν και σκόρπιζαν αδιάκοπα τα υπολείμματα του στρατού του Υψηλάντη. Μάλιστα, αρκετοί εντόπιοι, οι οποίοι ήταν εξοργισμένοι με τους επαναστάτες, πρόδωσαν πολλούς άνδρες, που δεν είχαν προλάβει να περάσουν σε αυστριακό έδαφος και είχαν κρυφθεί σε πόλεις και χωριά. Κατέδωσαν ακόμα και αθώους, κατηγορώντας τους ως Φιλικούς. Συλλαμβάνονταν, βασανίζονταν και, τέλος, θανατώνονταν¹⁰³.

Άξιο μνείας είναι το τέλος του εύψυχου παπά Σέρβου: κατέφυγε στην Αυστρία, απελάθηκε όμως και στάλθηκε πίσω στη Βλαχία. Καταδιώχθηκε με μανία από τους Οθωμανούς, ώσπου πέφτοντας από απόκρημνο βράχο καθλώθηκε και αιχμαλωτίστηκε. Οδηγήθηκε στο Βουκουρέστι και από εκεί στη Σιλίστρια, όπου βασανίστηκε ανελέητα και κατόπιν εκτελέστηκε.

Εκτιμάται ότι σχεδόν 900 Έλληνες, Βούλγαροι, Σέρβοι και Βλάχοι αιχμαλωτίστηκαν από τις αντίπαλες δυνάμεις και οδηγήθηκαν εν τέλει στον θάνατο. Ο προδότης Σάββας Φωκιανός, ο οποίος επέλεξε να προσχωρήσει πλέον απροκάλυπτα στην οθωμανική πλευρά, κυνήγησε και αποκεφάλισε μικρές ομάδες μαχητών, μεταξύ των οποίων και 20 Ιερολοχίτες. Τα κεφάλια τους, ως τρόπαια, τα πρόσφερε στον κεχαγιάμπεη. Εκείνος και οι άνδρες του εισήλθαν με λαμπρότητα στην πρωτεύουσα της Βλαχίας στις 6/18 Αυγούστου 1821, νομίζοντας πως θα αμειφθούν για τις πράξεις

¹⁰² *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 53, 10.7.1821, σ. 257, Δ. Γατόπουλος, *ό. π.*, σ. 70-76, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 234-236, Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 17-20, Ε. Μωραϊτίνης-Πατριαρχέας, *ό. π.*, σ. 142-145, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 14, G. Aris – C. Svolopoulos, *Alexandre Ypsilanti Correspondance inédite 1816-1828*, Thessaloniki 1999, σ. 41, *INE*, τ. 3 (2003), σ. 57-58, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 270, 280, Γ. Ι. Σούρλας, *ό. π.*, σ. 141, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 261-271, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 284-285, Λ. Μπιλοούσοβα, *ό. π.*, σ. 48

¹⁰³ *IEE*, τ. 12 (2000), σ. 63, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 268-271, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αιυάν, *ό. π.*, σ. 81, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 282

τους. Εντούτοις, την επομένη, ο Σάββας και οι περισσότεροι άνδρες του θανατώθηκαν ή κάηκαν ζωντανόι από τους Οθωμανούς, οι οποίοι δεν τους είχαν εμπιστοσύνη¹⁰⁴.

Ο Καραβιάς πέρασε σε αυστριακό έδαφος και εξαφανίστηκε· το 1825 άνοιξε ταβέρνα στην Ελλάδα. Ο Ιωάννης Κολοκοτρώνης, ο οποίος κατόρθωσε να επιτύχει μία σημαντική νίκη κατά των Οθωμανών, κατάφερε να διασχίσει τα Βαλκάνια και να φθάσει στην Πελοπόννησο σε λιγότερο από δύο μήνες. Έλαβε μέρος στην πολιορκία της Τριπολιτσάς, στο πλευρό του ξαδέλφου του, του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη¹⁰⁵.

Όσον αφορά τους δύο ανδρείους και πιστούς στον Υψηλάντη οπλαρχηγούς, τον Γεωργάκη Ολύμπιο και τον Ιωάννη Φαρμάκη, οι οποίοι δεν εγκατέλειψαν τον αρχηγό τους, αλλά ούτε τον ακολούθησαν στην Αυστρία, συνέχισαν επί σχεδόν τρεις μήνες να μάχονται μαζί με 2.000 ενόπλους κατά των εχθρικών δυνάμεων. Πίστευαν πως μετά την αποχώρηση του πρέσβη της Ρωσίας Γκριγκόρι Στρογκανόφ από την Κωνσταντινούπολη, θα ξεσπούσε Ρωσοτουρκικός πόλεμος, όπως εντόνως διαδιδόταν. Επιθυμώντας, λοιπόν, οι δύο οπλαρχηγοί να διατηρήσουν την ελπίδα της ελευθερίας μέχρι τότε, οχυρώθηκαν, στις 19 Αυγούστου, με λιγότερους από 400 άνδρες στη Μονή Σέκου, η οποία κείται στη Βόρεια Μολδαβία, κοντά στα αυστριακά σύνορα. Εκεί, ο εντόπιος πληθυσμός είχε δυσμενή διάθεση απέναντι στους Έλληνες, καθώς πίστευε πως είναι χειρότεροι από τους Οθωμανούς.

Για περισσότερο από έναν μήνα, υπεραμύνθηκαν της θέσεώς τους, ωστόσο υποχρεώθηκαν να παραδοθούν, δεχόμενοι τη διαμεσολάβηση του Αυστριακού πράκτορα Wolf που συνόδευε τους Οθωμανούς. Οι τελευταίοι, όμως, δεν τήρησαν τα υπεσχημένα και όρμησαν κατά των άοπλων αιχμαλώτων μέσα στην αυλή της Μονής. Όπως παραστατικά αναφέρει ο Wolf: «διέπραξαν φρικαλεότητες που μόνο γενίτσαροι τις κάνουν». Οι Οθωμανοί τούς εξόντωσαν σχεδόν όλους, ο Ιωάννης Φαρμάκης συνελήφθη, μετεφέρθη στην πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και ύστερα από σκληρά βασανιστήρια, εκτελέστηκε¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 242-243, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 304-308, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 64-66, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 271-272, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 286-287

¹⁰⁵ Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 246-247, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 66, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 287

¹⁰⁶ *Ελληνικός Τηλέγραφος*, αρ. φ. 71, 4.12.1821, σ. 336-337, Σπ. Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1888, τ. 1, σ. 109-111, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 243-244, Ν. Γκαϊντατζής, *ό. π.*, σ. 227-266, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 313-315, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 66-67, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 290-293, Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *ό. π.*, σ. 82, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 287

Τι απέγινε όμως ο Γεωργάκης Ολύμπιος; Αρκετές μαρτυρίες αναφέρουν πως ήταν ο πιο ανδρείος, άξιος, αφοσιωμένος, ευσυνείδητος και έντιμος διοικητής του επαναστατικού στρατού του Υψηλάντη. Αξίζει στη συνάφεια αυτή να παρατεθεί το απόσπασμα του Γκόρντον, στο οποίο περιγράφεται με παραστατικότητα και γλαφυρότητα το θλιβερό και συνάμα ηρωικό τέλος του σπουδαίου αυτού μαχητή της ελευθερίας:

«Γνωρίζοντας ότι η κατάστασή του ήταν απελπιστική, συγκέντρωσε τους συντρόφους του και τους απεύθυνε μια ομιλία που αξίζει να καταγραφεί, όπως σώθηκε από τον γραμματέα του, ο οποίος γλίτωσε από τη γενικευμένη σφαγή. “Αδελφοί μου”, είπε, “υπό τις τρέχουσες περιστάσεις το μόνο που πρέπει να ευχόμαστε είναι ένας ένδοξος θάνατος, και είμαι βέβαιος πως εδώ δεν υπάρχει κανένας τόσο τιποτένιος ώστε να λυπάται για τη ζωή του. Ας μιμηθούμε εκείνους τους γνήσιους Έλληνες, τους συντρόφους μας, τα νεκρά κορμιά των οποίων απλώνονται στις πεδιάδες στο Δραγατσάνι και το Σκουλένι, και το αίμα των οποίων απαιτεί εκδίκηση. Αν πεθάνουμε σαν εκείνους, ίσως κάποια μέρα, στο μέλλον, οι ομογενείς μας να συλλέξουν τα οστά μας και να τα μεταφέρουν στην κλασική γη των προγόνων μας”. Έχοντας ολοκληρώσει τη σύντομη και ενθουσιώδη ομιλία του, αποσύρθηκε σε μια κάμαρα όπου είχαν εναποθέσει τα πολεμοφόδια και, βλέποντας ότι οι Οθωμανοί είχαν αρχίσει να διαρρηγνύουν τη μεγάλη πύλη της μονής, είπε μια σύντομη προσευχή και έπειτα έβαλε φωτιά στην πυρίτιδα και τινάχτηκε στον αέρα μαζί με τέσσερις από τους συντρόφους του. Μιας και είχε παλαιότερα υπηρετήσει στο ελαφρύ πεζικό της Ρωσίας, φορούσε στο πέτο του το παράσημο του Αγίου Βλαδίμηρου και όταν πέθανε ήταν περίπου σαράντα πέντε ετών. Με τον θάνατό του έπαψε κάθε αντίσταση στις Παραδουνάβιες επαρχίες»¹⁰⁷.

Ένα σημείο, ωστόσο, που θέλει προσοχή και θα πρέπει να τονισθεί είναι το εξής: ο Γεωργάκης Ολύμπιος σκοτώθηκε στις 29-30 Αυγούστου 1821. Ο Ιωάννης Φαρμάκης ήταν εκείνος ο οποίος συνέχισε την αντίσταση κατά του ασφυκτικού οθωμανικού κλοιού επί 14 ημέρες μετά τον θάνατο του Ολύμπιου. Αν και τραυματισμένος, εμπύχωνε τους άνδρες του με τον ηρωισμό του.

¹⁰⁷ Σπ. Τρικούπης, *ό. π.*, σ. 111-112, Δ. Α. Κόκκινος, *ό. π.*, σ. 244-246, Ν. Γκαϊντατζής, *ό. π.*, σ. 227-266, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *Οι Έλληνες σπουδαστές στα 1821*, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 45-47, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 314-315, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 67-69, Α. Πρασά, *ό. π.*, σ. 80-81, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 293-296, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 287-288, Λ. Μπιλοούσοβα, *ό. π.*, σ. 79-80

Η καταστροφή στη Μονή Σέκου σφράγισε τον επαναστατικό αγώνα του Αλέξανδρου Υψηλάντη και έγραψε τον τραγικό επίλογο του ελληνικού δράματος στις Παρίστριες Ηγεμονίες. Η τραγωδία, ωστόσο, του πρωτεργάτη των πολεμικών επιχειρήσεων θα συνεχιζόταν στην αυστριακή φυλακή¹⁰⁸.

4.3. Τα χρόνια της αιχμαλωσίας και το τέλος του Φαναριώτη πρίγκιπα

«Ανοίγομεν την αυλαίαν μιας ελληνικής τραγωδίας, η οποία επαίζετο καθημερινώς επί επτά ολόκληρα έτη.», γράφει με γλαφυρότητα ο Πολυχρόνης Κ. Ενεπεκίδης στη μελέτη του για την περίοδο της αιχμαλωσίας του πρωτεργάτη της Γραικικής Επανάστασης και της συνοδείας του. Ένα γαλλικό έγγραφο, το οποίο φέρει την ιδιόχειρη υπογραφή του Αλέξανδρου Υψηλάντη, αναφέρει:

«Υποχρεούμαι επί τω λόγω της τιμής μου ότι θα τηρήσω μεγίστην εχεμύθειαν ως προς τον τόπον της παραμονής μου και ότι δεν θα γράψω τίποτε ούτε εις τους συγγενείς μου ούτε και εις άλλα πρόσωπα. Επίσης εγγυώμαι το αυτό διά τους αδελφούς μου και τα τέσσερα πρόσωπα της ακολουθίας μου.

Εγένετο εν Άραντ παρουσία του αντιστρατήγου Torry και του συνταγματάρχου Lebzeltern τη 13η Ιουλίου 1821.

Αλέξανδρος Υψηλάντης»¹⁰⁹.

Με την υπογραφή της επιστολής αυτής ξεκινά η μαρτυρική περίοδος της αιχμαλωσίας του μονόχειρα πρίγκιπα. Ποιοι όμως τον οδήγησαν σε αυτήν την παγίδα; Οι Ρώσοι τού είπαν ψευδώς ότι θα μπορούσε να διασχίσει ελεύθερα τα εδάφη της Αυστρίας, ούτως ώστε να φθάσει στο λιμάνι του Αμβούργου και να επιβιβασθεί σε ένα πλοίο για την Αμερική. Οι Αυστριακοί τον παραπλάνησαν και τον διαβεβαίωσαν πως θα μπορούσε ακώλυτα να ακολουθήσει το παραπάνω σχέδιο, χορηγώντας του, παράλληλα, πλαστό διαβατήριο¹¹⁰.

Στους πολιτικούς κρατούμενους δόθηκαν αυστριακά ψευδώνυμα (στον Αλέξανδρο Υψηλάντη δόθηκε το πλαστό όνομα «Βαρόνος Schönwarth») και

¹⁰⁸ Ν. Γκαϊντατζής, *ό. π.*, σ. 259, *ΙΕΕ*, τ. 12 (2000), σ. 67-69, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 299

¹⁰⁹ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 9, 14, Γ. Καμαράδος-Βυζάντιος, *ό. π.*, σ. 270-271

¹¹⁰ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 2, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 280

οδηγήθηκαν στον τόπο φυλάκισής τους, το φρούριο Μουνκάτς, που βρίσκεται στη σημερινή Δυτική Ουκρανία. Οι απάνθρωπες συνθήκες κράτησης στα κελιά της ειρκτής του φρουρίου κλόνισαν ανεπανόρθωτα την κατάσταση της υγείας των εγκλείστων, κυρίως του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Τα ιστορικά τεκμήρια που έχουν διασωθεί από τον Ιωάννη Φιλήμονα αλλά και από τον Γεώργιο Λασσάνη, ο οποίος γνώρισε εκ του σύνεγγυς τη δυστυχία της αιχμαλωσίας, είναι διαφωτιστικές. Ο πρώτος περιγράφει λεπτομερειακά: «Κατά διαταγήν δε αυτού [του διοικητή] και ώρα δεκάτην [το βράδυ] ακολουθήσας ο Υψηλάντης τω επιστάτη, φανόν τινα αμυδρού φωτός φέροντι, ωδηγείτο εν τω μέσω βαθυτάτης σιωπής εις το διορισθέν κατάλυμα, όπερ εξεθειάζεν αυτό ο διοικητής ως το μάλλον άριστον, ευάερρον και υγιεινόν. Αφ' ου κατέβη και ανέβη πολλάς κλίμακας, όλας θολωτάς και ζοφεράς, έφθασε, κατά το άκρον μακράς τινος στοάς, ενώπιον σιδηράς θύρας, ην ο δεσμοφύλαξ ανοίξας εισήγαγε τούτον εν μικρώ θαλάμω θολωτώ και φωτιζομένω διά μικράς τινος οπής, υπαρχούσης πλησίον της οροφής. Του θαλάμου αυτού τα έπιπλα συνέκειντο εκ μιάς παλαιάς κλίνης ύψους ημίσεως ποδός, και μιάς βαναύσου έδρας. Έφθασε δε εις τον ανώτατον βαθμόν η έκπληξις του Υψηλάντου, ότε παρετήρησε χονδρούς ήλους μετά σιδηρών δακτυλίων, εμπειημένους επί των τοίχων και του πατώματος. Ερωτήσας τον ψυχρόν δεσμοφύλακα έμαθεν, ότι το μέρος τούτο έστιν η ειρκτή του φρουρίου. Ερωτήσας προσέτι τούτον, πού εισίν οι συνοδοιπόροι αυτού, έμαθεν, ότι πλησίον υπάρχουσι κεχωρισμένοι απ' αλλήλων και κεκλεισμένοι εν ομοίοις δωματίοις»¹¹¹.

Έπειτα από επτά εβδομάδες απόλυτης απομόνωσης, δόθηκε η δυνατότητα στους εγκαθειρκτους να κάνουν νυχτερινούς περιπάτους σε καθορισμένο σημείο των τειχών του φρουρίου, ώστε να μην γίνονται αντιληπτοί από άλλους κρατουμένους. Τους επετράπη επίσης να αλληλογραφούν με οικεία πρόσωπα, ωστόσο οι επιστολές τους γράφονταν παρουσία του διοικητή της φρουράς και εν συνεχεία ελέγχονταν από τον ίδιο τον Μέτερνιχ. Αναπόδραστο απότοκο της αδιάλλακτης πολιτικής γραμμής του τελευταίου, ήταν η απόφασή του να καλύπτουν οι ίδιοι οι αιχμάλωτοι τα έξοδα για τη συντήρησή τους¹¹².

¹¹¹ Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1859, τ. 2, σ. 192-193, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 280, Ι. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, *Η Φυλακή-Ταξιδιωτικές Σημειώσεις*, Αθήνα 2023, σ. 109-110

¹¹² Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 34-36, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 280, Γ. Γιαννόπουλος, *ό. π.*, σ. 65, Ι. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, *ό. π.*, σ. 110, Ν. Ζυγούρη, «Γεώργιος Λασσάνης: Φιλικός, Ιερολοχίτης, λόγιος και πολιτικός», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή «Σελίδες Ιστορίας»*, 4.2.2024, σ. 20

Η μητέρα των Υψηλάντη, η Ελισάβετ Βακαρέσκου, επρόκειτο να γίνει το βασικό στήριγμα για την επιβίωση των φυλακισμένων, καθώς εκείνη αγωνιζόταν να εξοικονομεί και να τους στέλνει χρήματα, ενώ συγχρόνως, προσπαθούσε να τους εμπυχώνει και να τους στηρίζει ηθικά και ψυχικά, τονίζοντας ότι δεν έπρεπε να χάνουν την ελπίδα τους. Είχε δύσκολο έργο να επιτελέσει, καθότι κτήματα και εισοδήματα της οικογένειας Υψηλάντη είχαν δεσμευθεί από τους Ρώσους, ενώ άλλα περιουσιακά στοιχεία πωλήθηκαν και υποθηκεύθηκαν, ώστε να εξασφαλισθούν οι αναγκαίοι πόροι για τη διαβίωση των κρατουμένων. Επίσης, ας μην λησμονούμε ότι η ίδια οικογένεια είχε καλύψει τα 3/4 των εξόδων του επαναστατικού εγχειρήματος των Ελλήνων. Χαρακτηριστική και συγκινητική είναι η πρώτη επιστολή του Αλέξανδρου Υψηλάντη προς τη μητέρα του, εκ της οποίας προκύπτουν στοιχεία τόσο για την ψυχική του διάθεση, όσο και για τη βαθιά αγάπη που της τρέφει:

«Άνευ τόπου, 10/22 Αυγούστου 1821.

Τι ημέρα αυτή! Ποια ώρα! Τι θαυμάσια, ευτυχισμένη στιγμή!

Πώς θα μπορέσω να την εκφράσω; Πόσοι άνθρωποι θα μπορούσαν να αισθανθούν την χαρά που αισθάνεται η καρδιά μου όταν πιάνω την πέννα να σας γράψω για τον σεβασμό, την αγάπη και την λατρεία μου και να σας πω πόσο μεγάλος είναι ο πόνος μου, όταν σκέπτομαι σε ποια κατάσταση βρίσκεται η αγαπημένη μου μητέρα, αφού δεν πήρε ειδήσεις τόσον πολύν καιρό από τον Αλέκο της, από τα παιδιά της. Με την βοήθεια του Θεού και την ευλογία σας όλοι είμεθα υγιείς. Χρειαζόμεθα όμως χρήματα και στείλτε μας όσα περισσότερα μπορείτε και είσθε σε θέσι και όσο το δυνατό γρηγορότερα. Να τα αποστείλετε προς την διεύθυνσι: Προς την Α. Εξοχότητα, τον κόμιτα ντε Μπελλεγκάρντε, Στρατάρχη και Πρόεδρον του Αυλικού Πολεμικού Συμβουλίου.

Αγαπημένη μου μητέρα! Η προσευχή και τα δάκρυα μιας μητέρας, και μάλιστα μιας τέτοιας μητέρας όπως Σεις, σεβαστή αυθέντισσα, έχουν δύναμι εμπρός στον Δικαιότατο. Ας ελπίσωμε στον Παντοκράτορα και όλα θα πάνε κατ' ευχήν. Φιλώ εγκάρδια όλους τους φίλους. Σεις, αγαπημένη μου μητέρα, και οι συγγενείς μας είθε να προσεύχεσθε στον Θεό γι' αυτούς που με αγαπούν και είθε να μη μιαίνετε την αγγελική, αθώα σας ψυχή με την ανάμνησιν εκείνων που μας κάνουν κακό! Σας φιλώ πολλές φορές με σεβασμό το χέρι και μένω πάντοτε δικός σας.

Αλέκος»¹¹³.

Το πρώτο εκείνο διάστημα της εγκάθειρξής τους, ο Εμμανουήλ Ξάνθος προσπάθησε να τους επισκεφθεί, ωστόσο δεν του δόθηκε η άδεια. Εν τω μεταξύ, η σωματική και ψυχική υγεία των δεσμοτών σταδιακά επιδειωνόταν, γεγονός που υποχρέωσε τον διοικητή της φρουράς να στείλει έκθεση προς τις αρχές της Βιέννης, περιγράφοντας την κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει οι φυλακισμένοι επαναστάτες. Αναφέρει συγκεκριμένα ότι: «[...] Οι πέντε ασθενείς έχουν ανάγκη μακράς θεραπείας επειδή το κακόν ερρίζωσεν εις αυτούς εν μέρει ένεκα παραμελήσεως, εν μέρει δε ένεκα προχείρου και αντιδιαγνωστικής θεραπείας. Διά να αρθή δε ριζικώς και εντελώς απαιτείται χρόνος και επιμέλεια. [...]». Για την περίπτωση όμως του Έλληνα αρχηγού τα ιστορικά ντοκουμέντα αναφέρουν ότι έπασχε από μια ψυχική ασθένεια, την οποία με σημερινούς όρους θα ονομάζαμε «κατάθλιψη»¹¹⁴.

Αργότερα, οι αιχμάλωτοι απέκτησαν το δικαίωμα να έχουν χαρτί, μελάνι και βιβλία, και τους δόθηκε η δυνατότητα να αγοράσουν ενδύματα με δικά τους χρήματα από την Πέστη. Εντούτοις, ο διοικητής του φρουρίου συχνά τους μεταχειριζόταν με ιδιαίτερη αυστηρότητα, ακυρώνοντας τα ελάχιστα αυτά δικαιώματα. Ο πρεσβύτερος γιος της Ελισάβετ Βακαρέσκου αποφάσισε τότε να διαμαρτυρηθεί για τον αυταρχισμό του διοικητή, καταγγέλλοντας ότι: «[...] Τα δεινά μας χειροτερεύουν καθ' ημέραν, καθιστάμενα περισσότερον περίπλοκα, περισσότερον δυσοίωνα και ολιγώτερον επιδεκτικά μιας αποτελεσματικής βοήθειας. Ο διπλασιασμός της αυστηρότητος με την οποίαν μας μεταχειρίζονται, από οκτώ μηνών σχεδόν κατέστρεψεν εξ ολοκλήρου την επισφαλή μας υγείαν και χωρίς την βοήθειαν δοκίμων ιατρών και την ευκολίαν να ακολουθήσωμεν την θεραπείαν που θα υποδείξουν, οι μεν θα ατενίζωμεν το μέλλον μετά τρόμου, οι δε μετά της βεβαιότητος ότι δεν θα έχουν να υποφέρουν επί πολύ. [...]»¹¹⁵.

¹¹³ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 36-39, Α. Πρασσά, *ό. π.*, σ. 83, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 280-281, Γ. Γιαννόπουλος, *ό. π.*, σ. 65, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 182

¹¹⁴ Εμ. Ξάνθος, *Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρίας*, Αθήνα 1845, σ. 28-29, Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1859, τ. 2, σ. 219, Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 39, 42-43, 89-90, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 280, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 285, Ι. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, *ό. π.*, σ. 110

¹¹⁵ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 84, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 14-15, Ι. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, *ό. π.*, σ. 110-111

Τον Απρίλιο του 1823 η προοδευτικά επιδεινούμενη κατάσταση της υγείας των εγκλείστων αποτυπώνεται με ενάργεια στην αναφορά του αρχιάτρου Brück, ο οποίος ως ιατρός του φρουρίου Μουνκάτς συνέταξε την εξής γνωμάτευση:

«[...] Κινούμενος υπό του καθήκοντος του δοθέντος όρκου υποβάλλω εις την σεβαστήν διοίκησιν του φρουρίου την όσον το δυνατόν επιμελώς ελεγχθείσαν βεβαίωσιν περί των υπ' αριθ. 1 και υπ' αριθ. 3 ξένων κυρίων σχετικώς με την λίαν επιλήψιμον κατάστασιν της ηθικής και φυσικής των υγείας, ως αύτη κατά την εμήν πεποίθησιν έχει κατά το δεύτερον έτος της κατά απειραρίθμων αντιξοοτήτων αγωνιζομένης περιοριστικής παραμονής των και τούτο ποιών όλως ευσεβάστως προς διατήρησιν της ζωής και προς ενδεχομένην αλλαγήν της καταστάσεως διά της ευμενούς μεσολαβήσεως υψηλής τινος αρχής, και δη διά τους εξής λόγους:

Ο υπ' αριθ. 1 (εννοεί τον Αλέξανδρο Υψηλάντη) ενοχλείται, αφ' ης απώλεσεν ολόκληρον την δεξιάν χείρα του και το εν τρίτον του άνω βραχίονος εν πολεμική επιχειρήσει, με συνέπειαν μεγάλην αιμορραγίαν, κατά το πλείστον υπό απισχνάνσεως, στομαχικών σπασμών, εκτικού πυρετού και μιας σπανίως υποχωρούσης μετά σφοδρών πόνων συνδεομένης παραλύσεως δεξιά εις τον ειρημένον κολοβόν βραχίονα και υπό περιοδικών κολικών αρτηριακών πόνων και εκδήλου απωλείας σωματικών δυνάμεων. [...] Ότι η απειλούσα δι' εξοντώσεως την ζωήν κατάστασις αύτη της υγείας (των κρατουμένων) είναι δυνατόν να βελτιωθή μόνον διά της διαμονής εις ηπιώτερον κλίμα και της χρησιμοποιήσεως ιαματικών λουτρών, πιστοποιώ εκ νέου συνωδά τω καθήκοντι όλως ευσεβάστως. [...]»¹¹⁶.

Η διάγνωση είναι σαφής: μόνο η μεταφορά των κρατουμένων σε άλλον τόπο θα μπορούσε να συμβάλλει στη βελτίωση της υγείας τους. Πράγματι, το φρούριο Μουνκάτς βρισκόταν σε «ένα από τα πιο ανθυγιεινά μέρη στην Ουγγαρία», σύμφωνα με τον Γκόρντον. Έτσι, τα παράπονα των φυλακισμένων και οι υποδείξεις του αρχιάτρου Brück οδήγησαν τον Αύγουστο του 1823 στη μετακίνηση των αιχμαλώτων επαναστατών στη φυλακή της Τερέζιενσταντ (Terezín/Theresienstadt), κοντά στην Πράγα. Οι προσδοκίες, όμως, ότι οι επικρατούσες εκεί συνθήκες θα ήταν καλύτερες εξανεμίστηκαν. Η στενή φίλη του μονόχειρα πρίγκιπα Lulu von Thürheim περιγράφει με παραστατικό τρόπο στα απομνημονεύματά της, όσα της είχε μαρτυρήσει ο ίδιος:

¹¹⁶ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 87, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 15-16

«Αυτόν και τα αδέρφια του τους εγκατέστησαν σε μικρά κρύα, βρώμικα και σχεδόν άδεια δωμάτια, μέσα στα οποία η μόνη επίπλωση ήταν μία καρέκλα και ένα κρεβάτι εκστρατείας χωρίς στρώματα. Μόλις με πολύ κόπο και με έξοδά τους πήραν από το Πολεμικό Συμβούλιο την άδεια να εφοδιασθούν με τα αναγκαία και κάπως άνετα έπιπλα. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης περνούσε τις μακριές και θλιβερές ώρες της αργίας του γράφοντας τα απομνημονεύματά του. Και για να ξεγελά την πίκρα του, έστρεφε το πνεύμα του στις σφαίρες της φαντασίας και έγραψε ένα μυθιστόρημα και αρκετά ποιήματα. Του ζητούσαν όμως όλα αυτά τα γραπτά του. Και επειδή δεν έβλεπε καμιά δυνατότητα να ξεφύγει από την περιέργεια των δεσμοφυλάκων του, αποφάσισε να παραδώσει στην φωτιά τα πνευματικά του δημιουργήματα. Αυτή η στιγμή, μας έλεγε, ήταν η πιο τρομερή της ζωής του. Του φάνηκε πως τον εγκατέλειπε ο τελευταίος φίλος και είχε την εντύπωση πως ξερίζωνε την καρδιά του από το στήθος του και ότι βυθιζόταν στο χάος. Μολονότι είχαν δώσει τον λόγο ότι δεν θα δραπετεύσουν, οι φρουροί στέκονταν με γεμισμένα τα όπλα μπροστά στην δική του πόρτα και στις πόρτες των υπολοίπων Ελλήνων συντρόφων. Τα ταπεινωτικά αυτά για τους φυλακισμένους προφυλακτικά μέτρα συνεχίστηκαν ως τα τελευταία»¹¹⁷.

Ως πολιτικοί κρατούμενοι θα έπρεπε να τους παρέχονται ορισμένα δικαιώματα, τα οποία μετά την παρέλευση ενός δύσκολου έτους στη φυλακή της Τερέζιενσταντ, οι δέσμοιοι επαναστάτες κατάφεραν να αποκτήσουν. Το κοινωνικό status της οικογένειας Υψηλάντη, καθώς και η ανάμειξη φίλων του Αλέξανδρου στην υπόθεση, όπως των αδελφών Lulu και Constanze von Thürheim, βοήθησαν προς την κατεύθυνση αυτήν. Τους δόθηκε, λοιπόν, η δυνατότητα να πραγματοποιούν μικρές εξόδους περίξ του φρουρίου, να λαβαίνουν βιβλία και να διαβάζουν αυστριακές εφημερίδες, οι οποίες σαφώς υπόκεινταν σε αυστηρό έλεγχο. Η καλύτερευση των συνθηκών κράτησης απάλυνε μερικώς τη ζοφερή πραγματικότητα, το καθεστώς αιχμαλωσίας όμως παρέμενε δυσβάστακτο. Το 1826 ο Έλληνας αρχηγός είχε υποτροπιάσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε δεν μπορούσε να γράψει· ακόμα και οι υπογραφές του σε επιστολές είναι εμφανώς αλλοιωμένες. Σε μια αναφορά του για τα χρόνια της εγκάθειρξής τους, αποκαλύπτει: «Τέλος βρέθηκα στο χείλος του τάφου. Επιστρέφοντας στη ζωή, βρήκα

¹¹⁷ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 87, 106-112, Κ. Α. Βακαλόπουλος, *Τρία ανέκδοτα ιστορικά δοκίμια του Φιλικού Γεωργίου Λασσάνη*, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 78-79, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 17, G. Ars – C. Svolopoulos, *ό. π.*, σ. 43, Α. Πρασσά, *ό. π.*, σ. 83, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 281-283, Γ. Γιαννόπουλος, *ό. π.*, σ. 65-66, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 285, Ι. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, *ό. π.*, σ. 111, 113

ξανά όλη τη μιζέρια μου, και πεθαίνοντας σχεδόν, παρά τις καλοπροαίρετες παρεμβάσεις, δεν μπόρεσα να αλλάξω τόπο —, κάτι που ήταν τόσο απαραίτητο για την ανάρρωσή μου... Άδειασα το ποτήρι του πόνου... Πεθαίνω δολοφονημένος, θα έλεγα, από την Αυστρία... Ο θάνατος θα κλείσει σύντομα το στόμα μου, που θα μπορούσε να αποκαλύψει κάποιες αλήθειες και να δημιουργήσουν σύγχυση στους συκοφάντες μου... Ποιος θα με προστατεύσει;»¹¹⁸.

Η συνεχιζόμενη χειροτέρευση της υγείας του Αλέξανδρου Υψηλάντη οδηγεί τον ίδιο σε κατάρρευση· τον Ιούνιο του 1827 ήταν πλέον κατάκοιτος, χωρίς να μπορεί να λάβει την αναγκαία ιατρική φροντίδα. Οι σχετικές ιατρικές γνωματεύσεις φανερώνουν τη δραματική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει ο ευγενής πρίγκιπας: «[...] Ο μεγαλύτερος κύριος βαρώνος Schönwarth, που από πολλούς μήνες υποφέρει από ενοχλήματα των πνευμόνων, ποδάγρα και απώλεια της μυϊκής ισχύος, πάσχει τώρα από αποχρεμπτική καχεξία σε προχωρημένο βαθμό, με σημαντική απώλεια βάρους, μεγάλη αδυναμία, πολύ ενοχλητικό βήχα που συνοδεύεται από αρκετά πυκνόμετα πτύελα, οίδημα κάτω άκρων καθώς επίσης και από έναν επίμονο υψηλό ερεθιστικό πυρετό. Σαν κύριους αιτιολογικούς παράγοντες της σοβαρής αυτής ασθένειας θεωρούμε, από το ιστορικό, έναν επί πολλά χρόνια συνεχιζόμενο υπερερεθισμό από την απόλαυση ισχυρών αλκοολούχων ποτών, ένα πνεύμα που ταρασσεται από επεισόδια κατάθλιψης και μία ανεπαρκή σωματική κίνηση λόγω του τρόπου ζωής του. Επειδή τα συμπτώματα αυτά της ασθένειας, θεωρούμενα και σε συσχέτιση αναμεταξύ τους και σε σχέση με την αιτιολογία τους και τον βαθμό τους, εμφανίζονται έτσι ώστε να βρίσκει κανείς πολύ λίγα σημεία για να προβλέψει μία ευνοϊκή έκβαση, θεωρώ τον εαυτό μου υποχρεωμένο να πει ότι η ασθένεια αυτή είναι όχι μόνο πολύ σοβαρή, αλλά επίσης και η έκβασή της δεν είναι παρήγορη και κατά πάσαν πιθανότητα κακή. [...]». Ο Αλέξανδρος έπασχε από χρόνια κληρονομική εκφυλιστική νόσο του νευρικού συστήματος, η οποία, όπως τα στοιχεία αποδεικνύουν, ήταν μυοτονική δυστροφία¹¹⁹.

Οι Έλληνες κρατούμενοι αφέθηκαν ελεύθεροι στα τέλη Νοεμβρίου του 1827 (ο Hornowsky και ο Ορφανός είχαν αποφυλακισθεί το 1824 και το 1826 αντίστοιχα), μετά από συναίνεση του τσάρου Νικολάου Α΄. Οι αυστριακές αρχές ήταν ενήμερες για

¹¹⁸ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 108-109, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 17-18, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 331, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 281, Γ. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, *ό. π.*, σ. 111-112

¹¹⁹ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 155-157, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 18-21, 59, Γ. Γιαννόπουλος, *ό. π.*, σ. 68

τη βαρύτητα της ασθένειας του εθνεγέρτη και, φυσικά, δεν ήθελαν να πεθάνει στις φυλακές τους. Οι επαναστάτες αποφυλακίσθηκαν με περιοριστικά μέτρα και τόπος διαμονής τους ορίστηκε η Βερόνα.

Πριν από την αναχώρηση των δεσμοτών, ο διοικητής του φρουρίου κατέγραψε λεπτομερώς τα χαρακτηριστικά τους. Έτσι, πληροφορούμαστε ότι: «κατά την απελευθέρωσή του, σε ηλικία 35 χρονών, ο Αλέξανδρος ήταν ψηλός, με αδύνατο πρόσωπο και καχεκτικό σώμα, είχε μαύρα μάτια, καστανά μαλλιά, μεγάλη φαλάκρα, γαμψή μύτη και του έλειπε το δεξί του χέρι»¹²⁰.

Στις 9 Δεκεμβρίου 1827 έφθασαν στη Βιέννη οι Έλληνες επαναστάτες και ο Αυστριακός συνοδός τους, ονόματι Lorenczy. Εκεί κατέλυσαν στο πανδοχείο «Στο χρυσό απίδι» («Zur goldenen Birn[e]») της οδού Landstrasse. Ο τελευταίος μαρτυρεί πως ο μονόχειρας πρίγκιπας βρισκόταν σε άθλια κατάσταση: «[...] το ταξίδι πείραξε τον πρίγκηπα. Έτσι, έφθασε σ' αυτή την κατάσταση στο πανδοχείο, στηριζόμενος σε έναν υπηρέτη. Χρειάστηκε να τον σηκώνουν... Αφού πέρασε τη νύχτα χωρίς να μπορεί να κοιμηθεί, σε μία απερίγραπτη κατάσταση, ξεκίνησε χθες στις 8 η ώρα από το Hollabrunn, Schönborn, προς το Stockerau... Η σωματική του κατάσταση, όπως νομίζω, αφήνει πολύ λίγες ελπίδες για μία παράταση της ζωής του... Πέρα από την αρρώστια του υπάρχει στον πρίγκηπα μία κατάθλιψη σε απίστευτο βαθμό. Είναι σχεδόν πάντα ακίνητος, χωρίς καμμία έκφραση να φαίνεται στο πρόσωπό του και μόνο πότε-πότε μπορεί κανείς να δει ένα πικρό χαμόγελο, τέτοιο που κάνει να φαίνεται πιο πολύ η απελπιστική του κατάσταση. Αισθάνεται μαζί με την ανάγκη για ησυχία –η καρδιά του δεν τον βοηθάει πια– και την αρχή του επερχόμενου τέλους της ζωής του, μόνος στον κόσμο χωρίς καμμία τρυφερότητα, χωρίς αγάπη γιατί τα αδέρφια του δείχνουν μεν κάποιον εξωτερικό σεβασμό προς αυτόν, δε βλέπει όμως κανέναν να συμπάσχουν μαζί του, να του δείχνουν κάποια στοργή... Όταν είπα στον αδελφό του πρίγκηπα Γεώργιο πως ο Αλέξανδρος μπορεί να πεθάνει καθ' οδόν και ότι η μεταφορά του λειψάνου για πολλούς λόγους στη χώρα μας δεν επιτρέπεται, μου απάντησε πολύ ψυχρά. Τέλος, φαίνεται πως η μεγάλη διάρκεια της αρρώστιας τον έκανε κάπως αδιάφορο...»¹²¹. Ο

¹²⁰ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 167-168, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 23, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 336, G. Ars – C. Svolopoulos, *ό. π.*, σ. 46, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 284, Ι. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, *ό. π.*, σ. 114-115

¹²¹ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Ρήγας-Υψηλάντης-Καποδίστριας*, σ. 132-133, Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 170, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 23-24, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 340-341, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 283, Γ. Γιαννόπουλος, *ό. π.*, σ. 68-71, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 285, Ι. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, *ό. π.*, σ. 116

ίδιος επίσης σημειώνει πως: «Ο πρίγκιπας, παρά την δυστυχία του, έχει μια ξεχωριστά απίστευτη καρτερία. [...]»¹²².

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης πέθανε στις 19/31 Ιανουαρίου 1828 στη Βιέννη. Την τελευταία νύκτα πριν από τον θάνατό του είπε σε ελληνική γλώσσα και με δυνατή φωνή το Σύμβολο της Πίστεως και την Κυριακή Προσευχή. Ο Γεώργιος Λασσάνης, ο οποίος μαζί με τις αδελφές Thürheim και τον Κωνσταντίνο Καβαλλερόπουλο συμπαραστάθηκαν πολυειδώς στον Έλληνα αρχηγό, αποκαλύπτει πως ο Υψηλάντης δέχθηκε την επίσκεψη ενός Επισκόπου, προκειμένου να ζητήσει άφεση αμαρτιών. Μετά το μυστήριο της Εξομολόγησης, ο Επίσκοπος υπέβαλε στον ασθενή τρία ερωτήματα, των οποίων οι απαντήσεις έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον:

- « – Δεν έχετε να πείτε τίποτε άλλο που σας πιέζει την καρδιά σας;
- Τίποτε.
- Συγχωρήσατε όλους τους εχθρούς σας;
- Ναι, εξ όλης της καρδιάς. Ελπίζω και ο Θεός να με συγχωρήσει.
- Παιδί μου, όταν αρχίσατε το εγχείρημά σας, είχατε πάρει μόνος σας την απόφασι που επρόκειτο να έχη τόσον φοβεράς συνεπειάς;

Στο σημείο αυτό ανεσήκωσε το κεφάλι του ο Υψηλάντης και ατένισε τον Επίσκοπο μ' ένα βλέμμα που φανέρωνε την έκπληξί του, αλλά και όλην του την αγάπη για την αλήθεια.

- Ποιος είμαι εγώ, εφώναξε, εγώ! Πώς θα μπορούσα μόνος μου ν' αναλάβω μια υπόθεσι όπως ήταν εκείνη!
- Καλά, παιδί μου, είπε ο Επίσκοπος. Δεν χρειάζομαι τίποτε άλλο. Σας απονέμω την συγχώρησιν».

Η νεκροψία του ανέφερε τα εξής:

«Αλέξανδρος Υψηλάντης, πρίγκηψ, άγαμος, από την Κωνσταντινούπολη. Πέθανε στο πανδοχείο “Zur goldenen Birne” στην Landstrasse αριθμός 52, σε ηλικία 36 ετών από ύδρωπα του στήθους και του καρδιακού θυλακίου»¹²³.

¹²² Κ. Α. Βακαλόπουλος, *Τρία ανέκδοτα ιστορικά δοκίμια του Φιλικού Γεωργίου Λασσάνη*, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 21

¹²³ Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1859, τ. 2, σ. 229, Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Ρήγας-Υψηλάντης-Καποδίστριας*, σ. 134-137, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 25, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 343-345, G. Ars – C. Svolopoulos, *ό. π.*, σ. 48, Α. Πρασά, *ό. π.*, σ. 83, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό.*

Ο Γεώργιος Υψηλάντης, γράφοντας στον αδελφό του Δημήτριο για τον χαμό του Αλέξανδρου, ανέφερε ότι «[...] Το σώμα αυτού του αιμνήστου μακαρίτου, ηνοιχθή έμπροσθεν εις τον φίλον μας Λασσάνην και οι ιατροί είπαν ότι ήτο αδύνατον να βαστάξη περισσότερον, και η καρδιά του ήτο τόσον πειραγμένη, οπού έγινε διπλή απ' ό,τι είναι εις κάθε θνητόν. Εκτός τούτου, και άλλα πολλά μέρη του σώματος ήτον καταπειραγμένα, μ' όλον τούτο το εβαλσάμωσαν και η καρδιά του εβάλθη εις ένα κουτί, διά να μετακομισθή με καιρόν εις την δυστυχισμένην και φιλτάτην πατρίδα μας. [...]». Ο Νικόλαος Υψηλάντης σημειώνει πως «[...] Το τέλος του ήτο αγγελικώτατον, ως τα πάθη του μαρτυρικώτατα. Διά προσταγής του εκρατήσαμεν την καρδίαν του διά την πατρίδα [...]»¹²⁴.

Το σώμα του εκτέθηκε σε δημόσιο προσκύνημα στο ελληνικό παρεκκλήσιο του Αγίου Γεωργίου της Βιέννης. Ήταν ντυμένος με τη μαύρη στολή του Ιερού Λόχου. Τη νεκρώσιμη ακολουθία τέλεσε ο Επίσκοπος Φαρσάλων. Στις 2 Φεβρουαρίου 1828 ο πρωτεργάτης της Ελληνικής Επανάστασης ετάφη καταρχάς στο αυστριακό τμήμα του νεκροταφείου Sankt Marx, ενώ την 1η Αυγούστου του 1828 ετάφη εκ νέου στο ελληνικό τμήμα του εν λόγω κοιμητηρίου. Στις 18 Φεβρουαρίου 1903 έγινε εκταφή των λειψάνων του, τα οποία εναποτέθηκαν στον οικογενειακό τάφο των Υψηλάντη-Σίνα στο Rappoltenkirchen. Τον Αύγουστο του 1964 τα οστά του εθνεγέρτη μεταφέρθηκαν στην Αθήνα και τοποθετήθηκαν σε μαρμάρινο μασωλείο έμπροσθεν του Ιερού Ναού των Παμμεγίστων Ταξιαρχών στο Πεδίον του Άρεως. Η καρδιά του Αλέξανδρου, με τη φροντίδα της Μαρίας, χήρας του Γεωργίου Υψηλάντη, φυλάσσεται μαζί με την καρδιά του τελευταίου στον Ιερό Ναό Παμμεγίστων Ταξιαρχών της οδού Στησιχόρου των Αθηνών¹²⁵.

Στο συγκεκριμένο αυτό ας αναφερθούν τα λόγια του Πόντιου ευπατρίδη, τα οποία απηύθυνε στον αδελφό του Νικόλαο λίγο πριν αποβιώσει: «Αποθνήσκω· αλλ' η αγαπημένη μου πατρίς σώζεται. Ο εχθρός αυτής εταπεινώθη· οι δε συμπολίται μου θέλουσιν εκδικηθή μέχρι τέλους την τυραννίαν τούτου. Μόνην λύπην αισθάνομαι, ότι

π., σ. 284-285, Γ. Ι. Σούρλας, *ό. π.*, σ. 145-146, Γ. Γιαννόπουλος, *ό. π.*, σ. 71-73, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 285-286, Τ. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, *ό. π.*, σ. 125

¹²⁴ Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828*, σ. 171-172, Κ. Μ. Σωτηριάδου, *ό. π.*, σ. 25, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 285, Γ. Ι. Σούρλας, *ό. π.*, σ. 146, Γ. Γιαννόπουλος, *ό. π.*, σ. 72, Τ. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, *ό. π.*, σ. 125

¹²⁵ Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1859, τ. 2, σ. 229, Π. Κ. Ενεπεκίδης, *Ρήγας-Υψηλάντης-Καποδίστριας*, σ. 145-146, 153-160, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 344-351, Α. Πρασσά, *ό. π.*, σ. 83, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 285, Γ. Ι. Σούρλας, *ό. π.*, σ. 146-149, Γ. Γιαννόπουλος, *ό. π.*, σ. 72-73, Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 286

δεν ευτύχησα να εναγκαλισθώ πάλιν εκείνους, μεθ' ων επολέμησα διά την πατρίδα μου»¹²⁶.

Αυτό ήταν το τέλος του επίγειου βίου του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Παρότι χτυπημένος από βαριά και μακροχρόνια ασθένεια, τόλμησε πρώτος να ζωντανέψει το όνειρο μιας ελεύθερης πατρίδας. Μιας πατρίδας, που ο ίδιος δεν μπόρεσε ποτέ να δει!

---

¹²⁶ Ι. Φιλίμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1859, τ. 2, σ. 229, Π. Ροδάκης, *ό. π.*, σ. 342

Επίλογος

Ο Γάλλος ευγενής August de la Garde, ζητώντας την ιστορική αναγνώριση του Αλέξανδρου Υψηλάντη, έγραψε το 1843: «[...] προσπάθησαν να αμαυρώσουν τη δόξα του. Η ημέρα όμως της δικαιοσύνης και της πλήρους αναγνώρισης του Υψηλάντου δεν μπορεί να ευρίσκεται μακράν [...]»¹²⁷. Πράγματι, ο εθνεγέρτης των Ελλήνων δέχθηκε σφοδρές επικρίσεις για τον χειρισμό των επαναστατικών επιχειρήσεων. Μάλιστα, οι εναντίον του μομφές αναστάτωναν όχι μόνο τον ίδιο, αλλά και τους οικείους του. Ο συνδεδεσμένος του Γεώργιος Λασσάνης έγραφε σχετικά: «Με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη ήμουν φυλακισμένος σ' εκείνον τον φοβερό τάφο, απομακρυσμένος από όλο τον κόσμο, χωρίς πνευματική τροφή, χωρίς πληροφορίες για την ακριβή μας πατρίδα, για την οποία ο Αυστριακός Παρατηρητής (Oesterreichischer Beobachter) –η μόνη εφημερίδα που μας επέτρεπαν να διαβάζουμε– μας έκανε να τρέμουμε. Και όταν μετά τον θάνατο του Υψηλάντη ήλθε και η ώρα της απολυτρώσεώς μας, το πρώτο μου έργο ήταν να διαβάσω όσο το δυνατόν γρηγορότερα τα περισσότερα βιβλία που έγραφαν για την Ελλάδα. Η καρδιά μου αγανακτούσε, όταν έβλεπα με πόση αδικία κρινόταν αυτός ο άνθρωπος, που τον είχε παραγνωρίσει ο κόσμος, και πώς προσπαθούσαν να τον εξευτελίσουν στην κοινή γνώμη»¹²⁸.

Αναμφίβολα, ο ρόλος της ηγεσίας ήταν απαιτητικός και το έργο της πολύμορφο. Η Επανάσταση στις Παρίστριες Ηγεμονίες δεν ακολούθησε την προδιαγεγραμμένη πορεία, καθώς αρκετοί αστάθμητοι παράγοντες λειτούργησαν επιβαρυντικά και οδήγησαν στην αποτυχία της. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης με τον πηγαίο ενθουσιασμό, την ευγένεια της ψυχής, τον αγνό πατριωτισμό και τις φιλελεύθερες απόψεις του δεν μπόρεσε να υπερνικήσει τα απρόβλεπτα και ανυπέρβλητα προσκόμματα που αναδύθηκαν κατά τη διάρκεια των στρατιωτικών επιχειρήσεων.

Η αποτυχία του επαναστατικού εγχειρήματος στη Μολδοβλαχία αποδίδεται, κατά κύριο λόγο, στην αυστηρή πολιτική γραμμή που ακολούθησαν οι ευρωπαϊκές συντηρητικές μοναρχίες έναντι της εξέγερσης του μονόχειρα πρίγκιπα, αλλά και στην άρνηση του τσάρου Αλεξάνδρου Α΄ για σύμπραξη με τους επαναστάτες. Οι τελευταίοι στήριζαν την επιτυχία των σκοπών τους στη ρωσική στρατιωτική συνδρομή. Ωστόσο,

¹²⁷ Ε. Γ. Σκιαδάς, *1821-2021: Ελλήνων Ιερά*, Αθήνα 2021, σ. 68

¹²⁸ Α. Ε. Βακαλόπουλος, *ό. π.*, σ. 289

πολλοί ήταν εκείνοι που αποθαρρύνθηκαν και αποσύρθηκαν από τις πολεμικές επιχειρήσεις, όταν συνειδητοποίησαν ότι ο Ρώσος αυτοκράτορας είχε αποφασίσει να παραμείνει ουδέτερος και δεν επρόκειτο να τους ενισχύσει, αποκηρύσσοντας, παράλληλα, την Επανάστασή τους.

Πέραν τούτων, η μη συμμετοχή των Σέρβων και των Βουλγάρων στον αγώνα των Ελλήνων, η αποσκίρτηση του Βλάχου ηγέτη, Θεόδωρου Βλαδιμηρέσκου, από το στρατόπεδο των Φιλικών, καθώς και η προδοσία του ισχυρού οπλαρχηγού, Σάββα Φωκιανού, προξένησαν σοβαρά προβλήματα στους επαναστάτες. Επιπλέον, ο αφορισμός του Πόντιου ευπατρίδη, του ηγεμόνα της Μολδαβίας και όλων όσων συμμετείχαν στην Επανάσταση προκάλεσε πρόσθετες δυσχέρειες στην προσπάθεια των εξεγερμένων. Φυσικά, δεν μπορεί να παραγνωρισθεί το γεγονός ότι η εισβολή ισχυρών οθωμανικών στρατευμάτων στις Ηγεμονίες, με τη συγκατάθεση του τσάρου, οδήγησε σε ολοσχερή ήττα τον στρατό του Αλέξανδρου Υψηλάντη.

Αναμφισβήτητο πρέπει να θεωρηθεί ότι η Γραικική Επανάσταση στις Παρίστριες Ηγεμονίες αναστάτωσε τους Ευρωπαίους μονάρχες πολύ περισσότερο παρά η σύγχρονη εξέγερση στο νότιο τμήμα της Βαλκανικής, καθώς δημιούργησε φόβους ενδεχόμενης σύγκρουσης ανάμεσα στη Ρωσία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι, δημιουργήθηκε ένας ισχυρός αντιπερισπασμός για τους Οθωμανούς, καθώς ο Φαναριώτης πρίγκιπας είχε πείσει τον σουλτάνο ότι ο τσάρος θα συνέπραττε με τις επαναστατικές δυνάμεις. Με τον τρόπο αυτόν, οι Έλληνες κατόρθωσαν να εδραιώσουν την Επανάστασή τους στη Νότια Ελλάδα, προτού σπεύσουν τα οθωμανικά στρατεύματα να επιτεθούν.

Η συμβολή του Αλέξανδρου Υψηλάντη, όπως και του αδελφού του Δημητρίου, στην υπόθεση της απελευθέρωσης των Ελλήνων από τον οθωμανικό ζυγό είναι τεράστια. Ήταν ένας ένθερμος πατριώτης, ο οποίος απαρνήθηκε την άνετη ζωή και την καριέρα του για να αφοσιωθεί στον ένδοξο αγώνα υπέρ της ελευθερίας, θυσιάζοντας την κινητή και ακίνητη περιουσία του. Ο σύντομος βίος του υπήρξε ηρωικός αλλά και δραματικός. Το όνομά του δέχθηκε πλήθος αυστηρών και άδικων επικρίσεων, οι οποίες διαλύονται με την ενδελεχή και πολύπλευρη μελέτη της προσωπικότητάς του.

Εν κατακλείδι, ας θυμηθούμε όσα γράφει ο Σπυρίδων Τρικούπης για τον μονόχειρα εθνεγέρτη: «[...] η μνήμη του, όπως και αν τον κρίνει κανείς, θα παραμένει αγέραστη, θα την υμνούμε πάντα ανάμεσά μας, για όλα όσα με μεγαλοφροσύνη και

γενναιότητα επιχείρησε, για όσα έπαθε για χάρη της πατρίδας, και για την επιτυχημένη, τελικά, έκβαση του αγώνα που πρώτος εκείνος ξεκίνησε»¹²⁹. Ιδιαίτερα συγκινητικά όμως είναι τα λόγια του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη: «Εγώ όταν μου ήλθε η προκήρυξις του Υψηλάντη, η σάλπιγξ της πατρίδος σας κράζει, μου φάνη και αντιλάλησε γη και ουρανός, και έβαλα στραβά το φέσι μου, και έχωσα την χούφτα μου εις την χούφτα του σπαθιού μου, και έγγραψα με γράμματα πύρινα εις την καρδιά μου το αθάνατο, το ευλογημένο όνομα, Αλέξανδρος Υψηλάντης. Τα άλλα τα ξέρεις»¹³⁰.

---

¹²⁹ Α. Ν. Χατζής, *ό. π.*, σ. 289

¹³⁰ Θ. Κ. Κολοκοτρώνης, *Διήγησις συμβάντων της ελληνικής φυλής από τα 1770 έως τα 1836* (Επιμ.-Εισαγ. Γ. Τερτσέτης), Αθήνα 1846, σ. 30

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Απομνημονεύματα, Ημερολόγια και Εκθέσεις Συγχρόνων

Κολοκοτρώνης Θ. Κ., *Διήγησις συμβάντων της ελληνικής φυλής από τα 1770 έως τα 1836 (Επιμ.-Εισαγ. Γ. Τερτσέτης)*, Αθήνα 1846

Μωραϊτίνης-Πατριαρχέας Ε., *Απομνημονεύματα του Πρίγκηπος Νικολάου Υψηλάντη*, Αθήνα 1986

Ξάνθος Εμ., *Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρίας*, Αθήνα 1845

Ξάνθος Εμ., *Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου*, Αθήνα 2000, 4 τ.

Εόδιλος Α., *Η Εταιρεία των Φιλικών και τα πρώτα συμβάντα του 1821*, Αθήνα 1964

Φιλήμων Ι., *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1859-1861, 4 τ.

Φιλήμων Ι., *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρίας*, Αθήνα 2021

2. Εφημερίδες

Ελληνικός Τηλέγραφος

Η Καθημερινή

Το Βήμα

3. Διαδικτυακές Πηγές

Σωτηριάδου Κ. Μ., «Μυοτονική Δυστροφία: Υποθέσεις και δεδομένα γύρω από τη νόσο των αδελφών Υψηλάντη», στην ιστοσελίδα: *Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών*, 1988, διαθέσιμο στο: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/0714>, ημερομηνία προσπέλασης 5.11.2023

B. Βιβλιογραφία

Αρβανιτάκης Γ. Λ., *Μία εξομολόγησις του Αλέξανδρου Υψηλάντου*, Αθήνα 2021

Αρς Γ. Λ., «Αλέξανδρος Υψηλάντης, εθνικός ήρωας της Ελλάδας. Άγνωστα στοιχεία για τη ζωή και την πατριωτική του δράση», στα: *Πρακτικά της Επιστημονικής Διημερίδας (25-26 Φεβρ. 1993)*, Θεσσαλονίκη 1995

Αρς Γ. Λ., *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Αθήνα 2011

Βακαλόπουλος Κ. Α., *Τρία ανέκδοτα ιστορικά δοκίμια του Φιλικού Γεωργίου Λασσάνη*, Θεσσαλονίκη 1973

Βακαλόπουλος Α. Ε., *Οι Έλληνες σπουδαστές στα 1821*, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 43-44

Βακαλόπουλος Α. Ε., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Αθήνα 2007 (α' ανατύπωση), τ. 5

Βαλέτας Κ., *Αλληλογραφία Αλέξανδρου Υψηλάντη*, Αθήνα 2002

Βασδραβέλλης Ι. Κ., «Η συμμετοχή των Μακεδόνων οπλαρχηγών εις την Επανάστασιν των ηγεμονιών και η εποποιΐα της μονής του Σέκου (1821)», στα: *Μακεδονικά*, τ. 6 (1965), σ. 120-151

Βερέμης Θ. Μ. – Κολιόπουλος Γ. Σ. – Μιχαηλίδης Ι. Δ., *1821: Η δημιουργία ενός έθνους-κράτους*, Αθήνα 2018

Βόγλη Ε. Κ., «Η Φιλική Εταιρεία και η ιστορία της», στο: *1821: Η Επανάσταση των Ελλήνων (Επιμ. Θ. Βερέμης – Α. Κλάψης)*, Αθήνα 2021

Γεωργαντζής Π. Α., *Ο «αφορισμός» του Αλέξανδρου Υψηλάντη (Ιστορική και Θεολογική διερεύνηση του θέματος)*, Καβάλα 1988

Γιαννόπουλος Γ., *Οι Ιδρυτές της Νεότερης Ελλάδας. Αλέξανδρος και Δημήτριος Υψηλάντης*, Αθήνα 2020

Γκαϊντατζής Ν., «Τα γεγονότα του 1821 στη Βόρεια Μολδαβία: Γεωργάκης Ολύμπιος και Ιωάννης Φαρμάκης», στα: *Μακεδονικά*, τ. 13 (1973), σ. 227-266

Γκέκος Γ. Ι., *Η επιστροφή: Αγωνιστές του Α. Υψηλάντη στον δρόμο για την Ελλάδα, 1822/1823*, Αθήνα 2021

Δεσποτόπουλος Α. Ι., *Η απόφασις περί της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821*, Αθήνα 1965

Δημάκης Ι. Δ., «Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης πριν από την Επανάσταση του 1821», στα: *Πρακτικά της Επιστημονικής Διημερίδας (25-26 Φεβρ. 1993)*, Θεσσαλονίκη 1995

Διάλλα Ά., *Η Ρωσική Αυτοκρατορία και ο ελληνικός κόσμος. Τοπικές, ευρωπαϊκές και παγκόσμιες ιστορίες στην Εποχή των Επανάστασεων*, Αθήνα 2023

Ενεπεκίδης Π. Κ., *Ρήγας-Υψηλάντης-Καποδίστριας. Έρευνα εις τα αρχεία της Αυστρίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Γαλλίας και Ελλάδος*, Αθήνα 1965

Ενεπεκίδης Π. Κ., *Αλέξανδρος Υψηλάντης. Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828: Επί τη βάσει ανεκδότων εγγράφων εκ των μυστικών αρχείων της Βιέννης*, Αθήνα 1969

Ζυγούρη Ν., «Γεώργιος Λασσάνης: Φιλικός, Ιερολοχίτης, λόγιος και πολιτικός», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «Σελίδες Ιστορίας», 4.2.2024, σ. 16-25

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα 1970-2000, 17 τ.

Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, Αθήνα 2003, 10 τ.

Καβαλλιεράκης Σ., *1814-1821: Η προετοιμασία μιας Επανάστασης. Πρωταγωνιστές – Γεγονότα – Συγκυρίες*, Αθήνα 2020

Καλαντζής Κ., *Μεγάλες μορφές. Αλέξανδρος Υψηλάντης (1792-1828)*, Αθήνα 1941

Καμαράδος-Βυζάντιος Γ., *Η αλήθεια για τον Αλέξανδρο Υψηλάντη*, Αθήνα 2021

Κανδηλώρος Τ. Χ., *Η Φιλική Εταιρεία 1814-1821*, Αθήνα 2016

Κατσιμάρδου Ρ., «Η Φιλική Εταιρεία μέσα από το Αρχείο του Παναγιώτη Σέκερη», στο: *Η Φιλική Εταιρεία. Επαναστατική δράση και μυστικές εταιρείες στη νεότερη Ευρώπη* (Επιμ. Α. Μανδουλαρά, Γ. Νικολάου), Αθήνα 2017

Κόκκινος Δ. Α., *Η Ελληνική Επανάσταση*, Αθήνα 1956, 12 τ.

Κορδάτος Γ., *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Αθήνα 1957, 13 τ.

Κρεμμυδάς Β., *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821. Τεκμήρια, αναψηλαφήσεις, ερμηνείες*, Αθήνα 2016

Λούκος Χ., *Ιωάννης Καποδίστριας. Μια απόπειρα ιστορικής βιογραφίας*, Αθήνα 2022

Μαζαράκης-Αιτιάν Ι. Κ., *Η Φιλική Εταιρεία*, Αθήνα 2007

Μιχαηλίδης Ι. Δ., «Ποιο ήταν το επαναστατικό σχέδιο της Φιλικής Εταιρείας;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 84-89

Μιχαηλίδης Ι. Δ., «Πώς κρίνεται η στάση της Ρωσίας απέναντι στο κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 62-71

Μπιλοούσοβα Λ., *Φιλικοί στη Βεσσαραβία (1821-1823). Έγγραφα του Κρατικού Αρχείου της Περιφέρειας Οδησσού*, Αθήνα 2022

Μπογδανόπουλος Δ., *Φιλική Εταιρεία. Άγνωστες σελίδες*, Αθήνα 1987, σ. 39, ΙΝΕ, τ. 3 (2003)

Μπολίσάκωφ Λ., *Νέα στοιχεία για τη Φιλική Εταιρεία*, Αθήνα 1972

Μπότσαρης Ν., *Τα βαλκανικά οράματα και ο ρόλος τους στην προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης (1789-1821)*, Αθήνα 2014

Μωραϊτίνης-Πατριαρχέας Ε., *Αλέξανδρος Υψηλάντης*, Αθήνα 1977

Ναξίδου Ε., «Η Φιλική Εταιρεία και οι ευρωπαϊκές εκδοχές της Βαλκανικής Ομοσπονδίας», στο: *Η Φιλική Εταιρεία. Επαναστατική δράση και μυστικές εταιρείες στη νεότερη Ευρώπη* (Επιμ. Α. Μανδυλαρά, Γ. Νικολάου), Αθήνα 2017

Νικολάου Κ., «Το επαναστατικό και το πολιτειακό όραμα στον Ρήγα Βελεστινλή και στους σχεδιασμούς της Φιλικής Εταιρείας: συγκριτικές παρατηρήσεις», στο: *Η Φιλική Εταιρεία. Επαναστατική δράση και μυστικές εταιρείες στη νεότερη Ευρώπη* (Επιμ. Α. Μανδυλαρά, Γ. Νικολάου), Αθήνα 2017

Παναγιωτόπουλος Β., «Η Φιλική Εταιρεία: Οργανωτικές προϋποθέσεις της Εθνικής Επανάστασης», στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000. Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1832* (Επιμ. Β. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα 2003, τ. 3

Παναγιωτόπουλος Β., *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση. Επιστολές αυτόπτη μάρτυρα και ένα υπόμνημα του πρίγκιπα Γεωργίου Καντακουζηνού*, Αθήνα 2015

Παναγιωτόπουλος Β., *Κωνσταντίνος Καντιώτης, Κερκυραίος: Ελάσσων Φιλικός, Αγωνιστής της Ελληνικής Επανάστασης*, Αθήνα 2019

Παπαγεωργίου Σ. Π., «Πρώτο έτος της ελευθερίας. Από τις Παρίστριες Ηγεμονίες στην Επίδαυρο», στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000. Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1832* (Επιμ. Β. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα 2003, τ. 3

Παπαδόπουλος Σ. Ι., «Το "Σχέδιον Γενικόν" της Φιλικής Εταιρείας και οι επαφές με τους Σέρβους», στα: *Μακεδονικά*, τ. 17 (1977), σ. 40-54

Πετρίδης Π. Β., «Αλέξανδρος Υψηλάντης και Ιωάννης Καποδίστριας. Η κοινή τους πορεία στον αγώνα της εθνικής αναγέννησης», στα: *Πρακτικά της Επιστημονικής Διημερίδας (25-26 Φεβρ. 1993)*, Θεσσαλονίκη 1995

Πιζάνιας Π. Θ., *Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1830*, Αθήνα 2021

Πρασά Α., «Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και η επανάσταση στη Μολδοβλαχία», στο: *Ιστορία των Ελλήνων. Η Ελληνική Επανάσταση 1821* (Επιμ. Γ. Μαργαρίτης), Αθήνα 2006, τ. 9

Πρωτοψάλτης Ε. Γ., *Η Φιλική Εταιρεία*, Αθήνα 1964

Ριζάς Σ., *Οι Μεγάλες Δυνάμεις και η Επανάσταση: Από το Λάιμπαχ στο Ναβαρίνο*, Αθήνα 2020

Ροδάκης Π., *Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και η Φιλική*, Αθήνα 1996

Σβολόπουλος Κ., «Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και η εξέγερση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Μία επανεκτίμηση», στα: *Πρακτικά της Επιστημονικής Διημερίδας (25-26 Φεβρ. 1993)*, Θεσσαλονίκη 1995

Σβολόπουλος Σ., *Κατακτώντας την ανεξαρτησία. Δέκα δοκίμια για την Επανάσταση του 1821*, Αθήνα 2010

Σκιαδάς Ε. Γ., *1821-2021: Ελλήνων Ιερά*, Αθήνα 2021

Σούρλας Γ. Ι., *Στα βήματα του Ιερού Λόχου*, Αθήνα 2011

Σφέτας Σ., «Πώς επηρέασε τους άλλους βαλκανικούς λαούς η Ελληνική Επανάσταση;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 128-135

Σφυρόερας Β. Β., *Η Ελληνική Επανάσταση*, Αθήνα 1978

Τρικούπης Σπ., *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1888, 4 τ.

Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister T., *Η Φυλακή-Ταξιδιωτικές Σημειώσεις*, Αθήνα 2023

Χατζής Α. Ν., *Ο ενδοξότερος Αγώνας*, Αθήνα 2021

Χατζόπουλος Κ. Κ., «Η αναχώρηση του φιλικού Γεώργιου Λεβέντη από το Βουκουρέστι (17/19 Μαρτίου 1821)», στα: *Ελληνικά*, τ. 32, τχ. 2 (1980), σ. 288-298

Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Πολιτικές και κοινωνικές όψεις της Επανάστασης του 1821*, Αθήνα 2013

Χρήστου Θ., «Οι διπλωματικές διεργασίες για την οριστική διευθέτηση του ελληνικού ζητήματος, 1831-1832», στο: *1821: Η Επανάσταση των Ελλήνων (Επιμ. Θ. Βερέμης – Α. Κλάψης)*, Αθήνα 2021

Χρήστου Θ., «Η Φιλική Εταιρεία, η προετοιμασία για την Επανάσταση και οι πρωταγωνιστές της», στο: *Το Βήμα*, αρ. φ. 180, 24.1.2021, σ. 40

Χρήστου Θ., «Η τελική απόφαση για την Επανάσταση και ο εμπνευστής της Αλέξανδρος Υψηλάντης (1792-1828)», στο: *Το Βήμα*, αρ. φ. 183, 14.2.2021, σ. 38

Χρήστου Θ., «Υπήρξαν κοινωνικές ή πολιτικές δυνάμεις που αντιτάχθηκαν στην Ελληνική Επανάσταση;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 48-55

Χρήστου Θ., «Ποια είναι η ημερομηνία κήρυξης της Επανάστασης;», στο: Ένθετο της εφημερίδας *Η Καθημερινή* «21 απαντήσεις για το 1821», 21.3.2021, σ. 56-61

Χρήστου Θ., «Παπαφλέσσας και Αλέξανδρος Υψηλάντης σε διασταυρούμενες ή συγκρουσιακές πορείες;», στο: *Documento*, 4.7.2021, σ. 14-15

Ars G. – Svolopoulos C., *Alexandre Ypsilanti Correspondance inédite 1816-1828*, Thessaloniki 1999

Clogg R., *Σύντομη Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Αθήνα 2012

Dakin D., *Ο Αγώνας των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία 1821-1833*, Αθήνα 2010

Hering G., *Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία και ο φιλελληνισμός*, Ηράκλειο 2021

Ιοννα Ι., *Οι Δεκεμβριστές του νότου και το ελληνικό εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα*, Αθήνα 1986

Mazower M., *The Greek Revolution: 1821 and the Making of Modern Europe*, Great Britain, 2021

Şükrü Ilıcak H., «The revolt of Alexandros Ipsilantis and the fate of the Fanariots in ottoman documents», στην: *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821: Ένα ευρωπαϊκό γεγονός*, (2009)

Todorov N., *Η βαλκανική διάσταση της Επανάστασης του 1821: Η περίπτωση των Βουλγάρων*, Αθήνα 1982

Woodhouse C. M., *The Greek War of Independence*, Great Britain, 1952

Παράρτημα

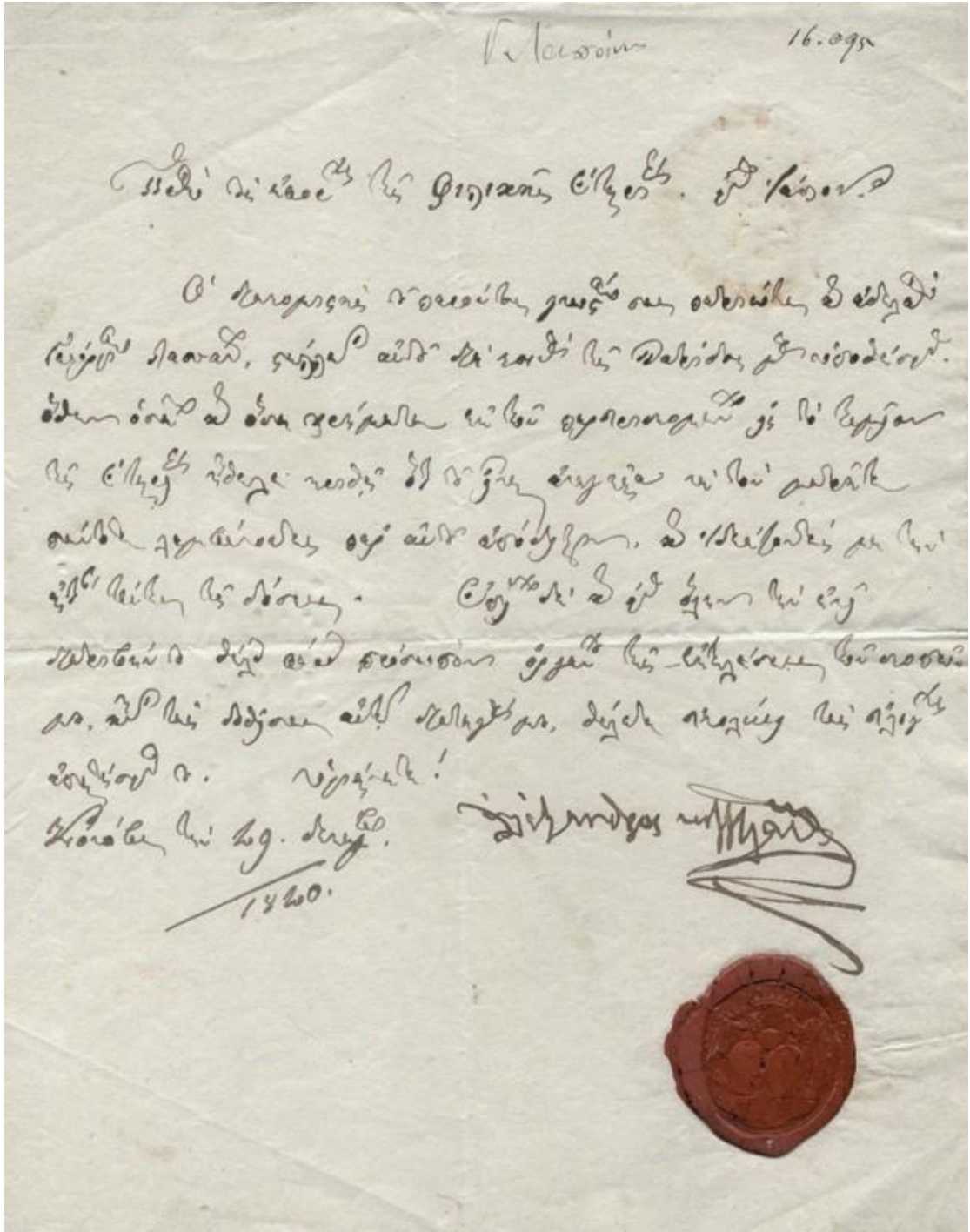
Αλέξανδρος Υψηλάντης: ο παππούς του πρωτεργάτη της Ελληνικής Επανάστασης

Πηγή: Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών

Σφραγίδα της οικογένειας Υψηλάντη, μέλη της οποίας διετέλεσαν ηγεμόνες της Μολδοβλαχίας
Πηγή: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο/Συλλογή Προσωπικών Αντικειμένων, Αθήνα

Έγγραφο της Φιλικής Εταιρείας που φέρει στο τέλος την υπογραφή του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Υπογεγραμμένο στο Κισνόβι της Βεσσαραβίας στις 29 Δεκεμβρίου του 1820

Πηγή: Αρχείο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος

Σημαία του πρώτου έτους της Επανάστασης, με σύμβολα της Φιλικής Εταιρείας. Ανήκε στον πρόκριτο της Γαστούνης Γεώργιο Σισίνη

Πηγή: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Φανταστική παράσταση του V. Kaltzer, στην οποία εικονίζεται ο Αλέξανδρος Υψηλάντης να υψώνει τη σημαία της Ανεξαρτησίας στην κεντρική πλατεία του Ιασίου

Πηγή: Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα

Η Επανάσταση στη Μολδοβλαχία (Φεβρουάριος-Σεπτέμβριος 1821)

Πηγή: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους – Τόμος ΙΒ. Η Ελληνική Επανάσταση. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1975

Μεταξωτή ποδιά εικόνας που φέρει χρυσοκέντητο το οικόσημο της οικογένειας Υψηλάντη, με χρονολογία 1797. Αναφέρεται στον παππού του ηγέτη της Φιλικής Εταιρείας, Αλέξανδρο Υψηλάντη

Πηγή: Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα

Peter von Hess, «Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης περνά τον Προύθο ποταμό»

Πηγή: Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα

Προσωπογραφία του Αλεξάνδρου Υψηλάντη, ελαιογραφία σε μουσαμά του Διονυσίου Τσόκου, 1862

Πηγή: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Το χιτώνιο από την ολόμαυρη στολή του Ιερού Λόχου που συστήθηκε τον Μάρτιο του 1821 από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη στη Μολδοβλαχία

Πηγή: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα

Το κάστρο του Μουνκάτς, στο οποίο φυλακίστηκε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης από τον Ιούλιο του 1821 έως το 1823

Πηγή: Shutterstock

Το μνημείο του Αλέξανδρου Υψηλάντη στο Πεδίον του Άρεως

Περίληψη

Η παρούσα Διατριβή Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης διερευνά τα σημαντικότερα γεγονότα του βίου και της πορείας του Αλέξανδρου Υψηλάντη ως ηγέτη της Ελληνικής Επανάστασης. Αρχικά, γίνεται μνεία στα νεανικά του χρόνια, στην ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας και την ανάληψη της αρχηγίας από τον Πόντιο ευπατρίδη, αλλά και στις οργανωτικές του ενέργειες. Παράλληλα, αναλύονται τα επαναστατικά γεγονότα, που έλαβαν χώρα στις Παρίστριες Ηγεμονίες και σκιαγραφείται η αντίδραση των Ευρωπαίων μοναρχών έναντι της εξέγερσης των Ελλήνων. Τέλος, η μελέτη ολοκληρώνεται με την περιγραφή της περιόδου αιχμαλωσίας του Έλληνα αρχηγού, καθώς και με την τελική εκτίμηση της δράσεώς του.